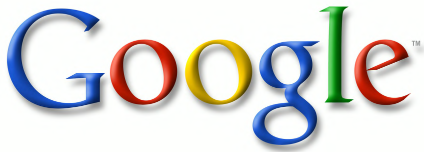

VOLKSGEBRUIKEN

DER

NEDERLANDERS

BIJ HET

VRIJEN EN TROUWEN.

VOLKSGEBRUIKEN

DER

NEDERLANDERS

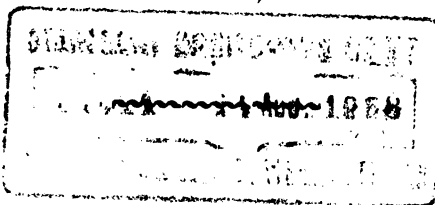
BIJ HET

VRIJEN EN TROUWEN,

DOOR

Mr. JACOBUS SCHELTEMA,

Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw; Lid van het Koninklijke Instituut en andere Maatschappijen van Wetenschap.

TE UTRECHT,
bij J. G. VAN TERVEEN EN ZOON,
1832.

Iets nieuws *uit d' ouden tijd en* vreemds *van eigen bodem.*

DE SCHRIJVER

AAN

DEN LEZER.

Te gemoete ziende, dat men de uiterlijke vorm van het volgende ſtuk, als te veel verſnipperd zal beſchouwen, vermeen ik iets aangaande den loop der bewerking te moeten zeggen.

Na dat de Verhandeling over de volksgebruiken bij het vrijen, *in de Maatſchappij* FELIX MERITIS, *te* Amſterdam, *in Maart* 1831, *was voorgedragen, zijn de aanteekeningen* over de gebruiken bij het trouwen *onaangeroerd gebleven, tot in de maand Augustus l. l., wanneer ik beſloot, om dit ſtuk met ſpoed af te werken, ten einde minder* be-

belemmerd te zijn, in het voorgenomen gewigtiger werk: over den veldtogt in België van 1831.

Na dat ik van die poging heb moeten afzien, bleven deze *Verhandelingen op de tafel of in de handen, en hoezeer ik dezelve reeds vroegtijdig als een* afgewerkt *ftuk ter perfe had gegeven, vergezeld van de breedvoerige* Voorrede, *ten einde alzoo, met weinige* aanteekeningen, *aan het hoofd te ftaan van het XIIde ftuk van mijn* Gefchied en Letterkundig Mengelwerk, *werden er geftadig nieuwe* bijdragen *opgezocht.*

Bij den tragen voortgang der drukpers, konden dezelve wel in de tweede *Verhandeling en in de* aanteekeningen *op hun plaats worden ingelascht, maar ten opzigte der afgedrukte bladen konde zulks niet gevoegelijk gefchieden. Ik zag mij derhalve reeds vroeg verpligt, om op* toevoegsels *en* nalezingen *te denken.*

Eerlang rees de lust, om ook deze *te vermeerderen, en derhalve zette ik mijn onderzoek bij vrienden en bekenden voort, naar* volksgebruiken *in die gewesten, waaromtrent ik vroeger geene nafporingen had gedaan; het is vooral door de dienstvaardigheid van*

de-

dezen, dat het geheel eene uitgebreidheid heeft bekomen, welke ik vroeger niet had kunnen of mogen verwachten.

Hoogelijk beſchouw ik mij door deze dienstvaardigheid verpligt, en het geeft mij een ſmartelijk gevoel, dat ik niet, door het noemen der namen van allen, *mijne dankbaarheid openlijk en naar wenſchen kan doen blijken.*

Met dit alles gevoel ik, dat deze poging nog voor vele verrijkingen en aanvullingen vatbaar zal zijn, en het is hierom, dat ik het verzoek, aan de vrienden en voorſtanders der naſporing van Vaderlandſche zaken en zeden, *op bl.* 10 *der* voorrede *gedaan, om mij met inlichtingen en aanmerkingen te vereeren, thans beleefdelijk herhaal.*

Ik ſtreel mij met de hoop, dat deze poging aan het lezend publiek welgevallig zal zijn. Hetgeen men mij aangaande het werk over de Hekſenprocesſen *toevoegde: „ Het onderwerp is zoo treurig, zoo akelig," zal men aangaande de* Volksgebruiken bij het vrijen en trouwen *voorzeker niet kunnen aanvoeren.*

De

De Uitgevers hebben, om het aangename van het onderwerp, *mij verzocht, de toestemming te geven, om een aantal exemplaren boven die, welke als behoorende tot mijn* Mengelwerk *zijn opgelegd, te doen drukken, en met een eigen titel, als een op zich zelven staand boek te verkoopen; gaarne heb ik dit verzoek toegestaan.*

Utrecht,
den 30. *Maart*,
1832.

VOOR-

VOORREDE.

Bij de uitgave der verhandelingen, getiteld: *Geschiedenis der dagelijksche kost in de Burgerhuishoudingen* (*) is reeds gezegd, dat de bouwstoffen voor die poging genomen waren, uit *aanteekeningen*, vroeger door mij bijeen gebragt, tot de zamenstelling van een werk: *over de leefwijze der Nederlanders na den afval van Spanje.*

Destijds is er verder aangevoerd, dat ik bij die verhandeling den loop van den dag tot volg-

(*) *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, IV. II. 188.

volgorde gesteld hebbende, besloten had, om bij de schifting van alles, den gang van het jaar tot regel aan te nemen, en de berigten aangaande de *volksgebruiken* en *volksgewoonten* te brengen in die maand, tot welke de voorwerpen het meest in betrekking staan; b. v. het ijsvermaak en de wintervermaken buitenshuis in *Januarij*; die binnenshuis in *Februarij*, enz.

Thans kan ik hierover niet in het algemeen of breedvoerig uitweiden: alleen zij gevraagd: „ waar zoude ik de berigten, aangaande de „ volksgebruiken bij het *vrijen* der jongelieden, beter hebben kunnen rangschikken dan „ in *April*, welke maand naar VENUS APHRODITE zelve genoemd is, en waarin als het „ ware, de geheele schepping verjongt?" En, „ waar zouden de berigten over het *trouwen* „ beter voegen dan in de maand *Mei*, de „ schoonste van het jaar.

„ De Mei, wiens zoetheid zoo ver strekt,
„ Dat zijn gedachtenis
„ In 's menschen geest al vreugd verwekt,
„ Eer hij voorhanden is. (*)

Na

(*) D. R. CAMPHUIZEN, *Stichtelijke rijmen*, bl. 1.

Na het voordragen dier verhandelingen *over de dagelijksche kost*, in de Maatschappij: Felix Meritis te *Amsterdam*, mogt ik het genoegen erlangen, dat men dezelve beoordeelde, als of beide bijzonder zouden zijn geschikt geweest voor eene dier vergaderingen, welke met de tegenwoordigheid van vrouwen wordt vereerd. Aangenamer lofspraak konde er niet voor mij bedacht worden.

Te zelfden tijde werd er aan mij gevraagd: „ of er in de *aanteekeningen*, waarvan ik ge„ sproken had, geene bouwstoffen voorhanden „ waren tot een vertoog, over een even aange„ naam en belangrijk onderwerp, hetwelk dan „ voor zulk eene voorlezing zoude kunnen „ dienen?" Deze vraag werd toen wel ontwijkend, maar geenszins ontkennend beantwoord, en het gevolg hiervan was, dat ik mij kort daarna, door H. H. Commisfarisfen beleefdelijk zag uitgenoodigd, in eene der *buitengewone* vergaderingen de spreekbeurt te vervullen.

Het werd pligt, om aan deze heuschheid, met welwillendheid te beantwoorden, en nu werd er fpoedig befloten, om mij tot de aan-

teekeningen voor de liefelijke maanden *April* en *Mei* te bepalen, en *over de Volksgebruiken bij het vrijen en trouwen* te ſpreken.

Het bleek weldra, dat ik van al het verzamelde bij geene mogelijkheid op éénen avond, een *voldoend* verſlag zoude kunnen geven, en derhalve moest ik besluiten, om mij bij de eerste ſpreekbeurt alleen tot de zaken der *vrijagie* te bepalen, en eene tweede ſpreekbeurt te verzoeken, om als dan over de costumen bij het *trouwen* te handelen.

Dit verzoek is mij, met en tot genoegen, ingewilligd.

Welke de gevolgen zijn geweest van de eerſte voordragt op 26 Maart 1831, kan ik zelf niet vermelden. Het berigt deswege kort daar na in de Arnhemsche Courant gegeven, was mij zeer aangenaam, en deze goedkeuring heeft den lust bij het ſtellen der *tweede* verhandeling aanzienlijk vermeerderd.

Ik heb mij onlangs bijzonder aangemoedigd bevonden, om ook deze *verhandelingen* bij mijn *Mengelwerk* uittegeven, en thans aan die uitnoodiging gehoor gevende, vermeen ik

in

in deze *voorrede* eenigzins breedvoerig te mogen, ja te *moeten* zijn, omdat ik alles wat er als *voorafspraak* bij de voordragt is gezegd, heb weggelaten.

Hetgene een Engelsch geleerde, (*) die zich, in het begin der achttiende eeuw, opgewekt vond, om een boek te fchrijven *over de costumen bij het vrijen en trouwen in zijn Vaderland*, bij het begin van zijn werk op den voorgrond zettede, ondervond ik ook ten volle.

Hij zeide: „ dat hij in het groote veld zij„ ner beschouwing wel eenen onuitputtelijken „ voorraad van *kleine*, en *op zich zelven ftaan„ de*, bijzonderheden, welker mededeeling aan„ genaam zoude zijn voor den lezer of door „ de herinnering of door de hoop, gevonden „ had, maar dat het voor hem onmogelijk was „ geweest, om alles tot een goed geheel, naar „ zijne begeerte zamen te weven."

Onoverkomelijke zwarigheden had hij ontmoet, door het verfchil van klimaat in de Brittannifche eilanden, en tevens in het onder-fcheid

(*) Aangehaald in het voortreffelijke werk van A. MAUBACH, *Godsdienstpligten, kerkzeden en gebruiken.*

ſcheid van de beſchaving, den ſtand, het vermogen en de begrippen zijner landgenooten.

Niet alleen bevond ik insgelijks eene groote verſcheidenheid van volksgebruiken in de provinciën en in ſteden en ſtreken van dezelve, maar nog veel meer door het verſchil van ſtand en het vermogen der ouders, en tevens een zeer groot onderſcheid in vele andere opzigten, naar mate van het verſchil der godsdienſtige en andere begrippen en naar den meerderen of minderen graad van beſchaving, ſmaak en kunstliefde, gelijk ook door de wijzigingen van den tijd en de mode, en wat dies meer zij.

Had ik mijn onderzoek nog meer in de bijzonderheden kunnen voortzetten, misſchien zoude ik in Hollandſche ſteden, ja zelfs in ééne buurt, een gelijk contrast gevonden hebben, als de ſchrandere Richard Steele eenmaal, geestig en met luim beſchreef, aangaande twee bruiloften, welke hij in zijne buurt zoude hebben gezien; de eene namentlijk van de dochter van eenen welgestelden ſchoenmaker, de andere van den zoon eens dansmeesters. Bij de eerste bleef alles zitten; alles liep ſtil en ſtatig af, in ſtrakken godsdienstigen ernst; bij de tweede was alles op de been en in eene geſta-

di-

dige beweging, met eene levendige vrolijkheid tot losheid en dartelheid toe.

De slotsom van mijn onderzoek was, overtuigd te worden, dat, indien er maar eenigzins een feest bij een huwelijk werd gehouden, er in de zaken van het *trouwen* zoo wel, als bij het *vrijen*, zoo vele verschillende wijzigingen (*nuances*) plaats hebben gehad, als er misschien paren hier te lande gevrijd hebben of getrouwd zijn.

Eene tweede zwarigheid ondervond ik in het *ongelijke* der berigten of bronnen.

Zooveel mij bekend is, heeft nog niemand onzer Schrijvers of Letterkundigen zich *opzettelijk* beijverd, om de Vaderlandsche costumen in dezen nategaan en te doen kennen. In het werk van VAN ALKEMADE, *Neêrlands-disch-plegtigheden*, zijn wel eenige berigten tot de bruiloften betrekkelijk, maar hierbij is geenszins de zaak in haar geheel behandeld. In dat van LE FRANCQ VAN BERKHEY, *de Natuurlijke Historie van Holland*, komen misschien de beste berigten voor aangaande eenige costumen, maar dit geldt alleen de gemelde Provincie, en zoo is ook het boekje, getiteld:

 Ka-

Karakterschetsen, zeden en gewoonten, hetwelk in 1816 op den naam van JOHNSON is uitgegeven, door den schrijver van het werk: *de ring van Gijges wedergevonden*, (Mr. W. KIST) alleen tot *Noord-Holland* betrekkelijk.

Over de gebruiken in de landprovinciën vond ik weinig of niets, en hoezeer ik mij grootelijks te verheugen heb, over de dienstvaardigheid van eenige mijner vrienden, tot inlichting, ben ik echter geenszins in alle provinciën naar wenschen geslaagd, en van hier, dat er over de costumen in *Zeeland*, *Noord-Braband*, *Gelderland*, *Overijssel* en *Utrecht* minder is gezegd, dan aangaande die in de overige gewesten.

Ik heb te eerder tot de vroege uitgaaf besloten, omdat ik nu mijne begeerte en mijnen wensch kan te kennen geven, dat de voorstanders en vrienden van de nasporingen over *Vaderlandsche zaken en zeden*, mij met hunne inlichtingen zullen gelieven te vereeren. Alles zal ten beste worden aangenomen, en zoo ik hoop nog eenmaal met dankbaarheid en bescheidenheid tot nut gebruikt.

Over

Over het moeijelijke, om uit den grooten voorraad van gevondene bouwſtoffen eene keuze te doen, zoude ik ook breedvoerig kunnen zijn. Een ieder die eenigzins bekend is, met de meer of min vrolijk geſtemde dichtſtukken, of met de oude blij- of kluchtſpelen, die weet tevens dat alles geenszins kan worden gebruikt. Ik zag mij derhalve tot eene bijzondere ſchroomvalligheid verpligt, opdat het voor te dragene welvoegelijk bleve voor eene zeer gemengde vergadering en voor mijnen ſtand en gevorderden leeftijd.

Tevens ondervond ik meermalen, dat hetgene er bij onze Dichters over zaken van vrijerij en trouwen was geſchreven, niet zonder omzigtigheid door den koelen vriend der waarheid konde gebruikt worden, daar het te over bekend is, hoe deze Heeren gewoonlijk eenen toon boven de noot zongen.

Het gaf mij verder geene geringe moeite om mij te wederhouden van uitweidingen in naastgelegene velden, en mij niet te begeven in een onderzoek van verſchillende zaken tot het ſluiten der huwelijken in betrekking ſtaande; b. v. over de veranderingen, welke er, na het in-

voe-

voeren van het Fransche Wetboek hier te lande, hebben plaats gevonden, nu de verbindtenis, over het algemeen, *Burgerlijk* is geworden, en alleen naar den wil der huwenden eene *Kerkelijke* betrekking aanneemt.

Eindelijk zij nog gezegd, dat ik mij, gelijk bij de verhandelingen *over de spijs en den drank*, verpligt heb gevonden, om mij in dezen, zooveel zijn konde, te bepalen tot de fatzoenlijke middenstanden in de Burgermaatschappij. Bij de vrijerij in de hoogste standen, bekleeden belang en staatzucht veeltijds de plaats van liefde, en in de laagste sluit de drift maar al te veel het gebruik der rede uit. Wanneer ik mij ten opzigte der huwelijksplegtigheden tot vorstelijke en hoog aanzienlijke personagien begaf, dan zoude ik ook wel iets van kroonen en staatsiemantels, van optogten, tournooijen en fakkeldansen hebben moeten vermelden; en de berigten aangaande bruiloften van lagere standen, zouden geen genoegen geven, omdat aldaar woestheid en wildheid te veel voor vermaak gold.

Over

Over de uitgave zelve heb ik niets hier bij te voegen. Ik heb de beide verhandelingen in de gedaante van Redevoeringen gelaten. Alleen heb ik hier en daar eenige toevoegſels ingelascht, welke bij de voordragt, om het beſtek van tijd, waren terug gehouden. Verder heb ik aldaar, waar het noodig ſcheen, eenige aanteekeningen gegeven, als mede enkele bijlagen, ten einde ſommige, te veel vergetene ſtukken op nieuw, tot nut en vermaak aan het licht te brengen.

Ik wenschte niets liever in dezen, dan dat de zucht tot beoefening der werken van onze Dichters, bij onze jongelieden wierde opgewekt, ten einde zij zich beijveren mogten, om het *goede* en *voortreffelijke* — het *beste* bij voorkeur, — uit die werken op te zoeken, ten einde dit *goede* dan in de gezellige kringen mede te deelen, waar het te pas komt. Ik herinner mij nog welk een genoegen het in onze jeugd gaf, wanneer alzoo het een of ander te berde werd gebragt, en ik beklaag mij dikwijls, dat de lust, om fraaije dichtſtukken, b. v. de *reijen* en *alleenſpraken* uit de beste tooneelſpellen, de meest uitmuntende *lierzangen* enz., te reciteren, zigtbaar is verflaauwd en afgenomen. . . . .

Of

Of deze poging de goedkeuring der beminnaars van het Vaderland en van Vaderlandsche zaken verdient en zal wegdragen, mag ik zelf niet beslissen. Ik vermeen wel te mogen zeggen, dat de opsporing van *vergetene* Vaderlandsche costumen, voor mij eene zeer behagelijke werkzaamheid geeft, en te aangenamer is, nu al de echt Nederlandsche zaken, nadat wij ontslagen zijn van de banden, welke ons aan het dom en trouwloos *België* hechtten, eene nieuwe belangstelling hebben erlangd, en wij wederom een *eigen* Vaderland hebben terug bekomen.

Mogt ik eene *gelijke* belangstelling in Noord-Nederlandsche zaken, bij mijne Landgenooten opwekken, hoe gelukkig zoude ik mij rekenen?

Als dan kwam er hoop, dat men zich niet alleen meer beijveren zoude voor onze schoone en rijke taal en voor het Nationaal gezang, maar zich tevens bevlijtigen om minder cijnsbaar te zijn aan de Franschen en Belgen in zaken van weelde, en minder onderdanig aan de wetgeefsters in het rijk van mode.

Als dan ..... dan waartoe zoude ik meer-

de-

dere woorden bijbrengen? Het zijn *vroome wenschen* en zullen het wel blijven. Hoe veel is hieromtrent reeds door anderen gezegd en geschreven. HUYGENS trok reeds voor twee eeuwen tegen de vreemde zeden te velde, met al de kracht der tale. En schreef ANTONIDES voor anderhalve eeuw niet aan de *verfransching* de *oorzaken* toe *van 's Lands ongevallen*? Helaas! te vergeefs; alles bleef zonder een gewenscht gevolg.

Ik streel mij alleen met de hoop, dat het lezen van deze verhandelingen, eene aangename verpozing van dagelijksche zorgen aan mijne landgenooten zal geven, daar het onderwerp welgevallig zal kunnen zijn, — aan de bejaarden, door de herinnering aan het aangenaamste tijdvak des levens — aan de minnenden bij het gevoel van hun geluk — en bij de jongelieden in de blijde hoop en verwachting.

Voor de laatste had ik, bij het uitspreken der *eerste* verhandeling, het versje van HOOFT aan TRAJECTINA OGLE, als de toepassing — de moraal der poging — medegedeeld. Ik geef hetzelve thans achter den titel als motto.

Over het geplaatste vóór de *tweede* Verhan-

ling

deling heb ik niets te zeggen. Had ik over het *huwelijk* in het algemeen gesproken en niet *over de costumen bij het trouwen* in het bijzonder, dan zoude ik mij bepaald hebben tot een versje van den Godvruchtigen Dichter J. Vollenhoven, (*Poësy*, bl. 787.) hetwelk ik hier vermeen te mogen mededeelen:

d'Echte ſtaat is d' oudste knoop,
's Aardrijks hoop,
's Hemels vond en welgevallen,
's Levens ſteun, die 't al behoudt,
's Werelds zout,
Zoetste en nutste band van allen.

Utrecht, 20 October 1831.

EER-

EERSTE VERHANDELING.

VOLKSGEBRUIKEN

DER

NEDERLANDERS

BIJ HET

V R IJ E N.

PIETER CORNELISZOON HOOFT

AAN

TRAJECTINA OGLE.

O Ogel! *Ogelijn der jeugd,*
De min te vlieden is geen deugd;
Want volgt men Venus *met bescheid,*
Geen weêrga heeft haar soetigheid:
Maar wie haar op de hielen treedt,
Dien straft ze met onlijd'lijk leed.

De wijze warmt zich bij den gloed,
Maar voor het bijst're branden hoedt,
Gedachtig hoe 't de mug bekwam,
Te vliegen in een schoone vlam;
Gedachtig, dat de hevigheid
Geen ding ter wereld wel beleidt.

OVER HET VRIJEN.

Wat het *vrijen* is, weet een ieder. Over *het belang*, *de oudheid*, *algemeenheid* en *duurzaamheid* van hetzelve, zal ook niets behoeven gezegd te worden. Uit de dichtſtukken van Reäel, Joncktijs, Krul, van Godewijk, Jan van der Veen en velen, zoude anders deswege zeer veel behagelijks en vrolijks zijn bij te brengen.

Alles wordt nu zamengetrokken door de opgaaf der vertaling van het bekende opſchrift, onder het beeld van Amor, in den tuin van *Verſailles*:

Elk, wie 't ook moge zijn, moet mij als
Meester eeren;
Het *was* voorheen, 't *is* thans, of ik *zal*
't hem nog leeren.

Over de afkomst van het woord *vrijen* zal ik evenmin uitweiden, en derhalve niet onderzoeken, of dit woord in verband ſtaat, met het denkbeeld van *vrijheid*, omdat de man in geen punt meer op het gebruik van eigen wil, op *vrij zijn*, gehecht is, dan bij de keus van eene liefſte; of dat hetzelve, gelijk ons woord *vrijdag*, komt, van FREJA, den naam der Godin, welke de Germanen in plaats van VENUS vereerden.

De Legenden over St. GEERTRUID en St. ANNA, welke in betrekking ſtonden tot zaken van vrijagie, zal ik thans ook onaangeroerd laten, maar ik moet de vrijheid nemen, om voor ik het veld onzer beſchouwing intreed, van *twee* zaken *voorloopig* te gewagen.

De *eerſte* is, dat ik vermeen mij overtuigd te mogen houden, dat de jongelieden in de zeventiende eeuw, hier te lande, eene bijzondere aanmoediging, of liever aanſporing erlangden, tot het *vrijen*, door den rijkdom onzer Letterkunde in het vak van *minnedichten*.

Behalve dat men toen de weelderige geſchriften van Franſche, Italiaanſche en Engelſche ſchrijvers en dichters, ſpoedig in zacht Hol-

landsch

landsch vertaalde en bezaaid met keurige en geurige dichtbloempjes in het licht gaf, kwamen er weldra werken van gelijken ſtempel, door Nederlanders geſchreven. De *Bataafsche Arcadia* van Mr. JOHAN VAN HEEMSKERCK, was zeker wel de beste, maar geenszins de eerſte der Arcadia's, en hoevele andere zijn hierop gevolgd, waarbij de verhalen van liefkozerij en vrijerij, zoo niet het tafereel, ten minste het lijstwerk uitmaakten.

Verder verſcheen er eene menigte van boeken en boekjes met *minverhalen* en *minnedichten*. (1)

Wanneer men konde opgeven, wat er in de zeventiende eeuw in dezen is gedaan, en wel tusſchen de uitgaaf van: *de lof der mutſe*, door ROEMER VISSCHER, en de *Duitſche lier* van JAN LUYKEN, velen zouden zich hierover hoogelijk verwonderen. En het is niet alleen over het getal Dichters en Dichtwerken, hetwelk zich hierbij voordoet, maar het verdient vooral opmerking, dat niemand onzer Poëeten, hoezeer hij ook in aanzien verheven ſtond, of door geleerdheid beroemd was geworden, het beneden zich achtte, om voor het genoegen der Jufferſchap en het eerbaar vermaak de lier

te ſtemmen. Behalve HOOFT, DE GROOT, REÄEL, HUYGENS, DANIEL HEINSIUS, DE BRUNE, VAN BEAUMONT, JONCKTIJS, VERBURG, BOEY, GOVERT VAN SLINGELANDT en VAN SOMEREN, alle mannen die in den hoogſten rang der Maatſchappij geleefd hebben, moet ik vooral de namen vermelden van JOHAN VAN HEEMSKERCK, JACOB WESTERBAAN en JACOB CATS.

De beide eerſte verſneden de *Minnekunst* van OVIDIUS naar de Amſterdamſche en Haagſche zeden van hunnen tijd, maar minder wellustig en meer eerbaar.

Aangaande de eigene *Minnedichten* van WESTERBAAN zeide VERBURG met reden:

Hier geſchiedt U een vertooning,
Van de Min en van zijn woning,
  Van zijn Moeder en haar ſtaat,
Van de jockjes en genuchtjes,
Van de kuurtjes, van de kluchtjes.
  Waarmeê VENUS ommegaat.

Ben je nieuws om eens te zien,
  Al de kusjes, al de vonkjes,
  Al de lachjes, al de lonkjes
Die er in de min geſchien.

Al

Al het hopen, al het beeven,
Al het ſterven, al het leven,
Al het zuur en al het zoet,
Al de listen, al de trekken,
Die haar in de min bedekken,
Dan met honig, dan met roet?

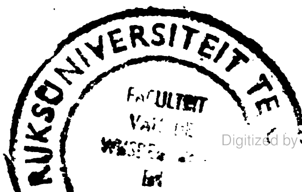
Zoo doorziet eens deze bladen,
Die, met al dit goed beladen,
Onze Dichter U behandt,
Daar je geestig in ziet zweeven,
's Minnaars leven, naar het leven,
Door zijn levendig verſtand.

Niemand heeft echter meer en beter voor de liefde, en voor en over de vrouwen gedicht, en geſchreven, dan Jacob Cats. Zijn lof in dezen zoude de ruimte van eene geheele ſpreekbeurt vorderen, en ik bepaal mij derhalve alleen bij de uitſpraak van Mr. Jacob Luyt, die den lof over het werkje: *de Maagdepligten* eindigde met het bevel aan de jonge lieden:

Cats met hart en zinnen eert,
Die met reden minnen leert.

In den tijd van Jan de Brune werden zijne

 vroeg-

vroegste werken reeds: *de Bijbel der jeugd* genoemd. (*)

Met den lof van dit tijdperk onzer Letterkunde in dezen, wegens het *vroege*, *vele* en *goede*, wil ik echter geenszins worden aangemerkt, als of ik de blinde goedkeurder of lofredenaar zoude zijn, van *alles* wat hierbij voorkomt, evenmin als van het geheele bedrijf en de leefwijze onzer voorouders in den vorigen tijd.

Ik mag en kan het niet verbergen, mij veelmalen bedroefd te hebben, over eene zeer berispelijke onkieschheid in uitdrukking en te opentlijke voorstelling van zaken, welke men liefst onaangeroerd zoude hebben gezien, en zulks wel bij mannen van eere en aanzien, en bij geprezene vrouwen, weshalve men de lezing van vele boekjes van dien tijd niet dan met omzigtigheid kan en mag aanraden.

Men heeft wel eens gezegd, dat de overmaat van het dartele zich laat vereffenen, door de algemeene ondervinding, hoe in den jeugdigen leeftijd alles bij de Dichters medewerkt, om door en voor de liefde en voor de bevallige sexe te zingen; dan dit verbloemt het onkiesche niet.

Men

(*) *Weifsteen der vernuften*, I. 49.

Men moge verder ter verſchooning bijbrengen, dat dit dartele in de eerſte helft der zeventiende eeuw algemeen was in de Latijnſche verzen, alsmede in die der Franſche en Italiaanſche dichters; ook dat uit de woorden niet tot de daden te beſluiten is, en dat deze ſomtijds in eene omgekeerde rede ſtaan, bij de beſchaving van onzen tijd; en eindelijk, dat voor de reinen alles rein is: dan deze laatſte leer belijd ik geenszins.

Het blijft mij onverklaarbaar, hoe zulke mannen, als Huygens, Westerbaan, en de Beaumont, ja Cats zelf, ſomtijds aan hunne werken den luister benamen, door het invlechten van onkieſche uitdrukkingen, ſtrijdig met alle welvoegelijkheid.

De Hoogleeraar Rinse Koopmans heeft zich hierover breedvoerig en waardiglijk uitgelaten, in zijne voortreffelijke *redevoeringen over* Constantijn Huygens, *als mensch en dichter beſchouwd*, en ik meen mij ontſlagen te kunnen houden van een breed betoog.

Het is voor de jongelieden in *onzen* tijd, naar mijn oordeel, eene gelukkige verandering, dat onze Dichters het zich tot eenen vasten regel ſtellen, om nooit kuiſche ooren en reine harten te beleedigen; en ik beklaag mij der-

halve niet, dat de boekjes van STARTER, CATHARINA QUESTIERS en dergelijke, meerendeels door verſtandige huisvaders zijn vernietigd, en hierdoor uiterst zeldzaam zijn geworden.

Het *tweede* punt is, hoe het mij als buiten twijfel voorkomt, dat de jongelieden, voor en in de achttiende eeuw, zelfs nog ten tijde der jeugd van de oudſten onzer, meer tot het eigentlijke *vrijen* werden aangemoedigd, dan in dezen tijd.

Ik wil niet ophalen, hoe men destijds nog verſcheidene boekjes zag, met de titels van: *Amoureuſe zendbrieven*, *Amoureuſe raadſels* enz.; ook niet hoe de vertellingen in de kindsheid doorgaans *minverhalen* bevatteden, eindigende met het referein: *en zoo kregen zij elkander nog*, *en zij leefden lang* enz., of hoe het in de blijſpelen ook altijd op hetzelfde ſtraatje van vrijen en trouwen uitliep, maar ik meen alleen te moeten zeggen, dat het eene ſtandvastige gewoonte was, om bij gast- of feestmalen, ten minſte in de landprovinciën en in de burgerfamiliën iets tot lof van de Jufferſchap en van het vrijen op te zingen. Bij het drinken van de vaste condities: *de inclinatie der ongehuwden* en *Vaderlandje-lief en alle*

mooi-

mooije meisjes, werd er doorgaans zoo wel een liedje aangeheven, als bij het verzoek om de vriendſchap.

Ik zal het begin der liedjes:

Het huw'lijk is een ſtaat van eere,
en
Vrijers wilt gij gaan uit vrijen
Zet uw pols niet al te ver, enz.

ſlechts aan de oudſten Uwer behoeven te herinneren.

Het heugt mij, dat ik meermalen in *Friesland*, nog knaap of jongeling zijnde *dij Tohekke*, (*de toegift*) heb hooren reciteren, welke onze Frieſche Dichter, GIJSBERT JAPIKS (HOLKEMA), bij zeker huwelijks-vers heeft gevoegd. Het lust mij de meesterlijke vertaling van dezelve, door den Heer RINZE KOOPMANS vervaardigd, hierbij te vermelden:

Zoet, ja zoet is 't boven maten,
Als met oud'ren wijzen raad,
Jongelieden zich vereenen;
Anders ſpelt het meestal kwaad.
't Lot van mijnen ouden vriend,
Heeft tot afschrik mij gediend.

Lief-

Liefste, sprak hij, schoonste meisje,
  Laat ons paren, beste schat.
Ach! sprak zij, hoe zou ik 't klaren
  Met mijne ouders? Weet gij dat?
O dat neem ik tot mijn' last;
Daarmeê was de knoop reeds vast.

't Werd een paar. Zij moesten eten,
  En zij hadden geen gewin.
Vaderlief was knorrig, geem'lijk;
  Moederlief was stuursch van zin.
Ach! dus sprak ze, elk jaar een kind.
Ach! had ik mij slechts bezind.

'k Weet nog meer van mijn' bekenden,
  Met een half bedwellemd hoofd,
Op een kermis, onder 't drinken,
  Even onbesuisd verloofd;
Nu verarmd, berooid van staat,
Klagen zij; maar, 't is te laat.

Hij doet beter, zou ik denken,
  Die zijn trouwbelofte geeft,
Doch met één laat overleggen,
  Wat elk ouder medegeeft.
Hierdoor klimt hij spoedig op,
En verheft zijn huis in top.

Gij,

Gij, mijn zoon! wenscht gij te ſlagen,
Loopt niet als een blinde voort.
Wijsheidsraad geleide uw ſchreden,
Dan is 't vrijen als 't behoort.
Dan erlangt gij 't beste lot,
Door de milde gunst van God. (2)

Hoezeer ook deze aanmoediging in onzen leeftijd moge verminderd zijn, ik vrees echter in het minſte niet, dat de lust voor het *vrijen* ooit zal overgaan.

„ Wie ooit van ſlappe nering klaagt,
„ CUPIDO houdt zijn ſlijters;"

is het begin van een geestig liedje;

„ Hetgeen van zelve wast, behoeft men niet te zaaijen;"

was de les van den vroomen dichter CAMPHUIZEN.

Het begin van het vrijen.

Den doolhof der kalverliefde ga ik voorbij, en ik begin mijne beſchouwing met het tijdſtip, dat een jongeling de keuze van een bemind

mind voorwerp gedaan hebbende, zeide:

„ Of gij of anders geen."

en dan den eersten stap waagde, om tot de bereiking zijner wenschen te geraken.

Men beseffe vooral, dat in het begin der zeventiende eeuw en nog later, de jonge dochters meer in huis werden gehouden en minder op straat verschenen; ook dat zij minder aan de vensters werden gezien, dan in onzen leeftijd.

Door jongelingen, die door bloedverwantschap, geenen dagelijkschen toegang hadden, tot het huis van het meisje, of door buurschap niet over of door de schutting konden vrijen, moesten derhalve allerlei vonden worden gezocht, om aan haar te doen weten, dat iemand zijne bijzondere aandacht op haar vestigde.

Eene der eerste pogingen was alsdan gewoonlijk, om den klopper of ring aan de voordeur, met eene bloem of eenen ruiker te versieren, welke verrigting in het *woordenboek der amoureusheid* een' eigen' naam verwierf, te weten: *een meisje besteken.*

Vroeg was de deurklopper of ring een opmerkelijk stuk in de zaken van vrijerij, en zij is het nog in *Noord-Holland.* Werd de bloem

bloem niet op de ſtraat geworpen, dan werd deze eerſte galanterie ſpoedig door andere gevolgd. Dit werd dan vooral in den avond herhaald.

Zeker zijn de avondſtonden
Altijd zoeter dan het licht;
Altijd handiger bevonden,
Tot de lieve vrijerspligt.

was de leer van HUYGENS.

Bij de tweede of derde bloem, kwam reeds een lintje met liefde-ſtrikken: (*) en bij de vierde of vijfde ſoms de eene of andere geestigheid, waaruit het meisje den naam van den vrijer zoude kunnen ſpellen. En wat zoude de liefde hierbij niet hebben kunnen bedenken en ontcijferen. De jongeling deed inmiddels zijn best, om, door bij herhaling het huis voorbij te gaan en door beleefdelijk te groeten, zich in perſoon bekend te maken.

Weldra volgden dan geſchenken van klein ſuikerwerk, door HOOFT *ſpeelkoorn*, later *ſpeculatie* geheeten, hetwelk in verſierde mandjes met kunst en vliegwerk in een der venſterbanken

(*) Van *ſtrikjes met geestigheden* vond ik melding in het Blijſpel van G. C. VAN SANTEN: *Snappende Sijtgen*, 1620.

ken van het ſlaap- of woonvertrek van de geliefde werd gezet, of op een' geplanten ſtaak of meiboom aangeboden. Soms volgden dan ook geſchenken van bloemen en ooft, met versjes of gezangen, waarvan als nog vele bij de Dichters bewaard zijn.

Het lust mij, om uit de vrijerij van Hooft met Christina van Erp een klein versje mede te deelen. Hij zond de eerſte kerſen van den zomer in eene doos met rozenbladeren en ſchreef er bij:

In de bladen van een roosje,
Vindt Gij, o mijn zoetſte troostje!
Kleine gift. — Waar zij zoo groot
Als de gunst, te klein een doosje
Was de ganſche wereldkloot.

Het duurde dan niet lang, of er volgde een nachtbezoek van den vrijer, voor de deur of onder het venſter der ſlaapkamer van de jongedochter, ſoms alleen, ſoms vergezeld van anderen, met zang en ſpel, en met aanbod van ſonnetten en gezangen, die *aubades* geheeten werden, en van welke er nog eenige overig zijn.

Het ſpreekt van zelve, dat dit een en ander

niet

niet lang onbeantwoord konde blijven. HUYGENS zegt, dat daar de doffer *kort*, het duifje wel wil *kirren*. HOOFT zingt deswege:

Dan leert men lustig ten zachten bed uitstijgen;
En in een onderkeurs ten vengster varen,
Op stem en snaren.
Dan leert men zachtjes om de oude lien te mompen,
De voetjes zetten, dat het niemand luister,
Alleen bij duister.

Moest ik den loop der vrijerij in zijn geheel opgeven, „ hoe dan het murwe hartje van het „ maagdeke, door minnewalmte gestoofd werd," dan zoude ik zeker het geheele liedje van HOOFT, waaruit deze regels genomen zijn, mededeelen.

Zeer veel aardigs zoude ik boven dien kunnen bijbrengen, uit de verzen van HUYGENS: *het kostelijk mal*, *Voorhout* en *Hofwijk* getiteld.

Hierbij is veel vermeld, over het begin en den voortgang der vrijagien.

Opmerkelijk is het, dat HUYGENS zich toen reeds beklaagde, dat in zijnen tijd, in den *Haag*, het Fransch aan het Hollandsch bij het vrijen werd voorgetrokken.

De Hoveling HUYGENS zegt deswege, in zijnen krachtvollen ſtijl, niets minder dan het volgende:

Wij ſchamen ons Moers taal, als 't gelden zal
van 't minnen,
Als of het vrijſpel zelf, niet kaps genoeg en waar.
Wij doen er bellen toe, en haelen 'k weet niet
waar,
Opdat de ſottigheid, ter degen uit mag klinken.
Als ik een vrijster waar, de vrijer zou mij ſtinken,
Die uit den lande liep, om tolken van zijn hart.

Verder is er over het *begin* en den eerſten voortgang der vrijagiën veel aardigs naar waarheid vermeld, in de behagelijke vertoogen, van den menschkundigen VAN EFFEN, *in de Hollandſche ſpectator.*

Het meest geliefde betoog, zijnde: *het minverhaal van JACOB en AGNIETJE*, heb ik, omdat het vergeten ſcheen, in mijn *Mengelwerk* overgenomen, en ik zal deswege thans niets behoeven te zeggen; maar ik mag niet onvermeld laten, hoe de ſchrijver zich tevens beijverd heeft, om over de *gewone* manier van het vrijen, onder jongelieden uit den middelſtand, insgelijks te handelen, en vooral over het *begin* der

der vrijagiën; met vermelding van alle die *kneepjes* en *kunstjes*, welke de jongelingen destijds aanwendden, om bij het beminde voorwerp te kunnen komen en in hare gunst te ſtaan, met allerlei vonden en kleine dienstvaardigheden; bij voorbeeld door het ſtil ontfutſelen van het een of ander, om hetzelve terug te kunnen brengen, het afschrijven van liedjes, enz.; *kneepjes* en *kunstjes*, welke zich geenszins alleen tot den ouden tijd bepalen, en waarvan velen der gehuwden zich zoo wel als ik zelf, nog eenige met groot genoegen zullen herinneren. (3)

De verklaring.

Na zulke voorbereidingen kwam dan weldra de moed bij den vrijer, om de *verklaring*, of zoo als wij het thans noemen: de *declaratie* te doen, hetwelk door VAN EFFEN met reden, als het meest belangrijke punt, in den loop der vrijerij wordt beſchouwd, en doorgaans naar elks bijzondere ſtemming of aanleg, het proefſtuk is van het menſchelijke vernuft.

Wij zouden hierover uit de boeken of uit eigene aanteekeningen, breedvoerige verhalen kunnen bijbrengen, maar verwijzen U liever tot

 het

het gene die beminnelijke ſchrijver deswege gezegd heeft, in de voortreffelijk geſchrevene inleiding tot het gemelde minverhaal van Jacob en Agnietje.

Aldaar ziet men eene keurige proeve, hoe de liefde, aan de onnoozelſten ſnedigheid bijzet, en gaven, voor hem zelven tot nog toe verholen, uit den ontdooiden boezem doet opborrelen.

In romans en galanterie-verhalen komen vele berigten voor van opgeſmukte *verklaringen*. Bij Huygens, Westerbaan en van Heemskerck, zijn verſcheidene afgeluisterde geſprekken of verzonnene verklaringen vermeld. Ook bij de ſchrijvers van ſpectatoriale tijdſchriften is deswege veel voorhanden; maar ik kan er thans niets van melden, omdat de declaratiën allerlei wendingen aannamen, en de vrijers zich voorzeker in dezen niet hielden bij eenig vast *costum*.

Opmerkelijk is het, dat men bij allen, die over zaken van vrijerij geſchreven hebben, berigten vindt, van eene bijzondere trouwhartigheid bij de Nederlanders, om zich vóór het doen der *verklaring* wel te verzekeren, dat het hart van het beminde voorwerp nog vrij is en dat geen ander vrijer oudere brieven heeft.

In

In een groot deel van *Holland* ſtaat dit vast, en te *Noordwijk* en in omgelegene dorpen is het de formule, dat een vrijer na de eerſte kennismaking en vóór dat hij de vrijagie begint, aan het meisje vraagt: „ NEELTJE of LIJSJE, „ hebt gij al een avontuurtje gehad?" dat is: hebt gij al een' vrijer? Wordt er *ja* geantwoord, dan houdt hij dadelijk af. *Verkocht vleesch, handen van de bank*, is een bekend ſpreekwoord. „ Ik ben te eerlijk een knecht," zeide JACOB bij VAN EFFEN, „ dat ik aan een „ ander den voet dwars zoude zetten."

Het vrijen om het Jawoord.

Het was voorheen gewoonte, ten minſte in *Friesland*, dat, wanneer een jongman de declaratie aan een meisje had gedaan, de vader of voogd van den vrijer zich, met den hoed in de hand, bij dien van de vrijster vervoegde, om de toeſtemming tot de converſatie of *het verkeeren* van zijnen zoon met de dochter te verzoeken, ten einde elkander te beter te leeren kennen, met het oogmerk van een opvolgend huwelijk.

Wanneer dit verzoek werd toegeſtaan, dan volgde het tijdvak van het *vrijen om het ja-*

woord, hetwelk zeker een der behagelijkfte gedeelten uitmaakt van het veld onzer befchouwing, of liever van het menfchelijk leven.

Vader Cats heeft over hetzelve in het nuttigfte en meest bruikbare gedeelte zijner werken: *de fpiegel van den ouden en nieuwen tijd* getiteld, op de afdeeling: *eerlijke vrijadie*, onbedenkelijk veel ter leering en verheuging bijgebragt. (4)

Krijgen de vogels in den paartijd nieuwe veren en eene nieuwe ftem, de vrijers krijgen in den vrijtijd geheel nieuwe bekwaamheden. Alles verandert, en in den vrijer ziet men eene geheele omwenteling daargefteld, van welke Westerbaan vooral de keurigfte berigten geeft, in zijn geestig hekeldicht op het vrijen, *het noodzakelijke mal* getiteld.

Ziet het meisje op de kleeren,
Ziet ze naar de nieuwe fneê:
Straks verandert gij van veren,
En gij volgt de mode meê.

Is de meid wat wijsgelatig,
Houd ze ftemmigheid voor mooi:
Straks zoo wordt uw aanzigt ftatig
En het krijgt een' and'ren plooi.

Strek-

Strekken haar devote zinnen,
Tot de kerk en het autaar;
Straks zoo zijt gij ook te vinden
In de kerk aan een pilaar.

Wil ze flempen, wil ze teren,
Houdt ze lijdig van de fmeer;
Straks zoo zal het vaantje keeren,
En gij voegt u naar het weêr.

Mint zij 't roeren van de fnaren;
Zoo ze tot het fpelen helt,
Gij doet vedelaars vergaren,
Die wat zagen voor uw geld.

Wil ze varen op den wagen,
Straks zoo fpreekje tot de koop,
Die u haast wordt toegeflagen;
Daarmeê tijgt gij op de loop;

Daarmeê vaarje heen uit fpeulen,
Lieve lieven! wat een jeugd!
Dat men onder weg mag heulen
Is dat niet een groote vreugd? (5)

Aangaande de verandering in het Physieke, vooral wanneer de zaakjes der liefde voor den

wind gaan, zijn de schoonste berigten bij VAN EFFEN, in het geprezen minverhaal:

„ JACOB," zegt hij, „ is opgeloken als eene „ roos; en daar hij te voren er vrij melkmui- „ lig uitzag, den kop liet hangen en maar ar- „ men en beenen scheen te hebben om te wer- „ ken en van plaats te veranderen, gaat hij „ nu zoo regt op zijn lijf als eene kaars, en „ hij heeft zulk een goed fatzoen, als de braaf- „ ste burgerzoon in de stad; zijn haar is netjes „ gesneden; zijn hoedje zwierig naar de mode „ opgetoomd, en hoewel hij dezelfde kleeren „ aanheeft, staan zij hem geheel anders aan „ het lijf."

„ Met AGNIETJE is het eveneens gelegen. In „ al hare trekken, die, hoe fraai ook, door „ hare onnoozelheid en de ongevoeligheid van „ haar hart, dof en sprakeloos waren, straalt „ nu een aangenaam leven door, en hare oog- „ jes zijn thans met een zacht vuur bezield; „ zij beginnen te leeren spreken, en zeggen „ dikwijls meer dan het haar toegelaten is."

CATS zegt derhalve met reden:

Wilt gij zien een schoone Maagd,
Zie haar als zij liefde draagt.

Dit

Dit geldt nu ten opzigte van het Phyſieke bij voorſpoed, maar hoeveel verandering heeft er ſomtijds in het verſtandelijke en zedelijke plaats, wanneer de vrijer tegenſpoed en tegenſtand ontmoet, en hij al zijne krachten moet aanwenden, om de ſtruikelblokken en zwarigheden te boven te komen of op te heffen.

Niet alleen worden dan al de vermogens van den geest in het werk geſteld, in betogen en brieven; maar wanneer zulk een vrijer dan den raad volgt: *een aanhouder wint*, dan wordt hij ſoms geheel omgezet; zelfs in zijn aanleg, ſtand en bedrijf. Zoo werd Quintijn Matsijs van een' Smid in een' Schilder herſchapen, en zoo werd de, naderhand zoo beroemd geworden Geſchiedſchrijver en Dichter, Gerard Brandt, om Susanna Barlaeus, van een' Horologiemaker in een' Predikant vervormd.

Wij zouden ten bewijze verſcheidene verzen kunnen bijbrengen, met name dat van vader Cats, hetwelk tot opſchrift heeft:

Liefde leert zingen,
Ook zonder dwingen;

of dat van Mr. Govert van Slingelandt, met het motto:

Geen ſcherper loog
Dan 's juffers oog:

maar wij bepalen ons liever tot de volgende regels van VONDEL:

't Is wonder, hoe de Min de menſchen kan ver-
keeren,
En in zeer korten tijd zoo vele dingen leeren;
De Minne wet het brein, en zet de zinnen ſchrap,
En leert in hare ſchool ons deugd en wetenſchap,
Ootmoedigheid, geduld, en zedige manieren,
Te hopen zonder hoop, eens anders luimen vieren,
Te dienen zonder loon, te zwichten, te beſtaan,
Gewilliglijk geboeid in ſlavernij te gaan. (*)

De vermaken bij het vrijen.

Deze beſlaan eene aanzienlijke plaats, in het veld onzer beſchouwing, en wij mogen ze niet geheel onopgemerkt voorbijgaan.

In de *Arcadia's* vooral kwamen ons deswege vele en aangename berigten voor; dan wij durven hierbij niet te veel aan de zucht voor het behagelijke toegeven.

Al-

(*) *Poëſy*, I. 649.

Alteveel krielt het aldaar van Herders en Herderinnen, die dan met de namen van DAPHNIS en ROSEMOND, THIJRSIS en PHIJLLIS, DICHTLIEF en GLOORROOS ten tooneele worden gevoerd, en van welke verdichte perfonagiën onze Hollandfche en Zeeuwfche vrijers en vrijsters zeker evenveel verfchillen, als het Griekfche *Arcadia* van ons *Holland* en *Zeeland*.

De woeste en wilde vermaken, als het dragen van de meisjes in zee, en het rollen van de duinen, waarover veel bij SIJDNEY, CATS en VAN HEEMSKERCK; het ftoove branden te *Haarlem*, het fpel, hetwelk in *Friesland*: *de molen door den vang* heette, het mengelbed en meer, ga ik geheel met ftilzwijgen voorbij.

Over eenige der vermaken zonder opfpraak, als het *grasknoopen*, *bloemen ftrengelen* en *kuschjes deelen*; over het *fpelevaren* of *fpelerijden*, en de *pandfpelen*, waarbij het gewoonlijk uitliep op het bekomen van ongeweigerde zoentjes, en over vele heuschheden en liefelijkheden, bij drink- en klinkliedjes, op *fommetjes* en *bekertje om*, met den drup of de perel op den nagel, en vooral ook aangaande het *danfen*, vermeen ik beter bij de berigten van hetgene er in de bruidsdagen en bij de bruiloften voorviel, dan te dezer plaatfe te zullen kunnen gewagen.

Over

Over het ijsvermaak voor de vrijenden, zoude alleen een breed verhaal te geven zijn, uit zeker te weinig bekend, en behagelijk dichtſtuk: *de winter*; maar dit zoude beter in *Friesland* voegen dan alhier.

Aldaar en aan de *Zaan* gelden nog de regels:

Op het ijs kent men 's lands wijs.

Aldaar zijn lust en hoop gemeen;
Die geen lief heeft kiest er een.

Kortheidshalve zal ik thans alleen de bekende plaats, uit het dichtſtuk van Onno Zwier van Haren bijbrengen:

Dan kunnen minnaars zonder ſchroomen,
Hun oog doen tuigen van hun brand,
En vliegen over 't vlak der ſtroomen,
Op de ijzers drijven, hand in hand:
Dan leiden 's vrijers vlugge ſchaatſen,
Zijn hartenwensch door buitenplaatſen;
Hij drukt de vingers, die hij houdt;
En als een kusje bij 't verpozen,
Des meisjes friſche kaak doet bloozen, —
Dan zijn geen Oostewinden koud.

Onder al de vermaken, welke de jongelieden

in

in de zeventiende eeuw, in den tijd van het vrijen ondervonden, moet er, naar mijn inzien, geen meer algemeen gekend, meer genoten zijn geweest, dan hetgene er voortvloeide, door het zingen van Hollandsche liederen en minnezangen, voor dat deze door Fransche *aria's* verdrongen waren.

Het lust mij derhalve hieromtrent meer breedvoerig te zijn.

De boekverkoopers moeten in dien tijd voordeel hebben gevonden, door de uitgaaf van zulke verzamelingen van *minnedichten* en *gezangen*, welke met den naam van: *Jufferboekjes* zijn bekend gebleven.

De beste en meest geliefde, met name: *Flora, of boomgaard van liefelijke bloemen* van DANIËL HEINSIUS, *de minne-zinnebeelden en gezangen* van HOOFT, *de maagdepligten en maagdeklagten* van CATS, *de minnekunst* van VAN HEEMSKERCK en dergelijke, werden alzoo in duodecimo of lang octavo voor de jongelingschap uitgegeven en met kostbare bandjes voorzien, door de vrijers aan de juffers geschonken, en gewoonlijk door deze in de ebbenhouten of baleinen emmertjes, de ridicules van dien tijd, naar de gezelschappen medegenomen. Aldaar werden dan de meest beha-

ge-

gelijke en liefelijkste deuntjes opgezongen, en met te meer genoegen, naar dat de keus wel was gedaan, en „ dit zoetste leven," zoo als HUYGENS zegt, „ gespekt was, met strakken „ ernst en schuldeloos jok."

Heb ik vroeger van den rijkdom onzer Letterkunde in *Minnedichten* gewaagd, veel zoude ik thans kunnen zeggen van het groot getal *minnezangen*, waarin onze taal gekneed werd tot allerlei liefelijkheid en welluidendheid. De namen zelfs kan ik niet naar wenschen vermelden, en veel minder de waarde gedenken.

Allerlei vreemde namen werden er voor de liedeboekjes uitgedacht; bij voorbeeld: *Cupido's ambacht*, *Apollo's harp*, *Pallas weefgetouw*, *Klioos kraam*, *Pans fluitje* en meer.

Elke provincie, elke stad, ja elk dorp, had bijna zoo wel zijn eigen liedeboek als zijne eigene koek. Ik noem uit velen: *de Friesche lusthof*, *het Medemblikker scharre-zootje*, *de Enkhuizer en Hoornsche Mopsjes*, (*) *de Haarlemmer zomer- en winterbloempjes*, *de Santvoorder zeilwagen*, *het Leydsche sijsje*, *de Haagsche Leeuwrik en het Oranje lof- en lau-* *wer-*

(*) Waarschijnlijk is deze naam afkomstig, om dat de eerste Herder, in een beurtzang voorkomende, MOPSUS heet.

verloof, *de Dordsche kraam en de Dordsche vermakelijkheid*, *het Utrechtsche zangpriëeltje*, *de Zeeuwsche Nachtegaal*, en vooral *het Amsterdamsche Minnebeekje* niet te vergeten. Misschien is dit boekje het liefelijkste van allen. Het is door den dichter JAN KRUL uitgegeven; de keurige liedjes van TESSELSCHADE zijn daarin te vinden. Vele andere *Nachtegalen*, *Lijsters*, *Spreeuwen* en *Spreeuwtjes*, *Leeuwerikjes*, *Goud-* en *Distelvinken* enz., ook vele *gouden Orgels*, *Schalmeijen* en *Spiegels*, *Bloemtuinen*, *Reukappels* enz., ga ik met stilzwijgen voorbij.

Ik mag het echter niet verbergen, dat ook in dezen veel is af te keuren, door de ongelukkige vermenging van goed en kwaad.

Het verdient opmerking, dat de meeste van deze liedeboekjes thans verdwenen en vergeten zijn, en dat nu in de gezelschappen van jongelieden, waar Hollandsche liederen gezongen worden en men alzoo niet geheel verfranscht is, vooral in de landprovinciën, bij voorkeur gezangen genomen worden uit de *Oeconomische liedjes* van ELIZABETH WOLFF en AGATHA DEKEN, uit de *Volksliedjes der Maatschappij* en het *Haarlemmer Spreeuwtje* van DEMOCRIET, en in de laatste jaren, na het herstel des Vaderlands,

lands, de volksliederen van TOLLENS, SPANDAW en anderen.

Of wij het ooit zullen beleven, dat bij de verbetering van het volksgezang, het vreemde, het Fransche, voor het Nationale zal verdwijnen, dit durf ik niet verwachten; het zal ook wel onder de *vroome wenschen* blijven. (6)

Het heeft mij meermalen leed gedaan, dat onze jonge landgenooten thans van het genoegen, om het goede uit de *jufferboekjes* te kennen verstoken zijn, en wel van zulke liederen, waarbij de gezuiverde smaak, zonder kwetsing van de zedigheid en kieschheid, voldoening zoude vinden.

Ik heb mij weleer beijverd, om in dit gemis eenigzins te helpen voorzien, en derhalve in den jare 1821 een *jufferboekje* uitgegeven, met den titel: JACOB CATS *aan Neêrlands Jufferschap.*

Bij hetzelve zijn de *maagdepligten*, de *maagdeklagten*, de *minnedichten* en de *liefdes kortsprake* medegedeeld, met uitlating van alles, wat aan wijze en voorzigtige moeders mishagen konde..

Ik had mij met de hoop gestreeld, dat deze poging, waaraan de uitgever geene kosten ter versiering had gespaard, aan de jongelieden welkom

kom zoude zijn, en dat de jonge Heeren het zelve liever dan vreemde kostbare Almanakken aan de beminde zouden hebben geschonken; maar dit boekje is nergens, behalve bij de Dordsche-jufferschap, naar wenschen ontvangen.

De uitgever heeft hierom moeten afzien, om deze poging voort te zetten, anders waren er waarschijnlijk kort daarna nog twee dergelijke boekjes verschenen, met de titels: JOHAN VAN HEEMSKERCK *aan Neêrlands Jongelingschap*, en JACOB WESTERBAAN *aan de Nederlandsche Jeugd.* (7)

Over het vertrouwen op de vrijenden.

Een der meest opmerkelijke punten, bij de opsporing der costumen in zaken van vrijerij is, dat er hier te lande voorheen, het meest volkomen vertrouwen op de zedelijkheid der jonge lieden werd gesteld.

Hoe eenvoudiger de zeden waren, zoo veel te grooter was de gerustheid der ouders; en zulks liep somtijds tot uitersten.

Hoe verder men het onderzoek in dezen bij de oude dichters, en in prenten tot het dagelijksche leven betrekkelijk, voortzet, hoe meer

men overtuigd wordt, dat het *nachtbezoek* van den vrijer, of het binnenlaten van denzelven door deur of venſter, en het vrijen bij nacht of duister, voorheen geene zeldzame of ongewone zaak is geweest, zelfs onder de aanzienlijke ſtanden.

Voor dit gezegde en aangaande dit voor ons thans vreemd verſchijnſel, zoude ik verſcheidene bewijzen kunnen bijbrengen uit verzen en uit de prenten bij KRUL, DE BRUNE, VAN DER VEEN, en anderen, dan ik bepaal mij alleen tot het begin der naïve zamenſpraak of zang van HOOFT, welke een geſprek voorſtelt van twee gelieven, bij het ſcheiden in den vroegen morgen:

Hij:

Galathea! ziet, de dag komt aan.
Laas! de dag en wil niet lijen,
't Langer vrijen.

Zij:

Neen, mijn lief! wil nog wat marren,
't Zijn de ſtarren.
Neen, mijn lief! wil nog wat marren;
't Is de maan.

Vader CATS en anderen trokken met ijver tegen dit misbruik te velde. *De nacht maakt*

ver-

verdacht, en *vier bij ſtroo dient niet alzoo* was zijne leer. (8)

In latere tijden ſchijnt dit onbehoorlijke geheel te hebben opgehouden. In mijne jeugd heb ik niet alleen nooit hiervan bij eerbare jongelieden iets gezien, maar ook nooit van oudere vrienden deswege iets gehoord.

In *Friesland* gold bij het vrijen op Zondagavond de regel:

Vrijers, die 't meenen,
Komen voor tienen en gaan niet
voor éénen;

en jegens bekende vrijers had het volledigſte vertrouwen der ouders plaats.

Het wantrouwen, waarvan wij nu en dan iets hooren, is zeker met de vreemde zeden herwaarts overgewaaid. De jonge dochters worden, in *Frankrijk* en elders, voor het huwelijk, tot ingetogenheid gedwongen, zonder dat men zich eenigzins bekommert, hoe deze dwang aanleiding geeft, om later geheel uit te ſpatten.

In mijne jeugd wisten wij niets van die ſchijnbare voorzorg, welke thans wel eens als noodig wordt beſchouwd, b. v. „ dat geene „ verloofden te gelijk onder één dak mogen

„ vernachten." Hoe zouden wij ons vertoornd hebben, indien iemand eenigen twijfel had betoond, dat het beminde voorwerp niet veilig zoude zijn bij hem, die haar als het liefste en dierbaarste in de wereld beschouwde, en in hare hoogachting het meeste belang stelde en zijn eigen geluk zocht en vond.

Bij vreemde volken moge schijn voor wezen gelden, maar het is bij ons anders. Zoo in iets, dan is het ten opzigte van de vrouwelijke zedigheid en de eerbaarheid der beschaafde jeugd, als nog: Heilig *Holland!* Ja Heilig *geheel Oud-Nederland!*

Oude costumen bij het vrijen, in verschillende Provinciën.

Het komt mij gepast voor, om, eer ik overga tot het einde der vrijerij, hier de opgave te doen, van de *bijzondere* gebruiken, bij het begin of den voortgang der vrijagie, welke in deze of gene gedeelten des Vaderlands vroeger bestaan hebben en misschien nog niet geheel hebben opgehouden.

Een der departementen van de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen* in *Groningerland*, heeft in het vorige jaar, door de Schoolmees-

ters te platten lande een volledig onderzoek laten doen, naar de costumen bij het vrijen en trouwen in gemelde Provincie en in *Drenthe*; maar de ingekomene berigten zijn nog niet bijeengebragt. Het verslag der commissie wordt aldaar, en ook door mij met verlangen te gemoete gezien.

Voorloopig is aangaande de costumen in de *Ommelanden*, het volgende aan mij gemeld.

Het oude gebruik bragt mede, dat, wanneer een jongman zijn oog op een meisje had gevest, hij zijne begeerte liet *aandienen* door dezen of genen zijner bekenden, die den naam van den *vrijerdrager*, *maaks-* of *meeksman* of *degensman* (*) verwierf.

Deze sprak met de ouders, en als hij de vergunning tot het aanvangen der zake had bekomen, dan werd de tijd bepaald, wanneer de vrijer bij de dochter zoude worden toegelaten; doorgaans gebeurde dit binnen de acht dagen, en zeker op een' dingsdag of vrijdag.

De *meeksman* begaf zich op den bepaalden tijd, in den avond, met den vrijer naar het huis van het meisje, elk voorzien van eenen rotting of wandelstok.

Hij

(*) Waarschijnlijk: *dedingsman* van: *dadigen*, *accorderen*, gelijk in *Gelderland*.

Hij deed de boodſchap en gaf aan het meisje een' kus (een *bekje*). Hij werd hierin door den vrijer gevolgd. Als de vrijagie wat opnam, dan ging hij in een ander vertrek; om twaalf of één uur gingen beide weg, nadat de tijd der wederkomst was bepaald.

Bij dit tweede bezoek ging de vrijer alleen naar de beminde, en na meer geſprekken kwam de verklaring van hare zijde, „ dat de zaak „ tot op een' bepaalden tijd werd *in beraad* „ genomen." Op den dag van de beſliſſing ging de vrijer op nieuw met zijnen vriend naar het huis van het meisje, en dan volgde het beſluit: *af*, of *aan*. Gebeurde het laatſte, dan werd de koffijkan met groen verſierd, en een lint aan de ſtok gedaan; ſoms werd ook het paard van de chais, waarmede beide gekomen waren, in de manen en ſtaart, of de zweep beſtrikt, en men reed niet naar huis, voor dat de dag was aangebroken en de landlieden aan het werk waren.

Het ſtond vast, dat de *vrijerdrager* of de *meeksman*, na den geheelen afloop der zake, met het geſchenk van een' nieuwen hoed werd beloond. (9)

In *Friesland* hebben ook te platten lande bij-

zon-

zondere costumen plaats. Zoodra de zoon van een' boer zijnen zin gezet heeft op eene dochter van gelijken ſtand, dan gaat hij op zaturdag- of zondag-avond derwaarts, en begint de converſatie, welke aldaar het: *meiden* of *uit meiden gaan* genoemd wordt.

De jongman rigt dan bij het binnenkomen, na de gewone groete aan den boer, zijn woord eenigzins tot de dochter, op welke hij het oog heeft. Wanneer deze opſtaat en door het verzetten van de muts of zich anders op te knappen, een blijk van genoegen geeft, dan verſtrekt dit voor de ouders tot een voldoend teeken, dat het bezoek welgevallig is; zij gaan ter gewoner ure gerustelijk naar bed, en laten het vrijend paartje gedurende den nacht bijeen.

Wanneer het meisje blijft zitten, dan kan de jongman verwachten, dat het vuur voor zijnen neus zal worden ingerekend, en dat hij ongetroost zal moeten weggaan.

Te platten lande van *Noord-Holland*, of liever in *West-Friesland*, wordt bijna gelijk gehandeld; het *vrijen* wordt aldaar: *ſchooijen* geheeten. Het opſtaan der dochter en het geven van eenen ſtoel, is hier het teeken van goedkeuring; maar wanneer de dochter naar

 de

de tang tast, dan erlangt de vrijer een genoegzaam berigt, dat hij geene hoop heeft, om in zijne wenschen te slagen. Van daar het spreekwoord:

Voor de tang
Zijn de vrijers bang.

In dat gedeelte van *Friesland*, waar de oude taal en kleeding het langst bewaard zijn gebleven, te weten: in den *Zuidhoek*, of te *Hindelopen* en in de dorpen *Koudum*, *Molquerum*, *Warns* en *Scharl*, hebben insgelijks nog lang vele en voor ons geheel vreemde costumen bij het vrijen en trouwen bestaan.

Wij hebben meer berigten aangaande de laatste, dan over de eerste erlangd, en kunnen thans kort zijn.

Aldaar worden over het algemeen de bejaarde weduwen met eene bijzondere belangstelling vereerd, en een vrijer, die een huwelijk met een meisje, aan hem in stand gelijk, wil aangaan, vervoegt zich bij zulk eene weduwe, en draagt het aan haar op, om het bij den vader en het meisje klaar te maken, dat hij bij de laatste een bezoek tot vrijen mag doen.

Zelden wordt dit voor de eerste maal geweigerd

gerd, en de vrijer vindt dan de vrijster in het zoogenoemde *lijtshuws*, het bijgebouw, afgescheiden ſtaande van het eigentlijk woonhuis.

Het is te *Hindelopen* meer dan elders de gewoonte, dat de mannen de vrouwen vrijhouden, en derhalve geeft de vrijer aan het meisje zoo veel geld, als er voor het gebruik van het een of ander zal vereischt worden. Zij gaat dadelijk weg om zulks te halen, en doorgaans naar het huis der weduwe, bij wie alles gereed ſtaat. Komt zij ſpoedig terug, dan is het een goed teeken; maar laat zij den vrijer lang wachten, dan vermindert de hoop.

De jongman zet vervolgens deze bezoeken voort, welke men: *it kortegerdjen* noemt, en deze worden aangehouden of afgebroken, naar dat de zaak eenen gunstigen of ongunstigen gang bekomt.

Eene der vreemdſte zaken bij de vrijagie te *Hindelopen* is, dat aldaar meer dan elders de gewoonte plaats heeft, dat andere jongmans zich beijveren, om de jongelieden in hunne genoegens te belemmeren.

Deze gewoonte moet ook voorheen elders in *Friesland* hebben plaats gevonden, en heeft aldaar een' eigen' naam bekomen: *ſtrunen*, hetwelk, mijnes inziens, als *ſtooren*, *tegenſtreven*

 kan

kan worden aangemerkt. Het meisje beijvert zich derhalve bij het *kortegerdjen* bijzonder, dat men het licht in de kamer niet van buiten kan zien.

Dit *ſtrunen* ging te *Hindelopen* zoo ver, dat niet zelden een ander jongman wenschte bij het vrijend paar te worden toegelaten. Wanneer deze met den vrijer in ſtand gelijk was, dan konde zulk een verzoek niet geweigerd worden, mits de *ſtruner* bijdroeg of zorgde, dat er een genoegzame voorraad was van koek en wijn.

Dat er ſomtijds, vooral wanneer de laatstgekomene ook het oog op het meisje vestigde, onaangename geſprekken en bejegeningen tusſchen de vrijers plaats vonden, zal niet behoeven gezegd te worden.

Twee musſchen op één korenaar,
Maken zelden vreedzaam paar,

was de leer reeds van CATS.

De gezelſchappen van eenige paren werden aldaar in 1786 eene *sjouw* geheeten. Hoe vrolijk en vrij het destijds aldaar toeging, herinner ik mij nog met genoegen als deelgenoot ondervonden te hebben. (10)

Ten opzigte van berigten aangaande de costumen in *Noord-Holland* ben ik bijzonder ge-

luk-

lukkig geweest, en kan deswege het volgende mededeelen.

Op plaatsen, waar de afstammelingen van Noordsche volken leefden, en de oude gebruiken, door de afscheiding van andere dorpen of plaatsen, langer dan elders bewaard bleven, met name op de eilanden *Ter Schelling*, *Vlieland*, *Texel* en *Wieringen*, gelijk ook aan de *Helder* en te *Huisduinen*, welke eilanden en grond voorheen aan elkander gehecht zijn geweest, bleven natuurlijk de oude costumen langer dan elders over.

Zonder het geloof, dat onder de bewoners van deze eilanden, eene zeer reine eenvoudigheid van zeden plaats heeft gehad, zouden de berigten, welke er aangaande het *kweesten* overig zijn, niet geloofd kunnen worden of te verklaren zijn.

Het naauwkeurigste verhaal vond ik deswege bij Mr. P. de Neyn, in het thans zeldzaam geworden werkje: *de lusthof der huwelijken*, (11) die als ooggetuige sprak:

„ Toen ik," zeide hij, „ in den jare 1666 „ en 1667 als volontair of vrijwilliger in den „ Engelschen oorlog op *Texel* diende, heb ik „ zelf gezien, dat in geene der dorpen van het „ eiland een huis was, of daar was eene ruit „ boven of omtrent een venster open of uitge-

„ bro-

„ broken, waardoor de vrijer bij nacht den „ arm konde ſteken en het venſter openen en „ daarin klimmen, om bij de dochter op het „ bedde, boven den deken te gaan liggen, en „ op die manier een praatje te houden, de „ vrijagie voort te zetten en aldaar te blijven „ tot een uur voor den dag, wanneer hij we- „ derom in ſtilheid moest vertrekken, het ven- „ ſter ſluitende."

„ Nooit," zegt hij, „ werd er iets gehoord „ of vernomen van eenig ongemak of onbe- „ ſchoftheid, de dochter aangedaan. De vrijer „ die misbaar aanſtelde, zoude groot gevaar „ geloopen hebben; want dan werd er op den „ ketel geſlagen, en de buren zouden elkan- „ der bijſtaan. Men was wel bezorgd, dat al- „ leenlijk bekenden en burgerkinderen tot het „ *kweesten* werden toegelaten." (*)

Dit gebruik heeft, in weerwil van al den ijver van Raadhuis en Kerk tegen hetzelve, voortgeduurd tot in of om den jare 1760.

Onlangs heeft de Hoogleeraar J. Akersdijk de eilanden bezocht, met het bepaalde oogmerk, om aangaande de zeden en gebruiken

al,

(*) Ald. bl. 165. De ſchrijver voegt er bij, dat de jonge dochters zeer beangst waren voor de militairen, en dat aan deze geen het minſte bezoek werd toegeſtaan.

aldaar, op de plaatſen zelven, voldoende berigten in te winnen; en hoezeer het *onkieſche* in eenige opzigten moge verminderd zijn, heeft hij bevonden, dat het volledig vertrouwen der vaders op bekende vrijers niet is afgenamen.

Op *Wieringen* duren de *zittingen* der vrijende jeugd, welke gewoonlijk 's woensdags plaats hebben, tot in den morgen.

Het ſtil komen van de vrijers in de huizen, duurt ook nog op *Texel* voort; zulk een bezoek wordt thans niet meer: *kweesten*, maar: *kadijen* geheeten. Op al de eilanden leven de jonge lieden als nog zeer gemeenzaam, zonder dat de goede zeden hierbij eenigzins lijden. (*) (12)

Ten opzigte der zaken van vrijerij aan de *Zaan*, en misſchien ook in andere dorpen van *Noord-Holland*, kan ik het volgende mededeelen.

Te *Zaandam* was het weleer gewoonte bij de vrijers, om door uitgezondene boden of zoogenoemde *Hylkemakers*, met belofte van geld en nieuwe kleeren, ingeval van eenen gunſtigen uitſlag, de baan glad te maken, of, zoo als men

(*) Stukken uit eene *reis door het Koningrijk der Nederlanden*, medegedeeld in het tijdſchrift: *de Vriend des Vaderlands*, D. IV. St. II. bl. 104.

men het noemde, *de deur op de klink te zetten*; maar deze gewoonte nam allengskens af.

Later ſchikte zich de vrijerij in twee tijdvakken, in een *los* en in een *vast* verkeer.

Het eerſte begon daarmede, dat eenige der vrijers, des zondags om zes uur afspraak maakten om te *ſelſchippen*, dat is, een gezelſchap te bewerken van eenige paartjes.

Elk hunner moest dan eene vrijster zoeken; de vrijer moest juist op den klokſlag van negen uren bij het meisje aankloppen; kwam hij te vroeg, dan werd er niet naar gehoord; bevond hij er zich later, dan dacht men, dat hij reeds bij een ander *blaauw* had geloopen. De deur bleef geſloten, en nu volgde er eene zamenſpraak, meer of minder lang, naar de gril van het meisje, en ſoms moest de vrijer vertrekken met het beſcheid:

„ wel gelegenheid,
„ maar geen genegenheid;"

of volgens het bekende liedje:

......„ Wel neen, mijn vrind!
„ Het zal deez' reis niet lukken:
„ Gij wilt mij maar verdrukken, (foppen)
„ Daar gij een aêr bemint."

Werd

Werd de vrijer binnengelaten, dan werd de zaak van het *ſelſchip* verſproken, en na een kort vertoef ging hij naar zijne kameraden. Deze zorgden dan te zamen, dat het noodige aan het huis van ééne der meisjes gebragt werd, en daarna kwamen de paartjes aldaar bijeen. In deze *ſelſchippen* werd geen wijn of brandewijn gebruikt, en men bragt den nacht door met pandſpelen en zingen, doorgaans uit het *Mopsie*, of de *Gulden ſpiegel.*

Het fatzoen vorderde, dat de vrijer bij hetzelfde meisje op drie zondagen kwam *aanpraten* (*anpraijen*) en op nieuw vroeg om met haar *op te zitten*, zoo als het woord was.

Behaagde de vrijer niet, dan kreeg hij op den derden zondag *blaauw*, dat is, een weigerend antwoord. Behaagde zijn aanzoek, dan werd het komen aangemoedigd. Hij klopte dan vroeger aan, en werd ſpoediger ingelaten; en zoo ging de *losſe* converſatie allengskens over, in eene *vaste*; eerlang mogt de vrijer ook des *woensdags* komen, en vervolgens met de vrijſter op Pinkſter naar *Amſterdam* en verder gaan, in October kermis houden enz. Vervolgens liep alles door de ſchikkingen van de wederzijdſche ouders en de familiën naar genoegen af. (13)

Het

Het vreemdste wat mij in de zaken van vrijerij in *Noord-Holland* voorkwam, waren de berigten aangaande de *Schermerhornsche* en *Schager vrijstermarkten.*

In de Noordhollandsche *Arcadia* van Claas Bruin, vindt men een verhaal, hoe op het eerstgemelde dorp, het gewone vrijen, door vleijen en streelen, geene plaats vond, maar dat aldaar eene eigentlijke *markt* in eene herberg werd gehouden, op welke de jongmans hunne gading zochten en voor geld bekwamen.

De reeds gemelde schrijver Mr. P. de Neyn, geeft deswege zeer breedvoerige berigten. (*)

„ Ik heb het zelf," zegt hij onder meerderen, „ met vermaak en opmerking gezien,
„ dat jongelingen, zonder eenige vrijagie voor-
„ af te maken, den omroeper aannamen, die
„ door het dorp met het bekken uitklonk:
„ „ dat alle de vrijsters, die lustig en rustig
„ „ zijn om te trouwen, zich zullen hebben
„ „ te vervoegen, in die of die herberg, en
„ „ dat aldaar tabak, bier en brandewijn zou-
„ „ den zijn.'' "

„ Spoedig verscheen er eene partij heldere
„ tasſen van meiden, wel gekleed, voor de
„ her-

(*) *Lusthof der huwelijken*, bl. 166.

„ herberg *de Valck*, doch niemand wilde het „ eerst naar binnen gaan, tot dat eindelijk „ een van de vrijers buiten het huis kwam en „ een der mooiste meisjes naar binnen haalde, „ hetwelk dan ook door en met anderen plaats „ vond."

Nu schaarden zich de vrijers en vrijsters elk aan eenen kant van de kamer; tusschen beide liep een persoon, die voor *Maakkoop* (*Makelaar*) speelde, en weldra volgde de veiling en de voorwaarden; alles werd besloten met een onthaal op rijstenbrij met suiker en kaneel, enz.

In het kluchtspel: *de Schermerhornsche vrijstermarkt*, is van deze gewoonte veel aardigs voorgesteld; dan vermits het buiten twijfel is, dat in dit stuk eenige opsiering plaats heeft, was het moeijelijk te schiften, wat waarheid of pronk zoude zijn.

Daar moet te *Schermerhorn*, om het midden der zeventiende eeuw een Schout gewoond hebben, die, een vriend van spreeuwerij zijnde, aan het oud en vreemd gebruik eene zekere wijziging heeft gegeven, en een reglement van verkoop in rijm vervaardigde.

Het lust mij uit hetzelve. zoo als het in het kluchtspel breeder voorkomt, het volgende over te nemen:

Ik wil dat ieder zich gewendt,
Voortaan naar deze wet te leven,
Die ik hier duidelijk heb beſchreven;
Dat is, dat elk in 't openbaar
Hier vrij op maandag al zijn waar
Mag veilen, wat belangt de vrouwen.

Indien hier vrijers willen trouwen,
Die mogen t' allen dag ter week,
Omroepen laten door de ſtreek,
Waartoe zal zijn een Secretaris,
Alsmede nog een Commisſaris,
Die al de meisjes, groot en kleen,
Op zullen veilen één voor één.

Indien het dan kwam te geſchieden,
Dat hij, die 't meeste kwam te bieden,
Geen goede zin had aan de meid,
En dat hij uit het huwlijk ſcheidt;
Deez' zal haar geven twee Dukaten,
En daarmeê kan hij 't meisje laten.

En zoo ook de verkochte meid
Geen zin in haren vrijer heit,
Heeft zij 't gelag ſlechts te betalen,
En niemand heeft er op te ſmalen.

Aan-

Aangaande nu 't geboden geld,
Dat moet in handen zijn gesteld
Van 's meisjes vader.

Indien zij beiden zijn vernoegd,
En dat zich ellick hupskens voegt,
Dan zal men vrijlijk mogen trouwen,
En 't geldje bij elkander houwen.

Wanneer de koop is klaar geraakt,
En dat men het verkoopen staakt,
Zoo zal de vrijer voor het meisje,
Dat hij gekoft heeft, geven net
Hetgeen dat ik er thans toe zet:

Een daalder voor den Secretaris,
Een gulden voor den Commissaris,
En voor den armen wat hij wil,
En daarmeê blijft het alles stil.

Dit zijn de wetten en geboden,
Van TOBIAS VAN POTTENRODE. (*)

Het bleek mij verder, dat dit kluchtspel, hoe onkiesch ook in velen, jaarlijks te *Amster-*

(*) Naar den druk van 1741.

ſterdam op den ouden Schouwburg (*) geſpeeld werd, doorgaans met veel toeloop, en dat het tevens een geliefd naſtuk was, bij de kermisſen te *Zaandam* of *Wormerveer*, wanneer er zeer vele toevoegſels met zang en dans werden ingevlochten.

De beroemde geleerde koopman, ADRIAAN ROGGE, heeft mij verzekerd, dat hij zelf de berijmde veiling-conditien, als een *officiëel ſtuk*, met de handteekening en het zegel van den Schout bevestigd, in de herberg *de Valck* heeft gezien. (14)

Van de *Schager vrijstermarkt*, welke tot laat in de achttiende eeuw jaarlijks en misſchien nog wordt gehouden bij de kermis, heb ik insgelijks zeer naauwkeurige berigten bekomen; dan vermits aldaar de contracten met eene kermisvrijster voor den tijd der jaarmarkt, en niet voor de lange reis door het leven gesloten werden, ligt deze zaak eigentlijk buiten het veld onzer beſchouwing. Eenig berigt deswege, zal niet onaangenaam kunnen zijn.

De

(*) Het ſchutdoek, hetwelk bij de vertooning van dit kluchtſpel gebruikt werd, moet eene der fraaiſte ſchilderſtukken voor de tooneelen van den ouden Amſterdamſchen Schouwburg geweest zijn.

De jonge dochters begaven zich, op het behagelijkste gekleed, in den namiddag naar het kerkhof, hetwelk door een' lagen muur van het marktplein en de straat is afgescheiden. Elk meisje moest een dubbeltje geven, tot marktgeld, of voor de armen; en de vrijers, die een uur later kwamen, insgelijks.

Bij de poort stond een man, die de *werveldraaijer van het hek* genoemd werd; deze voerde hier eenig gezag uit, en had eene soort van *veto.* Hij zorgde niet alleen, dat er geene te oude of te jonge meisjes werden binnengelaten, maar hij was vooral niet gemakkelijk, wanneer er vreemde mannen kwamen, met zachte handen; *Heertje! gij hoort hier niet*, was dan het woord.

De ingelatene vrijers zochten dan elk zijne portuur of gading, om met dezelve kermis te houden, dat is, in de herberg voor de viool of ter kamer en te bier te gaan.

De verpligting om het meisje vrij te houden en te huis te brengen, waar zij ook mogte wonen, al ware het ook te *Vlissingen* of te *Delfzijl*, waren stilzwijgende voorwaarden bij het voorstel.

Het paar ging dan eerst vrij statig de kermis rond, en volgens het aan mij bezorgd

verhaal, ſcheen men van wederzijden zich niet weinig te verheffen, dat de jongman een *lievertje* en het meisje een *gerievertje* had bekomen; met welke namen zij ook bij LE FRANCQ VAN BERKHEY, vermeld ſtaan. Die ſchrijver verzekert tevens, dat uit deze contracten voor een' tijd, verſcheidene andere voor het leven zijn ontſtaan.

De meisjes, die onafgehaald bleven, werden dan op het einde niet zelden uitgejouwd, en zij zouden als dan gehouden zijn geweest, om de *klink van de deur der kerk te ſchuren.* Bij het verlaten van het kerkhof, ontvingen zij echter, des verkiezende, het gegeven dubbeltje, het marktgeld, terug.

Vermits de woorden: *werveldraaijer van het hek* en *het klinkſchuren*, in verband ſtaande met de dagen, waarop het jongvolk in *Friesland* en elders ter kamer gaat, wel eens meer aan mij zijn voorgekomen, zoo gis ik, dat eene dergelijke gewoonte ook op andere plaatſen als te *Schagen* heeft beſtaan.

Het is ten minste als nog in gebruik, op eenige dorpen in *Noord-Holland*, dat de meisjes zich in eene rei ſchikken, of zich neêr zetten op het muurtje van een kerkhof, en aldaar op de vrijers wachten, om met hem in de

her-

herberg te gaan. Dit gebeurt doorgaans zondags namiddags, na den kerktijd; dit gebruik laat zich verklaren, door dat de boerenhuizen verwijderd zijn van het dorp, en het opzoeken van de meisjes voor de jonge gezellen zeer moeijelijk zoude zijn.

Mij kwamen nog verscheidene berigten ter hand, aangaande oude usances te *Oosthuizen*, in de *Beemster* en in de dorpen *Wormer* en *Jisp*; dan behalve om de mindere volledigheid, laat ik de mededeeling na, om dat er aangaande de costumen in *Noord-Holland* genoeg gezegd is.

Gaarne wenschte ik aangaande de costumen in *Zuid-Holland* en in de Provinciën *Utrecht*, *Zeeland*, *Gelderland*, *Overijssel* en *Drenthe* even naauwkeurige berigten te kunnen mededeelen; dan ik ben in dezen, ten opzigte der gebruiken bij het *vrijen*, minder gelukkig, geweest.

Zeer opmerkelijk kwam het mij voor, dat er, ten opzigte der vrijagiën in *Zuid-Beveland* en in het land van *Cadzand*, en alzoo aan het Zuiden van ons land, eenige overeenkomst is met die in het Noorden, in *Friesland* namentlijk en in *Noord-Holland*.

Om *Goes* heet het vrijen: *zaturdag-avond* *hou-*

houden. Om *Axel: verzoek ontvangen.* Het meisje vraagt hiertoe verlof van de ouders, maar de vrijer maakt zich niet aan dezen bekend. Hij komt in de bakkeet bij de geliefde, en klimt door een openſtaand venſter, gewapend met eene groote zoete koek. Zoo lang het overſchot van dezelve niet door het meisje ten geſchenke wordt aangenomen, zoo lang blijft de groote zaak onbeſlist; maar gebeurt dit, dan vervoegen zich beide naar de ouders, en wanneer de verbindtenis wordt goedgekeurd, dan wordt het geheele gezin, ſoms ook de buren, zoo ſpoedig mogelijk op rijstenbrij met ſuiker en kaneel onthaald. Behaagt het aanzoek niet, dan bekomt de vrijer zijn afscheid op den vierden avond, en dan wordt er niets van de koek gebruikt; hij moet met dezelve in zijn geheel vertrekken en dit noemt men in *Zuid-Beveland: met de koek op het hoofd te huiskomen.*

Het afscheid van den vrijer.

Vroeg of laat komt aan het *vrijen* een einde, en de zaak loopt derhalve af, of met het *afscheid* van den vrijer, of door het geven van het *jawoord.*

Over

Over het eerſte, bij uitſluiting: *een blaauwe ſcheen* geheeten, beſtaan vele berigten en versjes, of ter vertroosting, of ter beſchimping van den lijder.

Het oudſte is van ROEMER VISSCHER en is: *de lof van de blaauwe ſcheen* getiteld.

Dat door de ſpotternij en den ſmaad van anderen, het leed van den afgewezen vrijer doorgaans vermeerderd werd, moge niet kiesch gehandeld zijn, de zaak zelve gebeurde maar al te veel, vooral in kleine ſteden. Somtijds werd aan het huis van den lijder eene pop van ſtroo gebragt, of er werd aan hem een witte doek, aan de *Zaan* een *zak met banden*, (*) gezonden, welke hij dan boven de kous konde, ſoms moeste dragen, indien hij het niet wilde afkoopen, door eenig onthaal van zijne kameraden.

Wanneer een vrijer het ongeluk had, dat een ander de zeis in zijn koren ſloeg, en dat deze het beminde voorwerp zoodanig wist te bepraten, dat zij den eerſten bedankte, en den tweeden nam, dan liep het met zulk een' vrijer nog erger af, daar men hem dan met hakſel van

(*) Zoude het ſpreekwoord: *iemand de zak geven*, het *afscheid*, ook hiermede in verband ſtaan?

van ſtroo beſtrooide, en ſoms wel den geheelen weg tusſchen de beide huizen.

In *Drenthe* werd aan den lijder de *ſoore paal* geſchonken, welk gebruik daarin beſtond, dat er een dorre tak, zonder bladeren, aan de deur van zijn huis werd gebonden. Op den trouwdag van zijn gewezen meisje werd alles, wat in den omtrek nagellos was: deuren, hekken en wat dies meer zij, voor de uitgangen zijner woning gebragt, en deze zoodanig gebarricadeerd, dat hij op dien dag niet zoude hebben kunnen uitgaan.

Van deze volkskwellâgie, door jongelieden uit ſpreeuwerij, ſprekende, vermeen ik niet te mogen onvermeld laten, dat de *oude vrijers* ſomtijds ook de voorwerpen waren van dergelijke bedrijven.

Voor eenige jaren vond ik in een oud kluchtſpel, (zoo ik meen., de *quaê Grieten*,) een' hevigen uitval op een' ouden vrijer, die hierbij werd verklaard, waardig te zijn: *dat men hem den hoppezak ſchonk* of *bragt.*

Lang bleef mij dit gezegde onverklaarbaar; onlangs vond ik ergens vermeld, dat het in *Twenthe* en in het *Bentheimſche* nog costum is, dat het jongvolk, als zij te weten komen,

wan-

wanneer een vrijer zijnen vijfenveertigſten verjaardag beleeft, aan dezen een nachtbezoek, een *ſcharriwari*, geeft, met allerlei gedruisch door het ſpelen met den tang op de aschſchup, het ſlaan op ketels en het blazen op koehoorns, wanneer men dan ook een' deken mede neemt, om den vrijer daarin te sollen, gelijk SANCHE op de bruiloft van *Kamacho;* welk laatſte echter kan worden afgekocht, met een tractement in de herberg.

Ik gis, dat men voorheen in *Zuid-Holland*, alwaar het gemelde blijſpel, uit de *Dordſche ſchool* gekomen, te huis behoort, voorheen eenen *hoppezak* in plaats van een' *deken* heeft gebruikt, (*) en dat alzoo deze gewoonte ook in dat gedeelte van het Vaderland heeft beſtaan.

De Minnezangers verhieven van ouds her hunne ſtem tegen de *oude vrijers*, de *huwelijkshaters*, en ware het noodig, dan zouden deswege verſcheidene geestige bewijzen zijn bij te brengen; maar wij hebben medelijden met de ongelukkigen.

Het

(*) Te *Amſterdam* geldt nog het ſpreekwoord: *hobbe zakken* (*hoppe zakken*) voor *ſollen*, *foppen*, enz.

Het jawoord, de verloving en huwelijks-voorwaarden.

Wij wenden liever ons oog op het aangename slot of einde der vrijerij, *het bekomen of geven van het jawoord.*

Veel, zeer veel komt hierover voor bij de Dichters, die natuurlijk gaarne het gevoel in het zaligste tijdstip des levens bezongen; dan wij kunnen hieruit thans geene proeven bijbrengen, omdat zij gewoonlijk bij dezen de snaren te sterk spanden. Zoo bezingt HOOFT bij voorbeeld, dit tijdstip in den geprezen zang, al te *lief*, en in het huwelijksvers op HUYGENS al te *hoog* poëtisch.

Ik zal het derhalve *alleen* bij de herinnering van het blijde gevoel bij velen uwer laten berusten.

Van de *stille* verloving der gelieven zelven, zijn geene berigten te geven, vermits voorzeker hierbij geen costum en zoo veel verschil was, als er paren verloofd zijn; maar bij de *opentlijke* verloving of de *ondertrouw* is er veel wegens gebruiken vermeld, en misschien heeft in dezen een grooter verschil bestaan, dan bij eenig ander gedeelte van de vrijagie.

In

In *Friesland*, waar men voorheen bijna nooit iets hoorde van huwelijksvoorwaarden, liep dit een en ander gewoonlijk zeer ſtil af.

De vader of voogd van den vrijer vervoegde zich voor de tweede maal bij den vader van het meisje, om de dochter voor zijnen zoon bepaaldelijk ten *huwelijk* te vragen.

Wanneer alles naar genoegen afliep, dan ſchonk hij aan zijne aanſtaande ſchoondochter een' zilveren *bras*, doorgaans: *het tuigje* geheeten, met een' riem van leder, of van zilver draadwerk, en van eenen zilveren haak, met verſcheidene afhangende kettingen, waar eene ſchaar, een klein mes in eene beſtikte ſchede, een naaldekoker, een ſpeldekusſen in zilver gevat, een bal met reukwerk, ſoms een ſpiegeltje in eene zilveren lijst enz. gehecht waren, van welke brasſen er nog eenige, kunſtig en kostbaar bewerkt, ſoms van goud, in *Friesland*, en bijzonder *op het Bildt* en te *Hindelopen*, over zijn. Het dragen van een' *bras*, werd als eene groote eere beſchouwd, en dit ſieraad was het teeken dat de dochter *verzeid* was, en alzoo volgens de leer van vader CATS van den ſtand van *maagd*, tot dien van *vrijster* was opgklommen.

Voor den vrijer was het aldaar in ouden tijd

eene

eene ſtalen wet, om een *pand der minne*, een *trouwpenning*, een *Gods- of Goospenning*, als het ware, aan zijne geliefde te geven, welke in de zeventiende eeuw nog gewoonlijk in een doek werd geknoopt, en derhalve: *dij knotte* geheeten werd.

Bij de overgifte van den *pandpenning* zoude weleer het volgende ſpreukje als de formule gebruikt zijn:

Wotte, ſa wotte,
Dar heste dij knotte;
Wotte 't neat dwaên,
Dan kanste im weêr jaên.

(Dat is: Wilt gij, daar is de knoopdoek, het pand. Wilt gij het niet doen, dan kunt gij denzelven te rug geven.)

Meermalen heb ik in mijne kindsheid, den doek gezien, welke door een mijner voorouders, in den jare 1662, met den pandpenning, welke, volgens de overlevering, in honderd nieuwe ſcheepjes-ſchellingen beſtaan had, aan zijne beminde was overgegeven.

Deze doek was van het fijnſte neteldoek, keurig met roode zijde, met naamletters en jaartal beſtikt, en aan de hoeken met akertjes voorzien. (15)

In

In het begin van de achttiende eeuw was de knoopdoek reeds vervangen, door een zilveren trouw-koffertje, waarin twintig zilveren Dukatons op den kant konden ſtaan, en van welke koffertjes, voor den tijd der heffingen en der offerkisten, nog vele in Frieſche Burger-familiën overig waren.

Om het midden der eeuw, toen mijne ouders en ſchoonouders trouwden, werden er reeds in plaats van den *pandpenning* of het trouwkistje, een kerkboek met gouden ſloten, of een gouden taschbeugel gegeven, maar in onzen vrijtijd was het denkbeeld, dat er een *pand-* of *goospenning* moest gegeven worden, ook in *Friesland* geheel verdwenen en vergeten. Het wederkeerig geſchenk van eenig meer of min kostbaar ſtuk, gaf en geeft nog aldaar zoo wel als elders een wederzijdsch genoegen.

Alles wat tot de medegifte ten huwelijk of het uitzet behoorde, werd in *Friesland* gewoonlijk geheel in ſtilte geregeld, en de jongelieden hadden voor de aangifte der huwelijksgeboden, niets anders te doen, dan van hunne verbindtenis kennis te geven aan hunne bloedverwanten en vrienden.

In vroegere tijden moeten de *huwelijks-voorwaarden* in de andere gewesten geenszins zoo algemeen in gebruik zijn geweest als in latere.

Gemeenſchap in de zorg, gemeenſchap in de lust,
Gemeenſchap in 't gewoel, gemeenſchap in de rust,
Gemeenſchap in verlies, gemeenſchap in het winnen,
Gemeenſchap in het lijf, gemeenſchap in de zinnen,
Gemeenſchap in vermaak, gemeenſchap in den druk,
Gemeenſchap in 't gevaar, gemeenſchap in 't geluk,
Gemeenſchap overal. Dit zijn de regte gronden,
Waarop in *ouden* tijd de wijze vaders ſtonden;
En dus is 't dat men nog in veel gewesten doet,
Alwaar het echt verbond gaat op den echten voet.

Dit zeide vader Cats, toen hij zich voorbereidde, om over de costumen van het *huwelijk-ſluiten* uitteweiden. (*)

Wij kunnen hem in zijne redenering, dat gemeenſchap van goederen tusſchen jongelieden de beste huwelijks voorwaarde is, niet volgen.

Waar-

(*) Afd. *Bruid.* D. I. 289.

Waarom niet ook het goed gedommeld onder een;
Daar huis en bed en lijf, ja zinnen zijn gemeen?
't Is best de gansche kraam in eenen hoop te brengen,
Dan zullen bij gevolg de zinnen beter mengen.

En nog minder thans de usances vermelden, welke er in de verschillende provinciën, ten opzigte der *geldelijke voorzieningen* of *huwelijks voorwaarden* plaats vonden.

Gewoonlijk werd er ook in *Holland* en *Zeeland*, gelijk in *Groningerland*, door den aanstaanden Bruidegom, een derde persoon genomen, die zijn belang, door onderhandeling met de beide vaders, moest waarnemen, en alles door tusschenspraak in orde brengen.

In vele gezinnen werden hiertoe voorheen Predikanten verzocht. In *Oostfriesland* is het, vooral bij de Gemeenten der Doopsgezinden, thans nog gewoonte den Leeraar uit te noodigen, om zich tot het huwelijk sluiten, aldaar het *aanbinden*, *knoop leggen* geheeten, te willen leenen.

Wanneer de voorwaarden alzoo waren geregeld, dan werden de leden der beide familiën bij elkander geroepen.

In *Gelderland* heetten de getuigen bij een huwelijks-contract: *dedingsluden*. Het was ge-

woonlijk in zulke vergaderingen, dat de plegtige *verloving* der jongelieden gebeurde. Somtijds werd er insgelijks een pand der minne overgegeven. Op eenige plaatsen werd er een stuk geld, doorgaans een zilveren dukaton van ALBERTUS en ISABELLE, met twee hoofden, (*) doorgezaagd, en aan elk der verloofden eene helft behandigd, welke dit stuk, nadat het met een ringetje was voorzien, aan een lint om den hals droeg; zulke doorgezaagde dukatonnen komen nog wel eens voor. Dit veranderde vervolgens in eigentlijke *trouwpenningen*.

Vroeg is er ook melding van den *trouwring*, over welken en deszelfs verwisseling veel geschreven is. Zij mogten wel zwaar van goud, maar moesten glad en effen en zonder steenen en sieraad zijn, en werden dan aan de linkerhand, als de naaste aan het hart, en wel aan den vinger naast den pink, gestoken, omdat in denzelven een ader zoude loopen, welke met het hart in eene bijzondere betrekking stond, waardoor dan de harten zouden vereenigd worden.

In *Noord-Holland* werd somtijds boven den trouwring of een ander pand van minne, nog eene

(*) Zie LE FRANCQ VAN BERKHEY, III. II. 1114.

eene schriftelijke trouwbelofte gegeven, welke wel eens met bloed werd onderteekend. (*)

Om het midden der zeventiende eeuw, moet het met het onthaal, ter gelegenheid van het *huwelijksluiten*, in zulke uitersten van weelde en brasserij geloopen hebben, dat in verscheidene steden wettelijke bepalingen deswege noodig werden. Bij eene keure van 29 Januarij 1655, werd er te *Amsterdam*, op eene vrij zware geldboete verboden, dat iemand op het *huwelijksluiten* meer personen mogt noodigen, dan er over het contract als *getuigen effectief* gestaan hadden, met hunne vrouwen. (†)

Het uitzet.

De *Huwelijksvoorwaarden* liepen gewoonlijk over de *toekomende* zaken.

Bij of na de *verloving* hadden er ook raadplegingen der wederzijdsche ouders plaats over andere, welke eene voorziening in het *tegenwoordige* vorderde, te weten: over de medegifte ten huwelijk of het *uitzet*.

Hoe verder men zich in een onderzoek verdiept,

(*) Johnson (W. Kist), 207.
(†) Van Alkemade, *D. P.* I. 213.

diept, hoe meer berigten men vindt, van eene bijzondere karigheid der ouderen in dezen.

Te *Dordrecht* was het bij den burgerstand eene vaste gewoonte, om niets aan de dochters mede te geven.

De man moest de kost winnen, en vroeg hij eene jonge dochter ter vrouw, dan moest hij zich tevreden houden met *gezondheid*, *kleer en eer*.

Ook in andere steden betoonde men eene bijzondere spaarzaamheid, gerugsteund door de leer der vaderlandsche spreekwoorden: *dat men de pan bij den steel moet houden*, en men *zich niet mogt uitkleeden voor men naar bed ging*.

Met dit alles was er dan echter veel te doen, vooral bij de moeders, om de kasten wel met linnen te voorzien; en hierbij scheen de gewone spaarzaamheid op te houden.

Opmerkelijk is het, dat het in *Friesland*, gelijk ook in *Noord-Holland*, eene standvastige gewoonte was, om bij het *uitzet*, zoo wel van den zoon als van de dochter, een doodhemd, muts en laken mede te geven, hetwelk somtijds met eenige plegtigheid werd overhandigd, op dat de jongelieden door hunne genoegens en liefde verblind en verbijsterd, niet vergeten zouden, dat zij sterfelijke menschen

zijn.

zijn. Dit pakje lag met een zwart lint omwonden, op eene vaste plaats in de kist, de kast of het kabinet. (*)

Wat verder *het te ftoel en te bank komen* van de jongelieden aangaat, hieromtrent beftaan er insgelijks bijzondere berigten van fpaarzaamheid. *Zij* moesten laag beginnen, was de leer, en alzoo vroeg tot fpaarzaamheid en werkzaamheid gewend worden. En waarlijk, indien er eene zaak is, waarbij men zich over de afwijking van voorvaderlijke zeden en gewoonten in dezen beklagen moet, dan is het voorzeker daarover, dat het aangaan van een huwelijk, thans voor de ouders en jongelieden moeijelijk en bezwaarlijk wordt gemaakt, door de kostbaarheid van al het huisraad, hetwelk als noodig wordt befchouwd, en zeker in den leeftijd van de oudften onzer, van één tot drie en misfchien wel van één tot vier geklommen is.

Zoude men de leer niet mogen prediken, dat de jongelieden, in het heilig eerfte jaar, en foms van één bord, even lekker van eene geverwde als van eene gepolijste tafel zullen eten, en dat de geftadige jaarlijkfche verbeteringen van het mobilair, op den duur, door fpaarzaam-

(*) Kist, bl. 318.

zaamheid en winnen, meer genoegen zullen geven, dan wanneer zij zoodanig in eene huishouding worden gezet, dat er niets te wenschen overblijft?

Men denkt en werkt thans aan zoo vele onderwerpen van algemeen belang; het komt mij voor, dat geene zaak voor het geluk van den Staat en der huisgezinnen beter en aangenamer zoude zijn, dan het bevorderen van het nooit volprezen huwelijk, de haven van de jeugd.

TWEE-

TWEEDE VERHANDELING.

VOLKSGEBRUIKEN

DER

NEDERLANDERS

BIJ HET

TROUWEN.

Siet waar een eerlijk man zijn dochter wil besteeden,
Daar zijn aan alle kant bijzondre bruilofs-zeden;
Waaruit ten volle blijkt, dat ook het rouwste land,
Vindt eenig diep geheim omtrent den echten band.

CATS.

OVER HET TROUWEN.

Dat het *huwelijk* als de eerſte, de gewigtigſte verbindtenis voor den mensch zelven en voor de algemeene Maatſchappij moet worden aangemerkt, zal thans niet behoeven betoogd te worden.

Opmerkelijk is het, dat deze uitſpraak bij *alle* volken en in *alle* tijden werd bevestigd, door het houden van feesten, en het invoeren van bijzondere plegtigheden, bij het begin van elk huwelijk. (*)

Daar was echter een zeer groot verſchil tusſchen de Oosterſche en Westerſche zeden in dezen.

Bij de oosterlingen werd de voornaamſte hulde

(*) P. DE NEYN, *Lusthof der Huwelijken*; (doorgaans) VAN ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Neerlands dischplegtigheden*, I. 177.

de gebragt aan den man, *als den Heer van het geſchapene.* (*)

Bij de westerſche volken is het trouwfeest de hulde aan de vrouw, *het pronkſtuk der ſchepping.*

Over de beteekenis van de woorden: *Bruid, Bruidegom* en *Bruiloft* zij alleen gezegd, dat wij geenen beteren zin aan het woord *Bruid*, (in het Engelsch en Friesch: *Breid*) kunnen hechten, dan dat de maagd *bereid*, *gereed* is, om van ſtaat te veranderen.

De beteekenis van het woord *Bruidegom*, (in het Friesch *Breigeman*) is ongetwijfeld: *Bruidsman.* Het woord: *gom*, *goom* is ſlechts een omloop, met eene ſcherpere adſpiratie van het woord, hetwelk in vele talen den *man*, den *mensch* beteekent, en in het Latijn: *homo*, en in het Fransch: *l'homme* heet.

Bruiloft is kennelijk *de lof* (de eere) *van de Bruid*, gelijk een gedeelte van de eeredienst in de Roomſche Kerk, als nog *de lof*, *het lof* genaamd wordt.

Voor

(*) Zie Ps. XIX, alwaar het prachtigſte natuurverſchijnſel, het opkomen van de zon, vergeleken wordt, bij het gaan van den Bruidegom *uit* zijne ſlaapkamer, waar hem de feestrei wacht.

Voor ons tegenwoordig oogmerk oordeelen wij het ongepast, om ons af te geven in een onderzoek: wanneer? en hoe? de huwelijksplegtigheden in verband zijn gebragt met de kerkzeden en met de voorschriften van de Godsdienst.

De pogingen der Christen Kerkvaders, om het huwelijk tot eenen kerkpligt, tot een *Sacrament* te maken, „ als zijnde een heilig verbond „ tusschen man en vrouw, opdat zij kinderen „ verwekken en deze in liefde en de vreeze des „ Heeren opvoeden," zoude ik gaarne met lof vermelden, als van het hoogste belang en nut voor de maatschappij, maar ik moet dit alles nu met stilzwijgen voorbijgaan, zoowel als de opgaaf der ceremonien, welke er bij de Roomschen zijn bedacht, om door geestelijke en zinnebeeldige handelingen, als het zegenen van het bruidsbed met wijwater, het wijden van den trouwring (*) op het hoog altaar enz., het huwelijk te heiligen; ook die, welke bij de Protestanten, te gelijken einde zijn ingevoerd, door

(*) Van deze plegtigheden zijn fraaije afbeeldingen in het werk van MAUBACH, *Godsdienstpligten*, *Kerkzeden en gewoonten van alle volken*. I. 107.

Voorheen trouwden de Roomschen niet op eenen zondag. Ald. 105.

door het afnemen van beloften tot getrouwheid en door gebeden en inzegeningen in de kerk en in het aanzien der gemeente. (16)

Wij zullen ons alleen bij de *burgerlijke* huwelijksplegtigheden en costumen in *Oud-Nederland* houden, en hierbij kan ik niet nalaten vooraf mijn genoegen te betuigen, dat gelijk de vroege beſchaving hier te lande in de waardeering der vrouw te bewijzen is, uit onze oude, vooral de Frieſche wetten, deze vroege hoogſchatting insgelijks blijkt uit de berigten aangaande de oudſte bruiloftsplegtigheden hier te lande.

Wij misſen wel is waar naauwkeurige beſchrijvingen van de bruiloften in de middeleeuwen, of in dien tijd, welke aan het begin van den Staat der *Vereenigde Nederlanden* vooraf-ging; maar de bijzondere lust van onze voorouders in dezen, blijkt uit voldoende beſcheiden.

Wanneer een vader zijne dochter uithuwelijkte, werd er alles bijgezet, hetwelk vertooning van vreugde konde geven. Hetgene bij andere maaltijden gemeden werd, werd bij de bruiloften als gepast beſchouwd, en de ſpaarzaamheid en karigheid, welke van ouds her karaktertrekken waren bij de Nederlanders, ſchenen als dan niet te beſtaan.

Geen

Geen wonder was het verder, dat het bij de vermaken zelven, zoowel als in den aanleg, fomtijds tot uiterften liep; de jeugd vond genoegen in de onorde, en de ouderdom verheugde zich hierbij door de herinnering aan de vroegere vermakelijkheden, en zoo werd de buitenfporigheid als het ware tot eene wet gemaakt, en het zoude dwaasheid zijn geweest, om dan alleen wijs te willen zijn.

Met vele *bijzondere* berigten zoude ik deze gezegden en vooral die aangaande de pracht en overdaad (17) kunnen betoogen; maar ik breng liever eenig *algemeen* bewijs bij, uit de oude wetten zelven. MONTESQUIEU zegt: „ dat de „ verbodswetten, de beste bronnen zijn, om „ de Gefchiedenis der weelde en zeden te lee- „ ren kennen."

Daar beftaan bijna geene oude ftedeboeken of er komen keuren in voor, tot matiging of betooming van de pracht en weelde bij de bruiloften: ook van de buitenfporigheid der vermaken.

Het lust mij, uit het groot getal van dergelijke keuren, bij VAN ALKEMADE vermeld, alleen eene uit het ftadsboek van de *Briel*, in den jare 1445 gegeven, bij te brengen. Aldaar

wordt

wordt bepaald: „ dat de Bruidegom en de Bruid „ in haar feeste ter kerk gaande, niet meer „ ſtate van volks mogten hebben, dan elk vier- „ entwintig perſonen, en dat zij ook tot haren „ *weertſchip*, *feeste* of *maaltijd* niemand meer „ mogten noodigen, dan elk vierentwintig per- „ ſonen (de huisgenooten onbegrepen), alsme- „ de, dat daarmede alle maaltijden, alle *ſchen-* „ *ken* en *weertſchippen*, die men *geplogen* „ *heeft* (gewoon was) voor en na werden ge- „ houden als *dood* en *te niete gedaan*, dat is „ afgeſchaft." (*)

In het beroemde edict van Keizer KAREL V., van 7 October 1531, tot beteugeling van de weelde, werd „ ter weering van onordentlijke „ onkosten bij bruiloften bepaald: dat niemand, „ boven de huisgezinnen van Bruid en Bruide- „ gom, meer vrienden aan beide zijden mogten „ noodigen, dan veertig ten hoogſte, en ook „ dat het feest niet langer mogt duren dan op „ den Bruilofrsdag en 's anderen dags na den „ noen." (†)

Alle deze en dergelijke bepalingen, bleven echter zonder eenig gewenscht gevolg. Wij zul-

(*) VAN ALKEMADE, *D. P.* I. 193.
(†) Aldaar, bl. 201.

zullen ten bewijze alleen de getuigenis van GUICCARDINI behoeven aan te voeren.

Deze zegt ten opzigte van *Antwerpen*, om den jare 1560: „de bruiloften en feesten van „alle huwelijken worden, niettegenstaande er „verscheidene wetten van de Landsheeren, op „de te groote onkosten gemaakt zijn, veel te „overvloediglijk en te kostelijk gehouden, met „groote maaltijden van vrienden en maghen, „gemeynelijk drie dagen durende. De Bruy„degom wordt zeer wel gekleed, maar de „Bruyd nog beter, veranderende elken van de „drie dagen van nieuwe kleederen, met rijk en „lustig sieraad." (*)

Wij zullen over de verordeningen in dezen, na den afval van Spanje, of na den jare 1581, niet bij de *algemeene* zaken, maar liever bij elk deel onzer beschouwing gewagen.

Voor het onderhavige zal het genoeg zijn te zeggen, dat het houden van eene bruiloft, op den dag des huwelijks, bij onze voorouders als eene ontwijfelbaar vastftaande gewoonte werd gerekend.

Geene treurige omstandigheid konde de jon-

ge-

(*) *Beschrijving der Nederlanden*, vertaald door KILIAAN. Uitgave van 1612. bl. 87.

gelieden, of liever de ouders terug houden, om dan eenig feest te vieren; onder meerderen blijkt dit nog, door de berigten, of liever door de ſchilderij van de bruiloft met geregten van paardenvleesch en met wafelen van lijnkoeksmeel, gegeven ten tijde van den hongersnood, bij de belegering van *Middelburg* in 1574, en van de aandoenlijke bruiloft van Arnoldus Geesteranus op *Loeveſtein*, in 1628, toen Susanna Oostdijk de zeldzaamſte trouw en liefde bewees, door haren beminde in den kerker te volgen. (18)

In één geval werd echter bij onze deugdgezinde voorouders van deze vaste gewoonte, met een wijs oogmerk afgegaan; wanneer namentlijk de jongman zich kennelijk de regten van den echtgenoot te vroeg had veroorloofd. Het versje:

„ Een bruid zonder maagdekrans
„ Krijgt een bruiloft zonder glans,"

was geenszins alleen een ſpreukje, maar wel een regel of eene wet, welke in de daad werd gehandhaafd. Daar mogten dan ten minſte geene kroonen of kranſen, ook geene vlaggen worden uitgeſtoken.

In eenige ſteden van *Zeeland*, was het tevens

vens eene vaste gewoonte, dat wanneer er eene bruid als *jongedochter* was aangeteekend, en het eerste kind te vroeg kwam, gemeld woord op last van de Regering of den Kerkenraad werd doorgehaald.

I.

DE BRUIDSDAGEN.

Voorbereidingen.

Vader Cats stelt de huwelijksfeesten op het behagelijkste vóor, onder het beeld der *Echt van Jeugd en Vreugd.*

Daar is in langen tijd geen man en wijf gepaard,
Van zoo gelijken slag en zoo gelijken aard.

Jeugd heeft tot zijne dienst gekozen drie lakeijen:
Jock, altijd even blij; *Spel*, meester van de reijen;
En *Jachtlust*, ligtevoet, tot hartevanck gezint,
Maar die men in de stad, en niet in bosschen vindt.

Vreugd heeft van haarder zijd', gelijke kamenieren:
Zang, met haar gladde keel; vrouw *Weelde*, quaat om stieren,

G En

En *Snoeplust*, buikvriendin, die liever haren duit,
Geeft aan het rijpe vleesch, als aan het groene fruit.

Ziet wat een geestig volk en wat al foete dingen
Brengt ons dit feest aan boord. (*)

Wij zullen ons echter met dit lief gezelfchap niet alleen en te lang ophouden, en hebben den loop van den tijd ons ten volgorde gefteld.

Nadat de dag tot de voltrekking van het huwelijk door de moeders was vastgefteld, kwam de eigentlijke drukte aan.

Eene der eerfte en voornaamfte bemoeijingen was, dat er twee jongelingen en twee jongedochters, uit de familie, of de vrienden, tot *fpeelnoots* en *fpeelmeisjes*, of tot *Bruidegomsbroeders* en *Bruidszusters*, zoo als men ze in *Friesland* noemde, gekozen werden. (†)

Deze keus was in eenige opzigten van groot belang, vermits er veel, wat de regeling en den

(*) In het dichtftuk: *Zelfftrijd.*

(†) Te *Hoorn* werd een der gekozenen *de fpeelnoot hoog*; de ander *de fpeelnoot laag* geheeten; aan den eerften werden de ceremonien aan tafel, en het inftellen der conditiën opgedragen, en aan den tweeden, het opleiden der gasten toevertrouwd.

den loop der vermaken betreft, van de ſpeelnoots afhing.

Daar moeten vroeger boekjes heſtaan hebben, welke ter handleiding dienden; maar ik heb tot nog toe vergeefs naar dezelve gezocht.

In zeker huwelijksvers, *de nieuwe Courant van* 1723, getiteld, vond ik deswege de volgende advertentiën:

Te *Amſterdam*, bij JAN CRISPIJN,
Wordt gedrukt en uitgegeven,
Hoe de *ſpeelnoots* moeten leven
Als zij op de Bruiloft zijn.
Dat zij, vrolijk van gemoed
En van geest, de gasten voorgaan,
En een' natten ſtorm doorſtaan,
Die den geest verheugen doet.
Dat zij niet zijn al te wijs,
Om eens wakker om te ſpringen,
En eens helder op te zingen.
De allervrolijkſte heeft den prijs.

Te *Amſterdam*, bij FLOOR DE GEEST,
Wordt gedrukt en uitgegeven,
Hoe *ſpeelmeisjes* moeten leven,
Als zij zijn ter Bruilofsfeest.

Dat zij tot vermaak bereid
Vrolijk moeten zijn en queelen,
Jokken, boerten, mallen, ſpeelen,
Blij van geest in eerbaarheid.
Dat ze alle afkeer, ja den ſchijn
Daarvan, leggen af, en denken:
't Zal haar eer in 't minst niet krenken
Dat zij openhartig zijn. (19)

Vervolgens werd er aan de volwassene broeders en zusters van Bruid en Bruidegom, ten gevolge van een erkend regt, gevraagd, welk meisje elke broeder wilde oppassen, of door wien de zuster wilde opgepast worden; dit regt geldt als nog aan de *Zaan*, en misſchien ook elders; het heeft een' eigen naam: de keuze namentlijk, met wie of met wien men wil *aanzitten*.

Nadat nog uit de jongere kinderen de *ſtrooi-jonkers* en *ſtrooi-juffers* gekozen waren; werd eene der dienstmaagden tot meid van de Bruid benoemd, die gedurende de bruidsdagen en bij de bruiloft, in eene zindelijke kleeding, met eene witte boezelaar, en eene verſierde bloem op de borst verſcheen, in de nabijheid van de Bruid bleef, en op het eind op een buitengewoon geſchenk, (*het bruidſtuk*) konde rekenen.

Ee-

Eene tweede raadpleging van belang had er vervolgens plaats, over de *kleeding*, waarover ik veel zoude kunnen bijbrengen. Het sprak van zelve, dat alles op den trouwdag bij de jongelieden gloed nieuw moeste zijn.

Voorheen was duurzaamheid een hoofdvereischte, en van hier dat de bruiloftskleeren zeer lang konden worden gedragen, zoo zelfs, dat het bruiloftskleed en feestgewaad van den vader menigmaal het pronkkleed bleef van den zoon, en dat van de moeder van de dochter. (*)

Bij de Friezen was het voorheen eene standvastige gewoonte, om de bruiloftskleeding zwart en wel van zulk eene stof te nemen, dat de eerst overlijdende daarmede berouwd konde worden. (*) Het heugt mij nog, dat het trouwen in gekleurde kleederen, of in zijde, zelfs in deftige burgerfamiliën, als eene te hooge zwier werd aangemerkt.

Gij begrijpt ligtelijk, dat ik van de kleeding in de andere Provinciën niets zeggen kan; deze veranderde meer naar de mode, en alzoo met elke verwisseling der maan.

Bij

(*) VAN MAANEN, *Levenswijze der Nederlanders*, bij TEIJLERS tweede Gen. D. XIX. bl. 179.

(†) DE NEYN, *Lusthof* enz. bl. 162.

Bij de berigten over de kleeding in den pronktijd, voor, om of kort na het midden der achttiende eeuw, vindt men melding, dat de grondkleur van het kleed der Bruid, als het liverei van dezelve werd aangemerkt, en dat de gasten deze kleur moesten volgen bij de keuze der linten, der ſchouderſtrikken en wat dies meer zij. Ik heb nog een bruidegoms-gewaad van den jare 1768 gekend, waarvan de kleur van het laken niet alleen overeenkwam met die van de zijde der bruids-zak, maar dat ook het vest en de opſlagen der mouwen van hetzelfde ſtuk zijde waren vervaardigd.

Het behoorde onder de galante uſances, dat de Bruidegom, behalve de waaijer en de handſchoenen, aan zijne geliefde een geſchenk van kanten zond, en dat hetzelve werd beantwoord, met dat van een overhemd met kant en eene fijne das, welk een en ander in fraaije mandjes, met bloemen of anders verſierd, werd aangeboden.

Men wane derhalve niet, dat hetgene men nu en dan wel eens van de *corbeille* hoort, iets nieuws onder de zon zoude zijn. De *bruidsmand*, waarin alles wat tot de kleeding der Bruid behoorde, keurig was opgepakt, werd eerst ten toon geſteld en later weggeborgen.

Af-

Afbeeldingen van zulke bruidsmanden komen op verſcheidene prenten voor. Op het huis te *IJlpendam* werd nog voor weinige jaren die van JACOBA BIKKER, gehuwd aan PIETER DE GRAAF, in de volledigſte orde bewaard.

Voorheen werd er ook eene bijzondere zorg gedragen voor de *bruidskroon*, welke bij zeer vermogenden met paarlen en diamanten werd voorzien en bij anderen alleen van bloemen werd vervaardigd. (20).

De eerſte vrolijke bijeenkomst der jongelieden met de ſpeelnoots en andere gezellen, werden gehouden tot het vervaardigen der *trouwbrieven* en tot het *groenmaken* in de zalen of van de woonvertrekken in het huis van den Bruidegom en de Bruid.

Aan velen Uwer zal het nog heugen, hoeveel omflag er met de *trouwbrieven* gemaakt werd, voor dat de huwelijks-advertentiën in de couranten in gebruik zijn gekomen, en hoe dezelve alsdan gedrukt verſchenen op papier met gouden kanten en voorzien met dubbelde zegels.

Hoeveel genoegen het ook aan iemand, die afgeſcheiden woont van zijne bloedverwanten,

en die in verfchillende betrekkingen is of geweest is, om de zware of dubbelde port in zijn zak te houden, het zenden van trouwbrieven had echter eene goede zijde, door dat de familie-betrekkingen met afwezigen, ten minfte eenigzins, hierdoor werden aangehouden.

Het *groenmaken* voor den tijd der bruidsdagen mag niet verward worden met het *palmknoopen*, kort voor de bruiloft, waarover nader.

De voornaamfte toeftel werd aan het huis van de Bruid gemaakt, en bepaaldelijk aan en om den fpiegel, en aan de ftoelen van het jonge paar. Hoe meer bloemen men bekomen konde, ter verfiering van het geheele huis zoo veel te beter. In *Noord-Holland* echter bepaalde dit groenmaken zich alleen bij het verfieren van den deurklopper of van de ftoep, het zij met, het zij zonder eene kroon. In *Friesland* werd er doorgaans weinig werks gemaakt, om met bloemen te pronken.

De aanteekening.

Na deze voorbereidingen kwam dan weldra de dag der *aanteekening*, of zoo als men het voorheen te *Amfterdam* noemde: *het gaan voor*

de

de roode deur. Dit spreekwoord is ontstaan, door dat de kamer of het vertrek bij de Oude kerk, alwaar de Commissarissen tot de huwelijkszaken weleer vergaderden, met eene roode deur werd gesloten.

Het versje:

„ 't Is haast getrouwd,
„ Dat lange rouwt,"

hetwelk er voorheen stond of er misschien nog staat, diende voorzeker niet tot aanmoediging van hen, die gereed stonden, om de huwelijksfuik in te treden. (*)

Zoodra de jongelieden van het Stadshuis terug kwamen, begon eigentlijk het lieve leven der *bruidsdagen.*

Na den eersten gelukwensch van ouders en naastbestaanden, werd aan den bruidegom de versierde *pronk-pijp* aangeboden, en voor de bruid, stonden de *bruidstranen* gereed, welke zij moest schenken.

Hoeveel er ook over de bruidstranen gezegd of geschreven moge zijn, het is nog niet uitgemaakt, of het tranen van droefheid waren

over

(*) Wagenaar, *Historie van Amsterdam.*

over het aanstaand verlaten van het ouderlijk huis, of van blijdschap over de verwisseling van stand.

In *Holland*, en vooral te *Amsterdam*, werd *Ipocras* (roode of Rhijnsche wijn op kaneel getrokken) en later *Madera-wijn* geschonken. In *Friesland* was het voorheen brandewijn met suiker en rozijnen, welke met eenen lepel uit een' zilveren kop werd gebruikt, die voor alle komende en gaande vrienden en bekenden gereed stond. Verder werd er bijna overal bittere amandelkoekjes, als het zinnebeeld van het huwelijk (*bitter en zoet*) aangeboden en tevens amandelen met suiker in verschillende gedaanten, bekend met den naam van *kapittel-stokjes* en *boonen*.

Te zelfden dage werden zakjes met deze bruids-suiker (*) en bij meer vermogenden *Ipocras* rondgezonden, aan afwezige vrienden en bekenden, die alzoo mede iets bekwamen van de *bruidstranen*.

Onlangs heb ik nog te *Amsterdam* de *Ipocras* zien rondbrengen, maar alleen in eene versier-

(*) Over dit ronddeelen van bruidsuiker, voorheen in doosjes, thans in papier, vooral te platten lande van *Holland*, en het onthaal der Buurkinderen, zijn berigten bij LE FRANCQ VAN BERKHEIJ, 1122.

ſierde mand. Ongaarne miste ik hierbij den vorigen toeſtel, te weten: de groengeſchilderde koekſlede, het opgepronkte paard, de bedienden met bloemruikers, en de met teen bewondene fleschjes, met roode, witte en groene linten, waarvan wij nog de afbeeldingen hebben bij de ſchoolprenten.

Waren de vaders of de Bruidegom in het bezit van fabrieken, molens of ſchepen, dan werden op dezen dag de kroonen en vlaggen uitgeſtoken, met de zeilen gepronkt, en de vlaggen geheſchen.

In vroegeren tijd werd deze dag in *Friesland*, *Groningen* en elders, als een gewigtige dag beſchouwd, omdat als dan de naastbeſtaanden van het jonge paar plegtſtatig bijeen kwamen.

Daar beſtaan nog vier uitvoerige teekeningen, geheel in den ſtijl van SIMON DE VLIEGER, de huwelijks-plegtigheden voorſtellende van TJALLING ROORDA en WISCK HOTTINGA, Frieſche Edellieden, wier ouders te *Tjummarum* en *Sixbierum* woonden, in of om den jare 1640.

Op de eerſte teekening wordt zulk eene inleiding van de Bruid in de familie van den Bruidegom afgebeeld.

De

De jongelieden worden gevolgd door de naastbestaanden van de eerste; die van den laatsten staan voor het huis statig in orde geschaard, om het gezelschap te ontvangen.

In *Groningen* en *Groningerland* was het huwelijk voorheen een verbond, waarbij de naastbestaanden moesten raden en toestemmen. De familie-raad werd op dien dag belegd, en er volgde dan gewoonlijk een gul onthaal, hetwelk de *wijnkoop* geheeten werd.

Het Commissaris-maal.

Te *Amsterdam* werd doorgaans op den dag der aanteekening, 's avonds door den Vader van den Bruidegom een onthaal gegeven, welke het *Commissarismaal* werd genoemd; van de gebruiken hier bij, en bij de *geboden-malen*, welke hier op volgden, heb ik geene bijzondere aanteekeningen gevonden; naar de berigten van oude lieden liepen deze maaltijden meestal in stilte en deftig af, zonder muzijk en dans, terwijl door het gezang der jongelieden het voornaamste vermaak werd aangebragt.

Van een hoogbejaard vriend, voor ruim dertig jaren overleden, heb ik gehoord, dat het reciteren van eenige verzen uit de werken van

CATS en andere dichters, tot vermaak of leering, veeltijds als dan plaats vond. De uitspraak: *Vader* CATS *die wist het wel*, was een algemeen spreekwoord geworden, en zijne leeringen vonden te gereeder ingang, vermits men zich verzekerd hield:

Dat hij de lessen, die zijn pen aan and'ren geeft,
Volkomen heeft betracht, zoo lang hij heeft geleefd.

De fraaiste gedeelten van zijne dichtstukken: *het huwelijk*, *de trouwring*, *de fuik* enz., werden te dezen einde met lust van buiten geleerd. Het heugt mij nog alzoo wel van oudere lieden: *de vermaning tegen het eerste kijven* gehoord te hebben; ook de fraaije beschrijving van *den stand der Bruid in de bruidsdagen*. Het lust mij de laatste hierin te weven.

Ontvangt een korte les, hier nut te zijn geweten.
De Bruid in haren tijd, die moet geen vrijster heeten,
En mag geen vrouwe zijn; wie dat er ook gebiedt,
De Bruid een teêr gewas is: 't *kruidtje roer mij niet*.
Gelijk het schemerlicht, dat met bedekte stralen,
Omtrent den dageraad komt op der aarde dalen,
Geen

Geen nacht en is genoemd, geen dag en wordt gezeid,
Maar iets, dat bij gevolg ons tot den dage leydt;
Zoo ſtaat het met de Bruid; zij moet geen vrouwe wezen,
Tot dat haar gulde zon is hooger opgerezen.
Zij moet geen ſtille nacht, geen droeve vrijſter zijn,
Omdat zij korts verwacht de volle zonneſchijn.
Of als een friſche roos, die niet en is ontloken,
Van boven evenwel een weinig uitgebroken,
Toont aan den hovenier een aardig purperrood,
En houdt des niet te min geſloten haren ſchoot.
Zoo dient naar mijn begrip, zoo dient de Bruid te leven,
Beleefdheid zonder meer, beloven zonder geven,
Niet al te zachten oor, niet al te ſturen kop,
Geen openbare roos, geen toegeſloten knop.
Hoewel dat onze maagd, heeft eenig pand ontvangen,
En dat er ringen zelfs, om hare vingers hangen,
Zij is niet in de magt van haren Bruidegom. —

En aan dezen wordt vervolgens gezegd:

Al is de Bruid verloofd, nog dienje niet te mallen;
Al is de ſchuld gemaakt, uw tijd is niet vervallen;
Dus houdt u in den toom en ſpaar uw weerde lief:
Een ondertrouwde Bruid, een onverſchenen brief.

Wij

Wij zouden gaarne van meer bevallige of vrolijke ſtukken, bij zulke gelegenheden gehoord of bijgebragt, willen gewagen, maar zien ons door de wijdloopigheid van dezelve wederhouden. (21)

De Bruid in hare ſtaatſie.

Onder de zaken, welke tot de bruidsdagen behooren, is er geene meer beſchreven en afgebeeld, dan het bezoek der vrienden en bekenden, tot het doen van den gelukwensch of de *felicitatie*, of om, zoo als men het bepaaldelijk noemde, *de bruid in hare ſtaatſie te zien.*

In de zeventiende eeuw moest de Bruid onder een verhemelte, ten minſte onder eene kroon plaats nemen, terwijl achter haar een wit laken hing, met groen, loveren, en allerlei pronk verſierd. De ſpeelmeisjes zaten aan hare zijde, en zoo werd dan het bezoek der vrienden afgewacht, welk alles, gelijk ook de tafel met praal van bloemen en keur van lekkernijën op de prenten bij CATS, (*) VAN HEEMSKERCK

en

(*) Bij CATS is eene groote prent in de folio druk. Deze prent is van belang om het bijwerk; het onderſchrift is:

„ Geen

en anderen kennelijk is, en ook op de tweede der vermelde groote Friesche teekeningen is afgebeeld.

Te *Hoorn* is misschien deze gewoonte het langst in haar geheel bewaard gebleven. Aldaar werd nog tot voor weinige jaren, aan de vrienden bekend gemaakt, wanneer de *Bruid in hare staatsie zoude zitten.* Alle buren, onverschillig van welken stand, werden genoodigd en toegelaten, die als dan, zoo men zeide, *met eene zoete mond weggingen.*

Reeds in het begin der achttiende eeuw, waren eenige gedeelten van deze usances te *Amsterdam* en elders buiten gebruik geraakt. In het geprezen werk van Maubach komt eene fraaije prent voor, zulk een bezoek voorstellende om den jare 1730. Hoezeer het verhemelte, de kroonen en het witte laken verdwenen zijn, was er een verbazende toestel. Bruid en Bruidegom zaten onder den rijk versierden spiegel; de vrouwen werden in de rondte der zaal geplaatst en de mannen in andere kamers gelaten, om te rooken en te drinken. Hoe grooter het getal der bezoekers was, hoe meer

„ Geen ring, geen feest, geen kroon of kruydt,
„ Maar reine liefde maakt de *Bruydt.*"

meer eere. De beste Rijnsche wijn werd dan bij voorkeur genomen.

In het midden van de zaal stond eene rijk versierde tafel, met eenen berg van opgestapeld klein gebak met confituren, waarvan rijkelijk werd rondgedragen. Aan elk der bezoekers werd dan nog een zak met banket en suikerwerk voor de kinderen medegegeven of te huis gezonden, en niet zelden ook aan de vrienden, welke men niet had opgemerkt, tot eene heusche vermaning.

Te *Zaandam* had al deze voorloopige omslag, of het bezoek tot gelukwensching enz., een' eigen' naam: *Bruidje-ket.* De Bruid en Bruidegom verwachtten aldaar hunne speelkameraden, elk op de bruidstranen, en namen als dan hun afscheid van dezelve. (*)

In *Friesland* is van deze usances niets meer over; alleen heeten te *Leeuwarden* de voorpretjes als nog: het *bezoek.* In *Utrecht*, *Harderwijk*, *'s Gravenhage*, *Leyden* en op meer plaatsen, is het geven van bezoeken aan de Bruid, in eene met bloemen en groen opgesierde kamer, nog geenszins vergeten; dit verschaft aan de ouders eenen duren tijd.

De

(*) Kist, bl. 213.

De geboden en geboden-malen.

Bij de afkondiging der geboden bestond een groot verschil van gewoonten. Doorgaans liepen dezelve van acht tot acht dagen, en alzoo duurde de bruidstijd twee weken.

In *Friesland* was aan de plaatselijke regering de magt toegekend, om naar gelang van omstandigheden, eene buitengewone huwelijks-proclamatie in de week toe te staan, en zoo werd aldaar doorgaans, ten minste in kleine steden, de tijd der bruidsdagen, tot ruim eene week ingekrompen. Beleefdheidshalve werden voor deze toestemming geene jura gevorderd; maar dan werd ook die heuschheid, door een onthaal aan de leden der regering, gewoonlijk des woensdags, erkend, waarbij dan ook de leeraars, die de huwelijks afkondiging hadden gedaan, werden genoodigd. (22)

Het heugt mij nog, dat in mijne geboorteplaats het vooroordeel bestond, dat geene Bruid de afkondiging van hare huwelijks-geboden zoude hebben durven aanhooren; dit noemde men: *het van den preekstoel vallen*; een vooroordeel, waartegen vader CATS reeds zijne stem verhief, toen hij aan de Bruid zeide:

Hoe-

Hoewel men uwen naam hoort klaar en open lezen,
Dit kan u, teere maagd, geen ſmaad of hinder
wezen;
De ſchrik in dit geval is enkel onverſtand,
Naardien het gansche werk is buiten alle
ſchand. (*)

Wij kunnen ons niet verdiepen in eene opgave van de onthalen, waartoe de vaders der ondertrouwden, of de Bruidegom zelf, wanneer zij leden of ministers waren van eenig collegie, zich verpligt hielden, of van het onthaal, hetwelk er aan de buren en werklieden werd gegeven.

Erg moet het misbruik hierbij op eenige plaatſen geweest zijn, blijkens de verbodswetten, tegen zulk eene geſtadige feestviering, met overgroote kosten.

Te *Amſterdam* werd er eene keure uitgevaardigd, op den 29. Januarij 1655, tegen de gasterijen en maaltijden vóór de bruiloft, en hierbij werd bepaald, dat bij dezelve niet meer dan ééns mogt worden aangerigt en dat op het tweede geregt, (*het deſert*) geene *gentilleſſen* en geen gegoten of fijn ſuikerwerk mogten worden opgezet, bij boete van honderd gulden; ook

(*) I., 295.

ook dat de gasten ten langste des morgens voor het luiden der poortklok moesten scheiden, op de boete van vijf en twintig gulden voor ieder persoon. (*)

Nergens moet echter de kostbaarheid en omslag der huwelijks-feesten hooger zijn geloopen, dan te *Dordrecht*. De leden der regerings-familiën, haalden hierbij tegen elkander uit, en kraakten zich zelven. Volgens berigten zoude hieromtrent eenige beterschap gekomen zijn, om het midden der vorige eeuw. Bij het nader onderzoek deswege, bleek het mij voldoende, dat in dezen niet door stedelijke keuren, maar door eene minnelijke overeenkomst van de aanzienlijkste mannen, in den jare 1743 is voorzien. De oudste leden der voornaamste familiën hebben zich toen onderling verbonden, om alle tractatiën van de leden der regering, van collegiën en corporatiën, van de gilden, van de verpleegden in Gods- en weeshuizen en van de buren, ingeval der huwelijken van zonen en dochteren te zullen nalaten, en sedert zijn er ook vele andere kostbare uitspattingen bij de bruilosten aldaar in onbruik geraakt. (23)

Voor-

(*) Van Alkemade, *D. P.* I. 194-219.

Voorheen was het eene der drukste vertooningen in de bruidsdagen, ten minste in *Friesland*, wanneer het *uitzet* van de Bruid, door de dienstmaagden, met witte boezelaars, naar het huis van den Bruidegom werd gebragt. Somtijds waren de manden versierd; eens zag ik een klein bestikt laken van den ouden tijd, met een versje:

Met deze schuit
Zet ik mijn dochter ter deure uit;

hetwelk tot bedekking van zulk eene mand gediend had. Dit bedrijf had een' eigen' naam, en werd: *het toogen* genoemd. *Zij zijn aan het toogen*, zeide men van de jongelieden, gelijk van de duiven en musschen, wanneer deze de takjes en strootjes van hun nest bijeen brengen.

Op dezen dag was het de groote vreugdedag voor de dienstboden der geheele familie. Dat er ook te *Amsterdam* en *Haarlem*, vooral te *Dordrecht*, bij gelijke gelegenheid pronk en pret plaats vonden, bleek mij voldoende.

De vermaken in de Bruidsdagen.

Wij kunnen onmogelijk van al de vermaken en genoegens, welke de jongelieden, door de

zorg der ſpeelnoots, of van de leden der familie erlangden, naar begeerte gewagen. Ook waren deze zeer verſchillend, naar de plaats der woning en het vermogen der ouders.

Gewoonlijk werd er bij den eerſten ſpeelnoot een' ſpaarpot of ſteenen varken gehouden, tot de inzameling der boeten, wanneer iemand aan het respect jegens de Bruid en den Bruidegom te kort ſchoot.

De Bruid mogt zich met geen werk belasten of aan iets de handen ſlaan; van hier dat wanneer men iemand in ledigheid ziet zitten, het ſpreekwoord gebruikt wordt; *het is of gij met de Bruid gekomen zijt.*

De eene vrolijke partij wisſelde gewoonlijk de andere af. Te *Amſterdam* volgde doorgaans eene partij in den Schouwburg (de comedie-avond). Somtijds een onthaal aan boord van een ſchip op ſtroom, of eene zeilpartij, enz. In de landprovinciën een uitſtap naar eene naburige plaats, (het ſpele-rijden) wanneer niet alleen de wet van te *heulen* op elke brug, werd gevolgd, maar ook die om te zoenen, bij het zien van een wit hek en eene bonte koe.

Wij zouden ons over de Oud-Hollandſche vermaken, welke als dan door de jeugd genoten

ten, werden, en die bij VAN HEEMSKERCK en LE FRANCQ VAN BERKHEY behagelijk befchreven, en door DIRK MATTHAM en anderen keurig zijn afgebeeld, met name: het *bloemen ſtrengelen*, het *kuschjes deelen* en wat dies meer zij, breedvoerig kunnen uitlaten, maar deze vermaken waren geenszins uitfluitend aan de bruilofts-dagen gehecht. Het lieve leven van dien tijd, vond ik eens kiesch en behagelijk in zijn geheel befchreven in zeker keurig huwelijks-vers van den beminnelijken dichter DIRK SMITS, *het land der liefde* getiteld.

Het noodigen.

Onder de voorloopige zaken, welke aan de bemoeijenisfen op den trouwdag voorafgingen, is nog aanmerkelijk het verfchil, hetwelk er plaats vond in het *noodigen* ter bruiloft.

In de oostelijke gedeelten van ons Vaderland, gefchiedde zulks door eenen bode, die als op opentlijk gezag te werk ging. Hij trad onaangediend in de huizen en eischte gehoor, door met een' ftok of ftaf op de tafel te flaan. Daarna kraamde hij, gelijk de *ſpruch-ſprechers* (de fpreukfprekers) te *Augsburg* en te *Neurenberg*, een lang vers uit, met optelling van al

de ſpijzen, welke er op de tafel zouden verſchijnen: *ſnippen met lange bekken* enz.; hij noodigde dan de vrouwen, vooral de jonge dochters, om ter bruiloft te verſchijnen, waarna dan aan den noodiger iets werd voorgezet.

Op de oostelijke grenzen van *Drenthe*, wordt de noodiger de *koddeſleper* (de ſtafdrager) geheeten; hij ontvangt van de bruid een' ſtok of ſtaf met drie linten. De meisjes, die de uitnoodiging aannemen, zijn alsdan verpligt, om de ſtaf door het aanhechten van meer linten te verſieren.

In de ſtad *Groningen*, moet ook voorheen eene algemeene uitnoodiging hebben plaats gevonden, en hierdoor moet de talrijkheid der bruiloftsgasten tot in een ongehoord uiterſte hebben geloopen. Om het begin der zeventiende eeuw is aldaar eene keure gemaakt, luidende als volgt:

„ Item: niemand zal meer bidden ten war„ ſchippe, dan in honderd huizen binnen *Gro*„ *ningen*, bij tien mark to breuke, ende wat „ van buten gebeden wordt, die en ſine niet „ te rekenen." (*)

Door geheel *Friesland*, plagt de noodiging ook

(*) Van Alkemade, *D. P.* I. 199.

ook met eenen bijzonderen omſlag te geſchieden; later alleen door dienstmaagden, netjes opgeſchikt met witte boezelaars.

Te *Hindelopen* en *Molquerum* geſchiedde nog in onzen leeftijd de noodiging door de bruidszusters, of door andere jonge dochters, door deze gekozen, en wel aan alle huizen; als dan vereischte de beleefdheid, dat zij in elk huis iets gebruikten. Aldaar werd, gelijk in den geheelen Zuidhoek van *Friesland*, de noodiging alleen gedaan aan de meisjes, om op vrijdag namiddag te verſchijnen, aan het huis van de Bruid, en aan de getrouwde vrouwen op dingsdag avond, aan het huis van den Bruidegom. — Wij zullen op de trouwplegtigheden te *Hindelopen* of in den Zuidhoek van *Friesland* nader terug komen.

Aan de *Zaan* hadden ook voorheen verſcheidene gebruiken bij de noodiging ter bruiloft plaats. Het verdient eene loffelijke vermelding, dat zoodra er aldaar bepaald was, tot welken graad van bloedverwantſchap men gaan zoude, als dan niemand der naastbeſtaanden werd voorbijgezien: waarſchijnlijk is nergens meer onderſcheid van fortuin in eene en dezelfde familie, dan aldaar, en alzoo heeft een aanzienlijk en vermogend koopman ſomtijds

arbeiders en daglooners onder zijne bloedverwanten. Niemand wordt bij de bruiloft, *het familiefeest*, vergeten of versmaad; allen werden dan met gelijke heuschheid bejegend.

Behalve het werk der *noodiging* hadden de Bruidegoms- en Bruidszusters in de dagen welke het huwelijksfeest vooruitgingen, veel werks met de regeling van eenige zaken, als: de paring der ongehuwden, de plaatzing aan de tafel (24), en de lijst der drink-conditiën; en de Bruidszusters vooral met het *palmknoopen*, het strengelen van de majolein en het beleggen der bladen met goud en zilver, tot versiering van de zaal, de tafel en het bruidsbed. (25)

Dit palmknoopen had gewoonlijk des vrijdags plaats, en hiertoe werd dan de hulp van andere jongelieden gevraagd; dit gaf dan gewoonlijk eene der vrolijkste avonden, welke zoo behagelijk bij VAN EFFEN beschreven zijn als in het werk van MOUBACH keurig zijn afgebeeld. (26)

De huwelijksgeschenken.

In *Zweden* en *Noorwegen* is het nog de gewoonte, dat wanneer jongelieden van één dorp zullen trouwen, de inwoners door onderlin-

linge bijdragen zorgen, dat het jonge paar van het noodige huisraad wordt voorzien.

Deze gewoonte schijnt voorheen ook hier te lande bestaan te hebben, en het gebruik, dat de bloedverwanten en vrienden, als nog aan de jongelieden eenig huisraad schenken, is misschien hiervan overgebleven. Deze giften hadden in *Noord-Holland* den bijzonderen naam van: *boelgaven.*

In eenige dorpen van *Groningerland*, wordt kort voor of na de bruiloft eene bijeenkomst, door of voor de jongelieden aangelegd, bekend met den naam van het *Huisraads-bier.*

Elk die ter bruiloft wenscht te komen, of hij die er geweest is, moet iets geven, en dit alles wordt dan in eenen optogt naar het jonge paar gebragt. Deze trein wordt voorafgegaan door twee personen, die een' schotel, bedekt met eenen witten doek, tusschen zich dragen. Wanneer deze schotel ontdekt wordt, dan ziet men eene eijerstruif of pannekoek, rijkelijk met suiker bestrooid; hoe lekker dezelve er ook moge uitzien, niets is daarvan te gebruiken, door de overmaat van zout. (27)

Zulke optogten met huisraad schijnen er ook nog voor ruim eene eeuw in *Holland* hebben plaats gevonden. In het bekende tooneelstuk:

de

de bruiloft van Kloris en Roosje, als nog helaas! het aanhangsel van den *Gijsbrecht van Amstel*. van Vondel, komt eene soort van zulk eenen optogt voor.

In *Rhijnland* was het mode, dat men, behalve de andere giften, een' kop frissche room en een stuk versch gekarnde boter aan de jongelieden bragt.

Ook op meer plaatsen in *Oud-Nederland* zijn overblijfselen, ten minste overleveringen voorhanden van eene onderlinge en vrijwillige belangstelling der burgerij, in de huwelijken van plaats- of stadgenooten.

Bij de lagere standen te *Utrecht* is dit nog vooral kennelijk. Wanneer aldaar een paar in de achterstraten zal trouwen, dan is het een feest voor de geheele buurt. De omwoners vervoegen zich dan voor het huisje of de kamer, en heffen aldaar een lied aan, waarvan het begin is:

„ Waar is vrouw bruid?
„ Wij willen haar zien.
„ Zien, zien enz.

De Bruid is dan verpligt voor den dag te komen, en nadat er eenigen tijd om haar heen geraaid en gezongen is, onder een accompag-

ne-

nement met de klompen, dan wordt aan de jongelieden het een of ander met goedwilligheid aangeboden, zonder dat het bezoek aan hen iets mag kosten.

Op andere plaatſen is nog eene ſoort van volks-*veto* of volks-justitie. Wanneer het paar al te veel in jaren verſchilt, dan wordt er in *Overijsſel* en in *Gelderland*, in den nacht voor den zondag, de weg tusſchen beider woningen met hakſel van ſtroo en kaf beſtrooid, of er worden ſtrooijen poppen aan de deuren gehangen. Somtijds werd ook op den trouwdag een *ſchariwarij* gebragt, met allerlei gedruisch; en van zulk eene pſeudo-ſerenade, met veel ſpreeuwerij gegeven, ter gelegenheid van het huwelijk van eenen Hoogleeraar te *Franeker*, die hoog bejaard was, met een zeer jong meisje, zijn aldaar nog lang vele berigten in het geheugen gebleven.

II.

II.

DE BRUILOFT.

Gebruiken bij het gaan naar, het trouwen in, en het komen uit de Kerk.

Voor wij in de bruiloftszaal treden, oordeel ik het gepast te zijn, eene opgave te doen van eenige minbekende Volksgebruiken bij het trouwen, in de verſchillende gewesten en ſteden onzes Vaderlands.

Gewoonlijk werden de huwelijken op zondag voltrokken, en het was dan, dat men het huwend paar op het hoogſte punt van luister en aanzien beſchouwde, wanneer hetzelve, als het ware, opentlijk in eene zegeſtaatſie werd rondgeleid, en door de deelnemende ſtad- en dorpgenooten begroet.

Aan de oostelijke grenzen van ons Vaderland vindt men nog eenige bijzondere ſporen van oude gewoonten.

Te *Emmen* en *Rooswinkel*, dorpen in *Drenthe*, op de grenzen van *Munſterland*, rijdt de Bruidegom, vergezeld door zijne naastbeſtaanden, naar het huis van de Bruid, met den *raads-* of *meeksman* naast en den *noodiger* of *kod-*

koddeflepet met den ftaf voor zich. Zij vinden alle deuren fchijnbaar gefloten. De noodiger fnijdt een oud vers op en verzoekt te worden binnen gelaten; hierop wordt niet geantwoord, en daarna rijdt men met paard en wagen de banzer-deur (de groote deur op den deele) open.

Binnenshuis ftaat er wel een ftoel met een kusfen voor den Bruidegom gereed, maar de Bruid is verfcholen; deze wordt opgezocht en weldra gevonden, en vervolgens rijdt men te gefchikten tijde met een groot gevolg naar de Kerk.

Bij het terugkomen van daar, zwaait de noodiger met zijnen ftaf met linten over de jongelingen, die den wagen omringen, en elk hunner, wien het gelukt, om een lint van dezelve af te rukken, bindt dit om den arm en komt ter bruiloft. De raads- of meeksman neemt aldaar den post van voorzitter waar; en alzoo ziet men hier nog eenigzins *den Siewart* (de *zedewaard*) der Germanen, weleer in *Friesland* de *Sjoerd* genoemd.

In de laatstgemelde provincie plagt ook voorheen de optogt naar de kerk, vergezeld van de leden der wederzijdfche familiën, in ftaatfie door eereboogen enz., plaats te hebben, blijkens

kens de derde der reeds vermelde teekeningen, waarbij dan door de omwoners, uit genegenheid, met geweeren of kanonnetjes geschoten werd.

Te *Franeker* en elders werd het jonge paar, alleen door de Bruidegoms-broeders en Bruidszusters naar de kerk gebragt, tot voor het doophek.

Te *Bolsward* en te *Sneek* is het nog in gebruik, dat de jongelieden, voorafgegaan door de speelnoots en gevolgd van de wederzijdsche familiën, bij paren 's namiddags in hun feestgewaad, langs de stadswal of het bolwerk eene statelijke wandeling doen.

Voorheen werd in *Friesland* het middagmaal in stillen ernst gehouden, en als dan vond in deftige huishoudingen de plegtigheid plaats, dat de vader van den Bruidegom aan dezen een huisbijbel overgaf, met een inschrift van zijne hand, strekkende tot vermaning om het leven in te rigten naar de voorschriften van Gods Heilig Woord, en met verzoek of last, om wanneer hun huwelijk met kinderen werd gezegend, als dan den geboortetijd van dezelve in dien Bijbel op te teekenen.

Deze gewoonte was in *Friesland* van te meer belang, om dat volgens 's Lands Ordonnan-

nantie het geschrift van den vader in den huisbijbel of in het kerkboek, bij het gemis van eene doopcedul of geboorte-acte, voor een bewijs in regten konde gelden.

Wij hebben reeds gezegd, dat in den Zuidhoek van *Friesland*, met name te *Hindelopen* en te *Molquerum*, de jonge dochters op vrijdag en de getrouwde vrouwen op dingsdag genoodigd werden. Deze dagen waren aldaar de gewigtigste bij een trouwfeest.

Bij vermogende lieden werd des vrijdags aan de Bruid het maagdelijk hulsel afgenomen en de *bruidsvlecht* (*de breidsfrisfel*) aangelegd.

Een groote doek of sluijer van fijn Kamerijks, op de hoeken met akers voorzien, werd met veel kunst in het haar vastgemaakt met fijne plooijen op het hoofd, en wel op zulk eene wijze, dat de sluijer in breede plooijen naar voren afhing en naar achteren konde worden omgeslagen.

De Bruid mogt zich zonder dit behagelijk sieraad niet vertoonen, en zij werd dan gezegd: *in het witte snoer te staan.*

Op den zondag mogt de sluijer niet anders dan naar voren afhangen; deze dag werd meestal geheel in stilte doorgebragt.

De trouwplegtigheid werd in de kerk vol-

trokken. Het jonge paar trad derwaarts in rouwgewaad; de Bruidegom met eenen rouwmantel omhangen, de Bruid ging met het *ſchort*, het bovenkleed van eene fijne zwarte ſtof, over het hoofd geſlagen, gelijk bij eene begrafenis. Bij vermogenden kwam alsdan het kostbaarſte ſtuk van de bruidskleeding voor den dag, de rok namentlijk van karmozijnrood laken, met eenen breeden rand van zwart fluweel.

De jonge vrouw werd op dingsdag in het groote gild der gehuwden verwelkomd. De vrouwen namen den bij meisjes gewonen zondoek, of het *witte ſnoer* van het hoofd, en het hulſel der getrouwden, (de zondoek met den trommel, de *voorvlechter* of het *huitje*) werd aan de jonge vrouw opgezet. Gebeurde dit in den zomer, dan volgde er eenen rondgang door de ſtad, waarbij zich de algemeene goedwilligheid der ſtadgenooten doorgaans op eene loffelijke wijze liet zien.

Op vrijdag kwamen de vrijers en op dingsdag de getrouwde mannen, ongenoodigd bij het gezelſchap der vrijsters en vrouwen, en er volgde dan eene ſoort van bruiloftsfeest, vergezeld van vele gewoonten, elders onbekend, waar-

waarbij het zingen van liederen in de oude taal voor mij het belangrijkste is (28).

In *Friesland* was en is het nog bij den burgerstand en bij de lagere standen eene vaste gewoonte, dat, bij het gaan naar de kerk, aan de Bruid de hooger hand wordt gegeven, maar bij den teruggang maakt de Bruidegom, door het gaan aan de regterzijde, reeds zinnebeeldig gebruik van de maritale magt.

Op *Texel* en de andere eilanden, zijn mindere, voor ons vreemde gewoonten bij het trouwen in gebruik gebleven, dan men naar gelang van die bij het *vrijen* zoude hebben mogen verwachten.

Het was aldaar algemeen in gebruik, dat het jonge paar op den trouwdag in het zwart gekleed naar de kerk ging, en voor de bruidskleeding werd er voorheen veel gelds besteed, met name aan de wijde *hoepelrokken*, stijve *keurslijven* en groote fluwelen *kapers*.

Bruid en Bruidegom werden door de naastbestaanden en vrienden bij het komen uit de kerk opgewacht, en dan begon de pret met de kleeding der Bruid in *alle* deelen naauwkeurig te bezigtigen.

Deze kleeren werden zeer zorgvuldig bewaard, en niet zelden kwamen zij aan het derde geslacht; vooral werd er zorg gedragen voor de schoenen en muilen, op den trouwdag gedragen, welke doorgaans jaren lang op de kast te pronk stonden.

Waren beide jongelieden van één dorp, dan werd er geene plagerij gezien; maar was de Bruidegom van een ander dorp op het eiland, of van eene plaats buiten hetzelve, dan werden ze bij het gaan uit de kerk naar huis, *gekeerd* door eenige knapen, en dan was het woord jegens den Bruidegom: *de Bruid of een vaatje?* Werd het laatste geantwoord, gelijk men denken kan, dan werd er eene herberg aangewezen waar het vaatje bier, enz. op kosten van den Bruidegom, zoude gereed zijn, en elke knaap haalde een meisje af, om de gezellige vreugde te vermeerderen.

Het strooijen met palm en lovertjes, ook met klein zilvergeld, vond alleen plaats bij vermogende lieden; algemeen was dan de deelneming in de vreugde, door de dorpgenooten.

Aan de *Helder* en op *Wieringen* golden gelijke costumen.

Bij het te huis komen uit de kerk stonden aldaar de ouders en vrienden voor de deur van

het

het huis. De speelnoots boden aan de jongelieden een' dronk wijns aan in versierde kelken, en na het ledigen werden deze glazen, ten blijke van vreugde, over het hoofd geworpen, onder de zaamgevloeide menigte. Hij die een dezer glazen, of het grootste stuk terug bragt, mogt als gast ter bruiloft verschijnen. Eene bijzondere zorg werd er aldaar besteed aan de *kaper* en aan de *wacht* of de rok, welke in menigvuldige digtgeperste plooijen afhing.

Op eenige plaatsen in *Noord-Holland* heeft nog tot in onzen tijd de gewoonte bestaan, dat in den voorgevel der huizen, in de voornaamste kamer (het *beste end*) eene deur werd gemaakt, waarvan den drempel vrij hoog boven de straat lag; dezelve werd de *staat- en sterfdeur* genoemd, en alleen gebruikt op den dag, dat de heer of vrouw, of eene dochter van het huis, trouwde, of dat iemand van het gezin begraven werd. In het eerste geval werd er vroeg in den morgen een trapje voor den uitgang gezet, en het jonge paar trad vervolgens, bestrooid met groen en bloemen, door die deur naar buiten, gevolgd door de naastbestaanden.

In de dorpen om *Alkmaar* gelegen, maakte men voorheen en misschien nog ongemeen veel

werk van den optogt, zoo voor als na het trouwen; die in den namiddag noemde men *de kuijering door het dorp*; de knechtjes met lange pijpen, de meisjes met bloemen op de borst of in de hand; vreugde en vrolijkheid geen gebrek. Dat aan het hoofd van deze optogt ſchotels met eten en toeſtel tot drinken gedragen werden, is reeds voor vele jaren buiten gebruik geraakt; dergelijke optogten worden nog wel met zang en ſpel, en ook met vaandelgezwaai, enz. vereerd. (*)

Bijzonder ſteekt bij deze gewoonte af, dat in het dorp *Broek* in Waterland, in het rijke *Broek*, geene feesten bij de ondertrouw en het ſluiten der huwelijken plaats vonden, en dat alles aldaar in ſtilte afliep, met eenen eenvoudigen gelukwensch onder de goede vrienden. (†)

In geen gedeelte van ons Vaderland moet meer belangſtelling in de zaken van *trouwen* en *bruiloften*, en meer misbruiken in dezen hebben plaats gevonden, dan in *Rhijnland* en *Schieland*, of liever in geheel *Zuid-Holland*, blijkens de menigte der keuren deswege.

Behalve de algemeene bevelen tegen het gewa-

(*) Le Francq van Berkhey, 1131.

(†) Johnson (W. Kist), 256.

wapend verschijnen ter bruiloft en het weeren van gevechten en gekijf; ook tegen het ongenoodigd komen ter feeste, werden aldaar bijzondere keuren gemaakt, tegen het *schutten der bruiden*, bij het komen uit de kerk, en gaan naar het huis van den Bruidegom. (29)

Van oudsher moet het eene algemeene gewoonte geweest zijn, om de Bruid te beletten in laatstgemeld huis te komen, door het werpen van eenen bezem vóor de deur, door het maken van een' dwarsbalk voor dezelve, of door het plaatsen van een' man met een zwaard, die dan schijnbaar allerlei bedreigingen deed; maar in *Rhijnland* was het reeds in de zeventiende eeuw costum geworden, om dit *schutten*, zoo als men het noemde, met meer beleefdheid te doen en allen schijn van geweld weg te laten.

Aldaar werd dan, behalve de gewone toestel met eerepoorten en kransen, eene lijn, rijkelijk met bloemen voorzien, over den weg gespannen, ten einde den doorgang voor het paar of voor het rijtuig te beletten, of over de vaart, wanneer men met eene schuit naar het huis wilde gaan. Bij de lijn werden de jongelieden opgewacht met wijn of bier, in versierde bekers of kroezen, en het gevolg

was, dat zij, die het *schutten* verrigt hadden, ter bruiloft werden genoodigd. De ongemeene toeloop van volk bij zulke gelegenheden, maakte het afschaffen van dit volksgebruik noodzakelijk, en ook werd het schieten met geweren en kanonnetjes verboden; maar deze keuren werden zoo min opgevolgd en nagekomen, dat derzelver hernieuwing meermalen, zelfs nog laat in de achttiende eeuw noodzakelijk werd.

In *Rhijnland* of om *Leyden* heen, is er als nog veel lust aan pronk en pret bij bruiloften. Wanneer het jonge paar naar de kerk rijdt, of bij den speeltogt daarna, zijn de staart en manen van het paard, ook de zweep, met linten omvlochten. Bij het afrijden heeft de Bruid een' bak met suikerwerk op den schoot, en strooit hetzelve onder de buurkinderen.

Bij het verder rijden ontbrak het ook geenszins aan vrolijkheid, en bij de terugkomst rolde het: *veel geluk, Bruidje!* van de lippen der welmeenende buren, en ieder trad toe om aan den Bruidegom de hand te geven. (*)

Aangaande de vroegere costumen te *Amsterdam* zijn zeer naauwkeurige berigten bij MOUBACH en anderen.

De

(*) LE FRANCQ VAN BERKHEIJ, 1129.

De ſpeelnoots vervoegden zich reeds vroegtijdig bij den Bruidegom en de Bruid, om deze te helpen kleeden.

De Bruidegom begaf zich vervolgens met eene ſlede naar zijne geliefde, wanneer zijn ſtoep, en ook die van de Bruid, bij zijne aankomst, met bloemen en maagdepalm geſtrooid werd.

Kort daarna ging het jonge paar in eene Bruidsſlede met een opgepronkt paard naar de kerk; de ſlede ſtond eenige huizen van den ſtoep verwijderd, en de gang derwaarts ging over bloemen en loof. Te zelfden tijde wierpen de dienstboden klein ſuikerwerk, ſoms ook eenig geld, van den ſtoep onder de zaamgevloeide menigte, zoo als dit alles op eene keurige wijze in gemeld werk is afgebeeld.

Het ſtrooijen van de bruidsſuiker, wordt bij de ſchrijvers over bruilofts zaken als afkomstig beſchouwd, van eene gewoonte bij de Grieken en Romeinen en andere volken, wanneer de Bruid, bij het uittreden van het ouderlijk huis, door het te grabbel werpen van noten en andere zaken, afscheid nam van kindſche ſpelen en van de buurt. (30)

In het werk van Moubach is eene fraaije afbeelding van de trouwplegtigheid zelve in de

Nieuwe kerk, voor het gefpannen tapijt, zoo als zeker aan eenigen mijner hoorders, gelijk aan mij zelven, die ook aldaar getrouwd is, zal voorftaan; deze zullen alsdan zich ook wel herinneren, hoe dit tapijt, hetwelk grooter en fraaijer was, naar dat er voor betaald werd, toen bijna het eenigfte uitmaakte, hetwelk men ftatelijk konde heeten, bij het fnel lezen van het lang en verouderd formulier en bij den last met den drilmeester, ter aanwijzing waar en hoe men knielen moest.

Zal ik aan mijn reeds vermeld voornemen getrouw blijven, om over de *kerkelijke* zaken niets te zeggen. dan zal ik de trouw-formulieren bij de Gereformeerden of Lutherfchen, ook van het verwisfelen van de ringen (31) bij de laatften, met ftilzwijgen moeten voorbij gaan. In dezen is veel veranderd en verbeterd, met name, wanneer de kerkelijke inzegening plaats heeft op uitnoodiging aan bekende leeraars.

Of het formulier bij de civiele overheden, de Commisfarisfen tot den burgerlijken ftand, beter zijn, dan die van den ouden tijd, durf ik niet bevestigen; zeker zijn ze veel korter. (32)

Na de terugkomst der jonge lieden uit de kerk,

kerk, volgden de gelukwenfchen der ouders en naastbeftaanden, en bij de bruiloften in de fteden doorgaans eenige uren rust.

De bruilofts-tafel.

De feestzaal is ontfloten; wij komen alzoo aan den eigentlijken bruilofts-disch.

Bruiloftskost is bij de fchrijvers over de fpijs en den drank het woord, dienende om iets, hetwelk ongewoon en bijzonder lekker is, te beteekenen; en waren de *gentillesfen* (de kosbare fijne fpijzen) en het *gegoten en fijn fuikergebak*, te *Amfterdam*, bij de voorafgaande maaltijden verboden, op de bruilofts-tafel fcheen het uiterfte van weelde en pracht geoorloofd.

Op de prenten bij CATS, VAN HEEMSKERCK, QUINTIJN, LUYKEN en anderen, bruilofts-tafels voorftellende, ziet men verfierde fchotels en allerlei pronk met veren, tot paauwftaarten toe. Overal zijn er taarten met opftaand werk, *gekieremierd*, zoo als ROEMER VISSCHER en JAN VAN DER VEEN zulks noemden. Bij CATS ziet men zelfs eene taart met het geheele Paradijs er op, met ADAM en EVA naast een' boom.

Voor

Voor de zitplaatſen van het jonge paar werd een Hof geplant of geſtrooid, en het mogt nergens ontbreken aan ongemeen ſieraad, niet alleen met bloemen en groen, maar ook in het plooijen der ſervetten, waarover zelfs een bijzonder boekje met prenten beſtaat.

Zulk eene prachtige bruilofts-tafel zag ik het volledigſte afgebeeld op de *vierde* van de gemelde groote Frieſche teekeningen, en op twee ſchilderijen op *Lieukema* ſtate te *Sixbierum*; wij zouden ons thans geen denkbeeld kunnen vormen van zulke groote met wild opgeſtapelde ſchotels, en van zoo vele ſieraden, indien men zulks niet bij de beſchrijving van andere kostbare feestmaaltijden, bij van ALKEMADE in zijne *dischplegtigheden*, meer uiteengezet en bewezen zag.

Bij onzen Frieſchen dichter GIJSBERT JAPIKS is een breed verhaal van hetgene hij op de bruilofts-tafel van zijnen landheer gezien heeft; zijn uitroep:

„ Zij kunnen 't eten maken
„ Als boomen, veld en vee, en zulks kan dan nog ſmaken!"

ſtreed alzoo in *Friesland* niet met de waarheid.

Hoe

Hoe vele veranderingen er in de inrigtingen van bruilofts-tafelen, door den invloed van mode, enz. zijn gekomen, zoude niet te beschrijven zijn. De oudsten onzer zullen zich zeker nog wel herinneren, hoe veel lust er voorheen bestond voor zinnebeeldige figuren, toepasselijk op eerambten, bedrijven of middelen van bestaan van de gehuwden, of op andere omstandigheden. Mij heugt het nog dat suikerwerkers van *Amsterdam* naar *Friesland* ontboden werden, om tafelsieraden te vervaardigen, met bijzonderen pronk van tempels, beeldwerk en velerhande aardigheden.

Een groot verschil bestaat er ten opzigte van de *bruiloftskost* zelve, naar gelang van den stand der ouders en van de weelde en beschaving; ook van den lust in verscheidene plaatsen.

Welk een verschil zoude er zijn in het berigt der spijzen op eene, als het ware, vorstelijke tafel, bij eéne groote bruiloft te *Amsterdam* en *Haarlem*, met die van een onthaal van een' rijken boer in de *Beemster* en aan de *Streek*, tusschen *Hoorn* en *Enkhuizen*.

In eene beschrijving van een bruiloftsmaal, aldaar voor weinige jaren gegeven, wordt nog als het meest geliefkoosd geregt, behalve den

ham

ham en het rundvleesch, vermeld: *graauwe erwten met rozijnen* (*)

Te platten lande in bijna alle provinciën, moet voorheen als de gewone, ja algemeene *bruiloftskost* zijn opgefchaft: *rijstenbrij*, van welke dan een groote voorraad werd gekookt en aan de gasten voorgediend, met veel boter, fuiker en kaneel.

Het gezang.

Het was gewoonte, dat de eigentlijke tafel met ééne aandisfching afliep, en alzoo bleef er bij het nageregt (het *defert*) gelegenheid tot langer zitten en meer vermaak. (33)

Te *Hoorn* werden nog tot in onzen leeftijd, gezangboekjes, (de *Mopfies*) in keurige bandjes, met zilveren haakjes, ja foms met gouden krabbetjes, op een fchenkbord aangeboden, en deze werden na het afnemen van het gebraad en de toefpijze voor den dag gehaald.

Weldra begon dan de vrolijkheid, en gewoonlijk door het opzingen der geestige en rijk berijmde *bruiloftslesjes*. Het lust mij thans het grootfte gedeelte daarvan in te vlechten.

De

(*) Johnson (W. Kist) 195.

De ſpeelnoots werden door een' der oudſten tot het gezang opgeroepen, door het eerſte couplet:

Welaan, Geſpeeltjes!
Bereid uw' keeltjes,
En zing eens, gul en luid,
De lesjes lustig uit.
Bekoor zoo ieders oor,
Tot goed gehoor;
Gaat zelf wel voor,
En wijst daardoor
Aan and'ren 't regte ſpoor.

En vervolgens hieven zij aan:

Tot vrolijkheden
Wordt elk gebeden,
Van Bruidegom en Bruid,
En van haar ſpeel-cornuyts.
Dus zingt en ſpringt van vreugd;
Vooral de jeugd;
En ſchept geneugt,
In eere en deugd,
Verheugd, terwijl gij meugt.

De booze reden
Wordt niet geleden;

Dus

Dus brengt wat aardigs voort,
Hetwelk men gaarne hoort.
Acht redeloos gefchal,
Te flecht, te mal;
't Heeft val noch ftal,
't Raakt flot noch wal,
't Is al, maar dwaas geral.

Bedenkt kwinkflaagjes,
Zinrijke vraagjes,
En jock en boerterij,
Doch zoet; niet al te vrij.
De vuile praat en daad,
Verfmaadt en haat;
Want geil gelaat
Misftaat en fchaadt,
En raadt een aêr tot kwaad.

Maar kuifche lustjes,
Tot lekkre kuschjes,
Gevrij, gevlei, geftreel,
Gelonk, gelach, gekweel;
Al goed en zoet en vroed;
Een rein gemoed;
Maar wat gij doet,
Geen zonde voedt,
Verhoedt den Joabs groet.

Wees

Wees zacht en zedig,
Vernoegd en vredig;
Beleefd en heusch van mond,
Opregt en goed van grond;
Is iemand zot of bot,
En drijft geen ſpot;
Maar dekt den pot,
En tot een ſlot:
Vreest God en zijn gebod.

Gaarne zoude ik van meer andere, zeer gepaste en liefelijke liedjes gewagen, en als bij opvolging eene ſoort van bruilofts-drama kunnen geven; maar ik mag aan dit gedeelte niet te veel plaats inruimen; alleen zij thans gezegd, dat het mij niet bleek, dat dit gezellig gezang van bekende liederen door eenige muzijk werd vergezeld.

Uit de prenten bij Cats en Quintijn, bruiloften voorſtellende bij voorname lieden, ziet men, dat er vele muzijkanten, ook ten tijde van de tafel, aanwezig waren, die dan op eene ſoort van orkest, een hangzolder, in *Friesland* een *kraak* geheeten, werden geplaatst.

Het ſchijnt bij muzijkanten de gewoonte geweest te zijn, om zich alleen om het onthaal, en niet om geldelijke belooning, aan te bieden;

 en

en zulks moet tot uiterſten geloopen zijn. Te *Groningen* werd in de keur tegen de weelde bij de bruiloften, bepaald: dat men aan niemand van zulke bezoekers meer mogt geven, dan een kwart wijns, of ruim twee fleſchen.

Ook was aldaar de order, dat men op eene bruiloft niet meer ſpeellieden mogt houden dan twee of vier *pijpers*, en twee of drie, die op *ſeyten* (ſnaren) ſpeelden.

De bruilofts - verſen.

Het lezen der *huwelijks - gedichten* vond vervolgens plaats, en deze maken een zeer gewigtig deel uit van de geſchiedenis der *Bruiloften.* APOLLO en de *Zanggodinnen* konden niet wegblijven, waar VENUS, BACHUS en CERES feest hielden.

Het is een karakteristiek punt van onze dichtkunst, dat er geen poëet van eenige waarde en van eenig tijdperk bekend is, of hij heeft zich beijverd, om bij bruiloften de vreugde te helpen vermeerderen. Ongeloofelijk groot is het getal van *huwelijks - verſen* en *bruilofts - gedichten*, welke bewaard zijn gebleven; gelukkig zijn er zeker nog veel meer verloren gegaan en vergeten.

On-

Buitenſporig was verder de weelde, welke hierbij voorheen plaats vond, vooral te *Haarlem*. Aldaar werden de bundels gedrukt aan de gasten en aan de vrienden rondgedeeld, voorzien met keurig bewerkte prenten, in kostbare banden en met alle mogelijke typographiſche pronk. De meesten dezer verſen ſtonden, met uitzondering van die van L. SCHERMER, P. MERKMAN en P. LANGENDIJK, wat de innerlijke waarde betreft, in eene omgekeerde rede met de uiterlijke pracht. (34)

Te *Rotterdam* en misſchien ook elders, was het eene vrij algemeene gewoonte, bij het einde der zeventiende eeuw, dat een der oudſte leden der familie het voortreffelijke en rijk berijmde, *algemeene* Bruiloftsvers van SAMUEL NAERANUS voorlas. (35)

Het is mij onmogelijk, om uit het groote getal van herinneringswaardige dichtſtukken eene keuze te doen.

Hoezeer de ſtrekking van de meesten doorgaans dezelfde is, is er een zeer groot verſchil in den vorm. De luimige verſen verſchenen in alle gedaanten.

Daar zijn *pleidooijen*, *droomen*, en wat dies meer zij; verder *couranten* van *Cyprus*, van den *Olympus* en den *Parnas*. Eens zag ik ee-

eene *courant met tijdingen van verschillende plaatsen*, waarin berigten uit *Maagdenburg*, *Liefkenshoek*, *Vredestad*, *Blijenburg*, alsmede allerleije bijdragen tot CUPIDO's *ambacht* en dergelijke werkjes.

Gaarne zoude ik eenige bloemen uit de fraaiste willen geven, en hierbij gedenken aan de waarde van twee der voornaamsten: het vers namelijk van HOOFT ter bruiloft van TESSELSCHADE en van VERBURG op die van HUYGENS; maar ik mag niet te veel over dit gedeelte uitweiden.

De mededeeling van het huwelijksvers, hetwelk mij, om dichterlijke waarde en zwier, als een der fraaiste en krachtigste is voorgekomen, en hetwelk, door de zedelijke strekking, zeker als een der leerrijksten lof verdient, zal niet anders dan aangenaam kunnen zijn.

Hetzelve is door den beroemden TONCO MODDERMAN, in den jare 1771, gegeven, bij het huwelijk van zijne jonge behuwdzuster.

Na betoogd en betuigd te hebben, welke redenen er bestonden voor de bijzondere belangstelling in het geluk van de Bruid, en dat hij haar als met vaderlijke genegenheid beminde, vervolgt de dichter aldus:

Ach,

Ach, wil dan niet van mij vermoên,
Dat ik U zal begeven,
Daar 'k U den grootsten stap zie doen
Van 't ondermaansche leven!
Neen, zulk een vriendschap noem ik haat.
Hoor dan, in 's Hemels naam, mijn raad!

Treed met uw hartvriend veilig voort,
Bij 't fakkellicht van 't minnen,
Langs 't pad der deugd, door 's huwlijkspoort,
Naar 't Eden van de zinnen;
En pluk de vruchten zonder schroom,
Van 's levens onverboden boom.

Gij zaagt wel, dat een hovenier,
Het ooft op doornen teelde;
Dus entte de Opperwijsheid hier
Op onzen pligt de weelde,
En smolt er al de zaligheên,
Van Engel en van dier in één.

God, die al 't mogelijk vermaak
Aan 't meeste nut deed paren,
Laat zelf een meer dan Eng'len smaak
De ziel er uit vergaêren;
Wijl onze wellust heeft de kracht,
Dat hij behoudt al 't nageslacht.

Geen kunne mag afzonderlijk
Deez' lekkernijen proeven;
De Schepper maakte 't menschdom rijk,
Door 't onderling behoeven:
Naardien dit heilzaam onderſcheid,
De bron is onzer eenigheid.

Hierom moest ook op 's huwlijks paên,
Dit ooft alleen ontſpruiten;
Schoon met dezelfde bloem en blaên,
Een plant ook ſchuilt daar buiten.
Maar deze heeft tot eigenſchap,
Een doornen ſteel, een giftig ſap.

Natuur, opdat geen misverſtand
Het paar van één mogt rukken,
Vereende ons door onzigtb'ren band,
Zoo lang wij vruchten plukken,
Waarbij elk ſpruitje dat men wint,
Een' nieuwen knoop van liefde bindt.

De burgermaatſchappij bedacht
Dat eens 't geweld zou ſcheuren
Die boeijen, gaf haar meerder kracht,
En grendelde de deuren
Des echts; terwijl ze uit hoogen nood,
De ſleutels afstond aan den dood.

Wie

Wie deze kluisters dwaas ontvliedt,
Gevoelt ze alleenlijk prangen;
Maar 't vroom beminnend paar geniet
Er steun door in zijn gangen.
Ze maken dus den wijzen vrij,
En zijn der dwazen slavernij.

Men draagt haar willig en met lust
Bij liefdes fakkelstralen;
Maar als dit licht is uitgebluscht,
Dan moet men beide dwalen
In de allernaarste duisternis,
Waar 't graf alleen de uitkomst is.

Dan smeekt de bange ziel, verward,
Den dood deez' boei te breken;
Dan teelt de wellust bittre smart;
Dan staan zij bloot voor 't steken
Van slangen; en 't rampzalig paar,
Wordt beul en duivel voor elkaar!

Ja, dubble ramp, zoo één der twee
Een dwaallicht mogt bespeuren,
Want deze zal straks de andre meê
In jammerpoelen scheuren:
Daar 't paar, dat liefdes fakkel heeft,
Met dubble schreên ten hemel streeft.

Ken deze toorts dan, die flechts nut
Is in der wijzen handen;
Want zij zal elk, die dwaas haar fchudt,
In plaats van lichten, branden.
Zij waait ook uit, aan 't ftormgeweld
Van woeste driften blootgefteld.

Wanneer flechts de ééne fakkel kwijnt,
Verflaauwt ook de and're in luister;
Ja, zoo er niet dan ééne fchijnt,
Is één van 't paar in 't duister.
Wijl wij hier flechts bij de onze zien,
Doch Gij kunt beide voedfel biên.

De brandftof, die ze doet beftaan,
Is fchoonheid, jeugd en krachten;
Die al door 't woên des tijds vergaan,
Zelfs eer men 't kan verwachten.
Maak dan dat Gij haar vlammen voedt
Met kracht en fchoonheên van 't gemoed.

Dit vuur is eeuwig; dit alleen
Vermeerdert met de jaren;
Dit leidt U dwars door dist'len heen
Op zachte rozenblaren,
Tot dat U Gods onfeilbre min
Eens voer tot hoogren wellust in. (36)

Het lust mij tevens om het kortſte Bruilofts-vers bij te brengen, hetwelk mij voorkwam.

Bij het huwelijk van een der geleerde zonen van den beroemden Dichter en Geſchiedſchrijver GERARD BRANDT, waren er reeds vele verſen gelezen. Toen de vader opſtond verwachtte men een uitvoerig dichtſtuk. Hij ſprak alleen de volgende regels met waardigheid uit:

God vervulle uw echt met vreugd,
't Huis met liefde, 't hart met deugd;
Dan wordt ſteeds Gods gunst erkend,
Dan is 't bruiloft zonder end. (37)

Gaarne zoude ik hier nog gewaagd hebben van de twee Bruilofts-verſen, ter eener bruiloft, welke het meeste gerucht hebben gemaakt, en de geheele dichterlijke, of liever verſenmakers wereld hier te lande, in rep en roer hebben gebragt; dan ik mag aan dit gedeelte niet te veel plaats inruimen. (38)

Tafelvermaken.

Over de andere *bruilofts-vermaken* aan tafel mag ik evenmin naar begeerte uitweiden.

Het zeggen van VAN EFFEN, dat, hoe ouder

de drink- en klinkliedjes en kunstjes zijn, de zoentjes te digter als hagel ſtoven, vond ik allezins bevestigd.

Een der meest behagelijke van dezelve, beginnende:

> Ik brengje op een dronkje,
> Een kuschie met een lonkje
> Het glaſie, dat gij ziet. enz.

heb ik in mijne jeugd nog wel eens bij vrolijke gezelſchappen gehoord.

Van twee anderen, welke vroeger zeer algemeen moeten zijn geweest: *het kloosterleven*, en *de Gelderſche hutspot*, heb ik wel eenige berigten kunnen opſporen, maar ik kan thans van dezelve, zoo min als van het *op ſommetjes drinken*, naar begeerte gewagen. (39)

De algemeene gewoonte, om door het *ſwik en ſwak*, in *Noord-Holland*, en het *proost* (*proſit*), in *Friesland*, en ſoms van het *ſwik en proost aan beide kanten* de lust tot zoenen bij een ander op te wekken, bleef nog tot in onzen tijd over.

Het gaf mij als *Fries* genoegen, te bevinden, dat het oude costum, van iemand toe te drinken met het woord: *wacht heil*, en het antwoord: *drink heil*, en dat alsdan aan een' man

de

de regterhand, en aan eene vrouw een zoen wérd gegeven, nog lang in *Noord-Holland* of *Westfriesland*, zoo wel als in *Friesland*, bij bruiloften in gebruik is gebleven, en dat deze costum, welke door RONIXA in *Engeland* zoude zijn gebragt, aldaar niet geheel vergeten is. (40)

Het komt mij voor, dat het gebruik van het woord *proost*, *profit* (*heil*) hiermede in verband ſtaat; maar de beteekenis of de oorſprong der Noord-Hollandſche woorden: *ſwik* en *ſwak*, heb ik niet kunnen opſporen. Deze gewoonten mogen thans door de ſchijnbare kieschheid der vreemde zeden verminderd, zoo niet verbannen zijn, maar aan de bejaarde Nederlanders geeft de herinnering aan deze onſchuldige genoegens der eerbare jeugd, eene aangename gewaarwording.

Het dient nog tot eere van onze voorouders vermeld te worden, dat bij bruiloften geen drinkdwang plaats vond, en dat een ieder vrijheid had, om de pocaal (den *omganger*) naar begeerte te vullen.

In *Friesland* was het voorheen gewoonte, dat er één of twee zilveren kroezen of bekers aan de jongelieden vereerd werden, voorzien met

met de wapens der echtelingen en het jaartal. Somtijds werden de namen der bruilofstgasten op dezelve gesneden, zoo als er onlangs mij een glazen bruilofts-beker van 1597 onder het oog kwam, voorzien met de namen van vierentwintig paren jongelieden, behalve die van de jonggehuwden en de vier speelnoots.

Gaarne wenschte ik over de drink-conditiën, welke er voorheen werden voorgesteld, met gelijken lof, als aangaande het drinken zelve, te kunnen spreken; dan na het zien van de gedrukte lijsten, en bij de herinnering, dat er meestal iets van St. ANNA moest onderloopen, kan het onbehoorlijke in dezen niet ontkend worden.

Wij mogen niet nalaten den voortgang der beschaving in dezen met goedkeuring te vermelden. Niet alleen is alle drinkdwang thans geheel verdwenen, en het getal der drink-conditiën, waarop men *bescheid* kan doen, zeer aanzienlijk verminderd, maar wie hoort er thans ooit ééne voorstellen, welke door onkieschheid of dubbelzinnigheid afkeuring verdient? Het instellen der conditiën geeft nu wel eens aan den speelnoot of ceremoniemeester eene gewenschte gelegenheid, om door het voordragen van korte zinrijke versjes de vreugde en belangstelling

ling

ling der gasten te vermeerderen, die dan met genoegen de fchel hooren aanflaan.

Voorheen werd, na dat de conditie: *de vriendfchap*, was ingefteld, het lied van Lucas Pater:

„ Hoe zoet is 't daar de vriendschap woont," enz.

opgezongen, en die: *ik verzoek uwe vriendfchap*, was beklonken en bedronken, de tafel opgeheven. Het *aanzitten* nam een einde, met den algemeenen rondgang, de mannen lings en de vrouwen regts, waar na het gezelfchap voor een' korten tijd uit één ging.

De kamerfpelen.

Terwijl vele der gasten, vooral de vrouwen, zich verwijderden, om zich van den last van het plegtgewaad te ontflaan, en zich min ftatelijk te kleeden, werd gewoonlijk de bruilofts-zaal opgeruimd en tot andere vermaken in gereedheid gebragt. In de zeventiende en in de eerfte helft van de achttiende eeuw, moet het eene vrij algemeene gewoonte geweest zijn, dat er dan eene vertooning plaats had van een klein tooneelftuk, door eenige der gasten als liefhebbers

bers uitgevoerd; daar beſtaan ten minſte onder de werken van onze oudſte en latere dichters verſcheidene ſtukjes, welke den naam erlangden van *tafel-* en *kamerſpelen*, welke ſoms voor ééne bruiloft afzonderlijk dienden, ſoms eene algemeene ſtrekking hadden, en derhalve ook bij andere gelegenheden konden vertoond worden. Ik kan van dergelijke tafel- en kamerſpelen, welke te mijner kennis kwamen, niet naar wenſchen gewagen, en even min derzelver waarde beoordeelen; het zal zeker niet onaangenaam kunnen zijn, van het voornaamſte en keurigſte kamerſpel bij een trouwfeest, een kort berigt te erlangen:

Het is het dichtſtuk van VONDEL, bij de bruiloft van PIETER CORNELISZOON HOOFT en HELEONORA HELLEMANS.

De loop van hetzelve was als volgt: JUPITER vernam de blijdſchap der bruiloft, en zich aan HOOFT verpligt kennende, zendt hij GANIMEDES, zijnen ſchenker, naar beneden, met een gouden kruik met Nectar gevuld, ter vermeerdering der vreugde.

Deze voldoet aan dien last, en brengt tevens de groete over van HENDRIK DEN GROOTEN, die uit de rei der halve Goden was getreden.

Hoe moest zijne verwondering rijzen, toen

hij

hij VENUS met haren Zoon, vergezeld van de *Poëzij* en gevolgd van de *Bevalligheden*, zag binnenkomen.

VENUS had de kracht van het Hollandsche minnedicht leeren kennen, boven die van AMOR's pijl en boog; zij befloot dus haren zoon bij den grooten meester ter leering te beftellen, met aanbod van de fchoonoogde LEONORE tot loon.

VENUS had de *Poëzij* verzocht om haar te vergezellen, en eene proef te nemen, welke vorderingen de knaap gemaakt had.

Na eene geestige zamenfpraak, waarin de menigvuldige diensten van den Drosaard aan beiden worden opgehaald, werd aan den zoon de keuze van het onderwerp vrijgelaten, en hij bezong toen *het bruiloftsbed* van zijnen leermeester, zoo zwierig, zoo meesterlijk, dat de *Poëzij* hem niet alleen bekwaam keurde, maar ook aan hem den lauwer fchonk.

De *Bevalligheden* heffen hier op een gezang aan, tot lof van de Bruid, en GANIMEDES ftijgt wederom naar den *Olympus*. Hij zegt tot affcheid:

Met deze tijding, dat aan Min,
Door Pindus groote Koningin,

Is toegeſtaan de lauwerier,
Ik wederom naar boven zwier.
Daar zullen lagchen alle Goôn,
Omdat CUPIDO, CYPRIS zoon,
Poeët geheiligd, Neêrlands dicht
Nu bruiken zal in ſtêe van ſchicht;
En maken ze allen tot een roof;
Geen uitgezonderd, als die doof
Is van zich zelven, of al rasch
Zijn ooren beide ſtopt met wasch.

Men mag zich wel verzekerd houden, dat de bekwaamſten der liefhebbers, die meermalen op het Huis te *Muyden* tooneelſtukken vertoonden, met name: MOSTERT en BAKE, TESSELSCHADE en FRANCISCA, zich hierbij met lust beijverden.

Indien het geheel voor de overige gasten is verborgen gehouden, dan zal deze vertooning voorzeker eene goedkeuring erlangd hebben, waarvan wij ons geen denkbeeld kunnen vormen.

Ik kan den rijkdom en zwier van dit *kamerſpel* niet naar begeerte vermelden; hetzelve verſtrekt aan VONDEL, HOOFT, *Amſterdam*, ja aan onze letterkunde tot eere: de lezing en de beoefening zij aan alle jonge voorſtanders van de laatſte aanbevolen.

Het

Het danſen.

Onder de zaken, welke tot het bruiloſthouden behooren, is er waarſchijnlijk geene, welke meer algemeen en langer in gebruik is gebleven, dan het *danſen;* vele berigten zouden deswege te geven zijn.

Bij de bruiloften van aanzienlijke lieden geſchiedde zulks voorheen, voornamentlijk bij de Menuetten, met eene ongemeene ſtatelijkheid en zwier, hetwelk uit verſcheidene ſchilderijen en prenten voldoende blijkt.

Alsdan was het eene bijzondere eere, om de Bruid tot den dans op te leiden. Gewoonlijk werd de gunst van de eerſte opleiding toegekend aan een der oudſte naastbeſtaanden van den Bruidegom, en aan dezen werd dan door de Bruid een fijne witte zakdoek tot eene erkentenis of aandenken geſchonken, welk gebruik nog lang in en om *Zutphen* is bewaard gebleven. De meesten der gasten moesten zich troosten met de leer van het ſpreekwoord: *men kan wel danſen, al is het niet met de Bruid.*

Over de geſchiedenis van dit vermaak in deze gewesten is weinig geſchreven; wij weten echter dat het *kunstmatig* uitvoeren van *Countrij-danſen*, *Allemandes*, *Quadrilles* en wat dies

 meer

meer zij, ten minste in de landprovinciën, niet veel vroeger dan om het begin der achttiende eeuw, bij de bruiloften van fatzoenlijke lieden in gebruik is gekomen.

Ongemeen en algemeen was voorheen de ijver der kerkelijken tegen deze kunst. De dans was de duivelsmisse, en elke pas of sprong een stap naar de hel.

In den jare 1683 werd er van Staatswege een dansmeester ten dienste der studenten aan de Academie te *Franeker* benoemd en bezoldigd, en nu geraakten eenige der kerkelijken in *Friesland* zoodanig in vuur en vlam, als of de Kerk en de Staat in groot gevaar waren geraakt.

Ulrick Huber, de beroemde regtsgeleerde, schreef een boekje ter verdediging van deze benoeming, en tevens van dit eerbaar vermaak; en nu kwamen er de vinnigste tegenschriften, welke wederom scherpe en krachtige verdedigings-schriften door en voor Huber ten gevolge hadden. Wij kunnen deswege thans niet in het breede gewagen, maar zullen misschien wel eens nadere berigten geven van dezen vermakelijken oorlog, waarin geen bloed gestort werd.

Voor ons tegenwoordig doel zal het genoeg

zijn

zijn te zeggen, dat HUBER de kerkelijken minder ontziende dan BOXHORN, bij de twisten over het lang haar, dit vermaak in tegenstelling heeft gebragt, met de andere toenmalige bruiloftsvermaken, aan sommigen van welke de afkeurders van den dans gewoonlijk een gretig deel namen.

Het bleek mij uit deze geschriften verder, dat het *raaijen* hand aan hand, en de *slofjes*, met name: *de schermschool*, *de schoenlapper*, *het Govertje*, *het Jaapje sta stil* en dergelijke, welke ik in mijne jeugd in *Friesland* bij den boerenstand gezien heb, destijds nog bij de bruiloften van vermogende burgers in gebruik waren. Het *raaijen* met den deun:

Daar ging een Pater langs den kant;
Hei! het was in de Mei!

is misschien alleen tot in onzen tijd bekend gebleven.

Het duurde nog vrij lang, eer het kunstmatig dansen buiten tegenwerking geraakte.

Om den jare 1705 stak er een storm op tegen de dansende ledematen der kerk te *Gouda*, en in den jare 1771 wilde men nog te *Groningen*, op grond van eene oude wet, verbiedende het dansen, eene kerkelijke actie instellen

 te-

tegen eenen ouderling, die op de bruiloft van zijne dochter eene menuet had gedanst. Gelukkig werd er eene andere oude kerkelijke wet opgeſchommeld, tegen het dragen van paruiken door de leeraars; en nu hield het eene verroeste mes het andere in de ſchede.

Het heugt mij nog, dat het loffelijk bedrijf, om dit vermaak bij eene bruiloft te bevorderen, door een' dansmeester aan te nemen, ten einde alles wat hiertoe diende te regelen, in *Friesland* geheel onbekend was.

Het bruidsbed en het gaan derwaarts.

Onder deze en dergelijke vermakelijkheden kwam eindelijk de tijd, dat de Bruidegom en de Bruid begeerden zich te verwijderen; maar, hoe aan de waakzaamheid van eenige der gasten te ontkomen, dit was op vele plaatſen, vooral in *Holland*, de groote vraag.

In eenige der landprovincien wist men niets van belemmeringen.

In *Friesland* werd alles voor de jongelieden gemakkelijk gemaakt, en reeds in de zeventiende eeuw, werd de Bruid naar bed gedanst, dat is, naar de ſlaapkamer gebragt, waar de moeder en de ſpeelmeisjes haar wachtten; alles

met

met eene betamelijke bescheidenheid, in velen overeenkomstig met de berigten, welke er wegens de costumen in *Engeland*, om den jare 1730, door MOUBACH zijn gegeven. (41)

In sommige deelen van ons Vaderland bestaan nog in dezen verscheidene andere gebruiken, vergezeld van eene minzame vrolijkheid, met name in het Zutphensche.

Wanneer aldaar de vreugd van het dansen voor het jonge paar lang genoeg geduurd heeft, dan kondigt iemand aan, dat beider schoenen dienen gelapt te worden, en dit is genoeg gezegd, om aan Bruidegom en Bruid de schoenen uit te trekken, en daarna beide, zonder ze te ontkleeden, naar de slaapkamer te dragen.

Een der gasten zet zich dan op den vloer en hij klopt zoo lang op de schoenen, tot hij goedvindt te zeggen: zij zijn behoorlijk gelapt; waarna allen vertrekken.

In *Holland* en misschien ook in andere Provinciën, moet reeds vroeg de zucht bestaan hebben, om door allerlei vonden den weg voor het jonge paar naar de slaapkamer moeijelijk te maken, zoo dat er zelfs plaatselijke keuren bestaan tegen het *rapen van de Bruid* en het *schutten van den Bruidegom*, zoo als men dit noemde.

In onzen leeftijd is in dezen, vooral in de fatzoenlijke ftanden, eene zachte en beleefde handelwijze ingevoerd.

Het één of ander bejaard lid der familie nam gewoonlijk de jongelieden in zijne befcherming, en hielp hen, om zich als ter fluip ongemerkt te verwijderen.

Op het ergfte waren er nog eenige jongelieden, die met dreigen fchijnbaar de vertooning maakten, als of zij zich tegen zulk eene verwijdering wilden verzetten. Alsdan trad de vriend tusfchen beide, en weldra werd de vrede gefloten, door namens den Bruidegom aan de ijverigften der fchutters, het geven van een vischmaal, ten flotte van alles, te beloven; hetwelk dan: *het koopen van de Bruid* genoemd werd.

Het gebeurde wel eens, dat de jongman nog eenigzins moest worstelen, maar dan liet hij zijnen rok in den loop en de Bruid den koufenband vallen.

Vervolgens werd de rok in de bruiloftszaal vertoond en dan gold het fpreukje:

Als de Bruid is in de fchuit,
Dan is het pronken uit;

hierop werd het groen van den fpiegel genomen.

men; somtijds werd er nog bij geleerd:

Ook is het plagen uit.

Aan dit bevel moest gehoor worden gegeven. Moeder behield den sleutel van de slaapkamer en bewaakte de toegangen tot dezelve.

Voorheen was er in de aanzienlijke standen veel te doen met en om den kousenband van de Bruid.

Het heugt mij nog, dat dezelve rijk versierd en geborduurd in de modekramen te koop lagen, soms met spreuken. De jongeling, die of door gunst of door list den kousenband verwierf, bond denzelven om den arm, en verhief zich dan niet weinig op deze eere.

Voorheen werd er ook met eenen ongemeenen lust geijverd, om iets van de linten en bloemen, door de Bruid op den trouwdag gedragen, te veroveren, en vooral was dan het *kroontje* of *kransje* het doel van den handigsten. Dit had een' eigen' naam: *het dansen om het kroontje van de Bruid.*

Daar bestaan verder vele berigten van andere kwellagiën, in eenige streken; van geene kwamen mij echter meer vreemde ter hand, dan van het bedrijf *in de Rijp*, *in de Beemster* en de omliggende plaatsen.

De jonggehuwden waren aldaar in hun eigen huis niet veilig, en het bruidsbed werd derhalve bij een der buren of vrienden gespreid; werd zulks ontdekt, dan werden zij ook aldaar niet in rust gelaten. Spoedig ging de schare bruiloftsgasten hen opzoeken.

Eenige jonge knapen traden vooruit met een' takkebos, waarin eenige brandende kaarsen gestoken waren; en deze knapen werden dan gevolgd door anderen, voorzien met allerlei gereedschap, geschikt om geraas te maken.

De bruiloftsgasten gingen bij paren, en de trein werd gesloten door een' knaap, die een' pot vól brandewijn met suiker en rozijnen droeg.

Eerst werd er om den takkebos gedanst, en het duurde niet lang of de jongelieden werden onmeêdoogend opgewekt, en deze moesten dan tegen wil en dank mede springen, tot dat de kaarsen niet alleen, maar ook de takkebos was verbrand. (*)

Het gaf mij genoegen te worden ingelicht, dat dit woest vermaak in onzen tijd geheel heeft opgehouden, ja onbekend is geworden; een rondgang der bruiloftsgasten, voorafgegaan door de speellieden, in een' zomernacht, het

(*) Johnson (Kist), bl. 99.

het zij bij maneschijn, het zij bij kaarslicht, is echter aldaar zoo min als op andere plaatsen in *Noord-Holland* en in *Friesland*, eene zeldzame zaak.

Andere en latere vermaken.

Wanneer wij beseffen, dat het dansen voorheen geenszins het eenigste en voornaamste bruiloftsvermaak opleverde, dan komt het ons natuurlijk voor den geest, dat het destijds voor de speelnoots eene moeijelijke zaak moet geweest zijn, om de gasten gedurende den geheelen nacht tot aan den morgen, op eene aangename wijze bezig te houden.

Behalve uit het gemelde werkje van HUBER en zijne medestanders, kwamen ons hieromtrent zoo vele berigten voor, dat wij in dezen niet wijdloopig kunnen zijn.

Behalve de *kusch-* en *drinkliedjes* noem ik alleen de *pandspelen*, *het raadselspel*, en *het handje plak*, zonder van meer dergelijke spelletjes en kunstjes te gewagen. (42)

Van deze en van andere vermaken, als door *poetzemakers*, *mommerijën* of *masquerades*, komen er nog verscheidene afbeeldingen voor, in de prenten van CHRISPIJN VAN DE PASSE,

SE, VAN DER VENNE, MATTHAM en meer.

Onlangs vond ik melding van een bruilofts-vermaak, hetwelk om of in het begin der achttiende eeuw, te *Amsterdam*, bijzonder in trek moet geweest zijn en genoemd werd: *het orakel te hooren*.

Dit berigt zoude voor mij geheel duister zijn gebleven, indien ik niet in geloofwaardige aanteekeningen vermeld had gevonden, dat de poetsenmaker, TETTJE ROEN, dien sommigen misschien nog uit de oude prenten zullen kennen, niet alleen zijn bestaan heeft gehad, door in of voor eene ton op eene stellagie, 's maandags en vrijdags, zijne snakerijen en kwinkslagen aan de zaamgevloeide menigte, op de Botermarkt, uit te kramen; maar dat hij ook dikwijls, bij bruiloften in den burgerstand, met zijne ton werd gehaald, om de gasten met zijne kwinkslagen en met antwoorden op de aan hem gedane vragen enz. te vermaken.

Mij kwam eene lange lijst van vragen en antwoorden, en van korte spreuken en zin-gedichten ter hand, welke op zijnen naam gesteld waren, maar hoezeer niet onkiesch, meerendeels wegens gebrek aan geest en leven het bewaren niet verdiend hadden.

Het komt mij niet twijfelachtig voor, of dit

dit vermaak heeft den naam van: *het Orakel* verworven. (43)

De speelnoots hebben zich voorzeker tot het aanbrengen van andere genoegens naar gelegenheid beijverd; zij zullen waarschijnlijk hierbij hulp hebben gevonden bij personen, die zich, door het verzinnen van allerlei vermakelijkheden of vertooningen, er op toelegden, om als noodzakelijke wezens voor bruiloften te worden aangemerkt.

Deze komen bij Mr. G. VAN HASSELT uit den ouden tijd voor, met de namen van: *sprekers*, *poetsemakers*, *batementspeelders* enz., en in lateren met den naam van: *vervrolijkers*; zij zijn door VAN EFFEN zoo wel aan de ongunstige als aan de gunstige zijde beschouwd en geestig beschreven. (44)

Onder al dit vrolijke en vermakelijke kwam dan eindelijk in den morgen, ten minste in *Friesland*, *het warme korentenbrood*, en met hetzelve de tijd van scheiden.

De napret op den tweeden dag.

Over de *morgengaven*, welke de jonge vrouw voorheen na het opstaan ontving en doorgaans in een kostbaar juweel bestond, is veel geschreven.

ven. Vroeg moet het echter hier te lande gewoonte zijn geweest, dat dit geſchenk door den Bruidegom aan zijne beminde, voor of bij het begin der bruidsdagen, werd overhandigd, ten einde met hetzelve, bij de feesten te kunnen pronken. Dit juweel werd met bijzondere zorg in dezelfde gedaante bewaard, en mogt ſomtijds door afſtand van de moeder, zoo wel den zoon als den vader dienen. (45)

Van hetgene er in andere landen gebeurde, bij het brengen van het waschwater, de kandeel en het ontbijt in de ſlaapkamer, vond ik geene berigten onder de Nederlandſche costumen.

Hier te lande was het een vrij algemeen gebruik, dat de jonggetrouwden des voormiddags het bezoek van de naastbeſtaanden en vrienden erlangden, ter verwelkoming in het groote gild.

Te *Amſterdam* moet het nog lang gewoonte zijn geweest, dat de jonge vrouw de bezoekers afwachtte in een keurig morgengewaad, en de jonge man in den japon of nachtrok, welken hij met de fijne das en de fraaije nachtmuts (een vaderliefje) in de ſlaapkamer had gevonden.

Op eenige plaatſen, en met name te *Edam*, gingen de jonggehuwden op dien dag bij de naaste vrienden rond, en werden aan de huizen

van

van deze gulhartig met een minnelijk onthaal bejegend.

In *Friesland* volgde er op den bruiloftsdag doorgaans eene *napret.* In den winter een middagmaal, maar in den zomer een uitſtap naar een bijgelegen dorp met rijtuigen, en welke napret of door de jonggehuwden, of door de vrijers werd bekostigd.

Ik herinner mij nog met genoegen, dat bij dit gedeelte van het feest doorgaans de meeste vrolijkheid plaats vond.

Met de napret op den tweeden dag moet het op eenige plaatſen op nieuw tot uiterſten van weelde geloopen hebben.

Derhalve werd er ſoms bij ſtedelijke keuren bepaald, dat er alsdan geene versch bereide ſpijzen mogten worden aangeregt of de tafels gedekt.

Op den derden dag mogten de armen genoodigd worden op het overſchot. (*)

In *Rhijnland* werd de jonge vrouw eenige dagen na de bruiloft, door de gezamentlijke buurvrouwen begroet. De twee naaste traden voor, dragende een groot glas met wijn of brandewijn met ſuiker, waarin een beſtrikte kaneel-

ſtok

(*) Van Alkemade, *D. P.* I. 200.

ſtok ſtond, welke voor het eerſte kindermaal moest bewaard worden. De jonggehuwden moesten voor de wederaanvulling van het glas zorgen. (*)

De weerreizen of navètjes.

Van de tegenpartijen of nabruiloften, welke door de leden der familiën of door de vrienden welke ter bruiloft verſchenen waren, gegeven werden, (46) zal ik zoo min breedvoerige berigten geven als van de *geboden-malen* en andere, welke aan de bruiloft vooraſgingen; maar van twee meer gewone onthalen, waarmede de geheele feestviering beſloten werd, dien ik wel iets te zeggen.

De *eerſte* was de weêrpartij, welke de ſpeelnoots of bruidegomsbroeders aan de jongelieden gaven; alsdan werd het varken, bij ons *de vette barg* geheeten, geſlagt, dat is, de ſpaarpot met de boeten werd aan ſtukken geſlagen; de inhoud van dezelve was de eerſte bijdrage voor de kosten.

De *tweede* was het *vischmaal*, hetwelk de Bruidegom tusſchen de bruiloftszaal en de ſlaapka-

(*) Le Francq van Berkhey, 1144.

kamer, tot afkoop van alle belemmeringen, had beloofd.

Deze laatste partij was gewoonlijk eene der vrolijkste, vooral wanneer er zich blijde vooruitzigten openden op den huwelijks zegen, en men van de conditiën: *Hansje in den kelder* of *Maijke in het schapraijke* hoorde mompelen. Dit vischmaal werd dan als het einde van den *trouwkoek* beschouwd, en men zeide wel eens: *dat de speelman als dan van het dak ging.*

Besluit.

Wij hebben alzoo het geheele trouwfeest in zijnen loop gevolgd, en zouden onze poging hier als geeindigd kunnen beschouwen, ware het niet, dat wij eenig gewag moesten maken, van eene zeer groote verandering in de Vaderlandsche zeden en costumen in dezen, te weten: dat de bruiloften onder de fatzoenlijke standen der maatschappij, thans veel minder worden gegeven, en dat allen luister en pronk bij dezelve ophoudt.

Een achtingwaardig geleerde, die in zijne jeugd gezien had, hoe elk huwelijk doorgaans met eene vrolijke bruiloft gevierd werd, heeft

voor

voor ruim veertig jaren reeds moedig daartegen zijne ftem verheft.

Het had zijner aandacht niet kunnen ontgaan, hoe er toen reeds een geest van verachting voor de huwelijksplegtigheden was ingeflopen, als of men er eer in ftelde, om zonder eenige ftatelijkheid te huwen. Hij vermeldde derhalve met reden, wat er door den geleerden Le Francq van Berkhey was gezegd, over het *in ftilte* trouwen, in de gewone kleeding en in eene gefloten kerk, waarin men dan door het kosters huis floop, en waarbij men weinig getuigen noodigde, als of men zich fchaamde een huwelijk aan te gaan en iets bedenkelijks bedreef.

Destijds echter kwamen de naastbeftaanden en vrienden nog bijéén, en men hield alsdan zoo al geene groote omflagtige bruiloft, ten minfte nog eenen plegtigen maaltijd, met blijdfchap en vreugde.

Mogt die geleerde nu eens opzien? Wat zoude hij zeggen van dat inkruipfel der mode of van dat naäpen van vreemde zeden, hetwelk wij meer en meer veld zien winnen.

Niet alleen zijn er thans geene ftatelijke bruiloften meer, maar de jonge lieden beijveren zich, om zoodra hunne verbindtenis burgerlijk

is

is voltrokken en kerkelijk ingezegend, met een wagen weg te vlugten, als of het eene schaking ware, of dat men zich over het voltrekken van een eerbaar huwelijk, voor ouders, naastbestaanden en vrienden zoude moeten schamen.

Men geeft als de reden op, dat de jonge vrouw hier door bevrijd zoude zijn van de gelukwenschingen op den tweeden dag. Eens toegegeven zijnde, dat er weleer bij dat bezoek het gebruiken van eenige onkiesche uitdrukkingen heeft kunnen plaats hebben, vermeen ik te mogen vragen: of dit alleen *mogelijke*, en alzoo *onzekere*, niet onbeschrijfelijk veel wordt overtroffen, door het *zekere* en *hoogst onkiesche*, hetwelk daarin gelegen is, dat de Bruid in een vreemd huis tot den stand van Vrouw overgaat, en het jonge paar, de heilige eerste week doorbrengt onder vreemden en in eene herberg.

Zoo ooit de spreekwoorden: *eigen haard is goud waard* en *Oost West, thuis best*, waarheid bevatten, dan is het zeker bij het *kramen*, *trouwen* en *sterven*.

Dat vaders zich niet tegen deze mode verzetten, moge verwondering en afkeuring wekken en verdienen, maar dat wijze en verstandige moeders

 zulks

zulks aan hare dochters kunnen toestaan, komt mij als eene geheel onverklaarbare zaak voor.

Gaarne wil ik aangaande de bruiloften in het algemeen toestemmen, dat er door den te grooten omvang en de kostbaarheid der feesten veelmalen voorheen redenen van nabeklag bij de ouders en de jongelieden plaats vonden, in het besef, dat het geld beter in het belang der laatsten, had kunnen worden besteed; maar ik keur het geenszins goed, dat men in ons land de oude en standvastige gewoonte onzer voorvaderen niet blijft opvolgen.

De uitersten zijn, mijnes inziens, te vermijden, en niemand behoeft boven krachten te gaan. Het goede is te behouden, en alsdan heeft eene bruiloft, als *familiefeest* beschouwd, verscheidene gunstige zijden. Menige oude vete en wrok, welke er plaats vonden, werden dan bijgelegd en verzoend. Ware het dat er een lid der familie tot verminderde welvaart was gekomen, dan werd deze door gezamentlijke hulp opgebeurd. Huisgezinnen en geslachten bleven meer vereenigd, en de grond tot nieuwe huwelijken werd er niet zelden gelegd, volgens de leer van het spreekwoord: *van bruiloften komen bruiloften.* (47)

En

Het is om dit alles en meer, dat ik mij gaarne vereenig met de uitſpraak van den vermelden geleerden, (*) die als de ſlotſom zijner overwegingen opgaf:

„ Dat blijdſchap en vreugde nooit in het le-
„ ven van den mensch beter voegen, dan wan-
„ neer twee eensgezinde zielen tot het bezit
„ van het beminde voorwerp geraken.

„ Dat de openbare plegtigheden het huwelijk
„ vereeren, als eenen eerwaardigen en achtba-
„ ren ſtaat, welke op de algemeene welvaart
„ eenen zeer grooten invloed heeft, en dat elk
„ die het belang van het huwelijk met een
„ wijsgeerig en menschkundig oog beſchouwt,
„ de aloude gewoonte van feestviering, alle-
„ zins als natuurlijk en gegrond moet beoor-
„ deelen."

(*) Hamelsveld, *de zedelijke toeſtand der Nederlandſche Natie*, 1791, bl. 276 - 281.

AANTEEKENINGEN.

AANTEEKENINGEN.

De *verhandelingen* niet te veel hebbende willen uitbreiden, heb ik gemeend wel te doen, door hetgene ik boven dien tot opheldering van eenige punten gevonden heb, als *aanteekeningen* te geven; deze zijn onderhands, bij het nazoeken van het vroeger opgeteekende en ook na de briefwisseling met toegenegene vrienden meer uitgedegen, dan ik zelf in den beginne had kunnen denken.

Ik twijfel niet of deze mededeeling zal aan velen der lezers, en ook aan hen, die de voordragt der verhandelingen gehoord hebben, welgevallig zijn.

(1) bl. 21. Aangaande het bestaan der *menigte* van *minnedichten*, in het begin van de ze-

zeventiende eeuw, zouden zeer breedvoerige berigten te geven zijn, nadat de Heer JAN SCHOUTEN, te *Dordrecht*, aan mij verfcheidene oude, mij onbekende liedeboekjes, uit zijne rijke verzameling heeft verftrekt; maar ik vermeen zulks te mogen nalaten. Ik noem alleen boven de door mij vermelde, *de nieuwe verbeterde Lusthof*, 1607; *Cupido's Lusthof*, door W. J. STAM, 1631; *de Blomhof voor de Nederlandfche jeugd*, 1630; en verder *de nieuwe Jeugdfpiegel*, *de bloeijende Meywagen*, *het vermaak der Jeugd*, door B. J. WELLENS; *het (Franeker) Bruilofts-banket*, zonder naam; een ander *Bruilofts-banket* van M. VLAK (*Gouda*); deze zijn zonder jaartal, en alle in lang kwartò, merendeels met meer en min fraaije prenten, welke van veel belang zijn, tot het kennen van de *kleeding*, de *vermaken* en wat dies meer zij.

Aangaande den *invloed van de minnedichten* op de jongelingfchap, ook van den *rijkdom* in dezen, kwam mij eene behagelijke getuigenis van VAN HEEMSKERCK ter hand, welke ik vermeen te mogen mededeelen.

In zijn dichtftuk: *de Minnekunst*, naar het Latijn van OVIDIUS, had hij breedvoerig uitgeweid over het belang der *minnedichten* en *minne-*

ne-

nezangen bij het vrijen (*). Toen hij later insgelijks *de Raad tegen de Liefde* uitgaf, moest hij ook, gelijk zijn meester, zijne eigene leeringen bestrijden. Men denke bij het zien van het volgende, dat dit dichtstuk reeds in den jare 1626 (†) in het licht verschenen.

Na aan de jongelieden den raad gegeven te hebben:

te schuwen de tooneelen,
Waar dat men altijd ziet van vrijerijen spelen;
't Vertoonen van de Min, 't nabootsen van 't gesmeek,
Het dansen, 't spel, 't gezang, die maken 't harte week;

raadt hij tevens:

te laten af van 't lezen,
Dat mét een zoet vertoog u hinderlijk kan wezen;
Al wat van liefde spreekt, het zij dan nog zoo goed,
Houdt wijslijk uit uw oog, voorzigtig van u doet.
Vooral betrouw u niet op welgestelde dichten;
Haar voeten gaan te ver; haar woorden zijn als schichten.

Het

(*) Men zie mijn *Mengelwerk* II. alwaar deze aanprijzing is medegedeeld.

(†) *Minnekunst* enz. 2de druk, bl. 21.

Het rijm is minnemelk; wie voor het minnen vliet,
Die vlie met een het rijm; 't is: *'t kruydtje roer mij niet.*
Sluit CATS gedichten op; zijn' zoete *zinnebeelden*,
Ik weet niet wat voor zoets in mijne zinnen teelden.
Zijn *Joseph* overwint; de geest behoudt het veld,
Maar ik lij niet te min, van *Sephijra* geweld.
Wie kan wanneer hij 't werk van HEIJNS heeft ingekeken,
Nog blijven even hard, de Min nog tegenspreken.
HOOFT is vol deftigheid; zijn dicht iets statigs voert;
Hoe statig dat het is, nog heeft het mij ontroerd.
't Gezenuwd zinvol vers van HUYGENS breekt mijn slapen;
Als HUYGENS schrijft van Min, krijgt Min een dubbeld wapen.
Het rijm van ROODENBURG, die brengt mij aan de meid;
En BREEROôS vrijerszang, mij tot het vrijen leidt.
Nooit heeft mij WESTERBAEN zoo als ik was, gelaten,
En COSTER, als hij koost, kan mij terstond bepraten.

Hoe

Hoe zal ik wrev'lig zijn, als ik zing STARTERS lied.
Mijn jong en vrolijk dicht, dat heeft al meê zoo iet.
Men hoeft geen ſcherpe pijl, tot allerhande harten,
Een ſtompe bout kan wel een rouwe borst doen ſmarten.
Weg met mijn jeugdig werk, hoe vroeg het is gemaakt,
Nog ſteekt er al wat in, dat na de liefde ſmaakt.

(2) bl. 29. Met deze vertaling van het geliefd:

„ Swiet, ja ſwiet is 't oere miette,
„ 't Boaskien fore jonge Lie;"

meesterlijk te noemen, wil ik niet aangemerkt worden, als of ik de vertaling met het oorſpronkelijke vers gelijk ſtel. Het laatſte is mijnes inziens geheel met die *eigene eenvoudigheid* vervaardigd, welke de kenners der oude Letterkunde bij ſommige Griekſche Dichters bijzonder verheffen, en als geheel *onnavolgbaar* beoordeelen.

Ik kan de lezing der fraaije verhandeling van mijnen vriend KOOPMANS, *over de verdienſten van*

van Gijsbert *Japiks als Dichter*, waaruit dit ſtukje is overgenomen, niet te veel aanprijzen.

(3) bl. 35. Men zie *de Hollandſche ſpectator*, IV. N°. 209, 223, 268; 367 en 559, en V. 246. Waren deze ſtukjes vroeger gekomen dan de beroemde *Agnietjes*, dan zouden zij bij de verſchijning ongetwijfeld eenen grooten opgang gemaakt hebben. Deze latere ſtukjes zijn wel minder rijk in levendige en aardige trekken, maar alles is geestig en wel behandeld, en wij durven de lezing aanbevelen.

Aangaande de gewone *kunstjes* en *kneepjes* bij het vrijen, vonden wij nergens eene meer geestige en levendige voorſtelling dan bij Cats, in zijn vers met het opſchrift: *Met onwillige honden is het kwaad hazen vangen*, waar de vader opgeeft, wat hij bij zijn zoon *niet* waarneemt, maar wel wenſchen zoude.

(4) bl. 38. Ik mag de gelegenheid om iets tot lof van dit gedeelte der *werken* van Cats te zeggen, niet ongebruikt laten verloren gaan. Ik heb den *Spiegel van den ouden en nieuwen tijd* het *nuttigſte* en *meest bruikbare* van zijne *dichtſtukken* genoemd; niet alleen naar mijne ei-

eigene ondervinding en overtuiging, maar ook op het gezag van anderen. De beroemde SIMON STIJL hield eene oude druk van hetzelve als zijn handboekje of *vade mecum*. Mr. F. H. RAEBER, wiens belezenheid en oordeel gelijk ſtonden met zijn overzeldzaam geheugen, zeide meermalen, geen ander boek te kennen, hetwelk zoo veel wijsheid des levens, of liever dagelijkſche wijsheid bevattede, als *de Spiegel van* CATS.

Het is geenszins alleen om hetgene er aangaande de zaken van *vrijerij* aldaar gezegd is, dat ik dit werk aan onze jongelieden ter lezing en beoefening aanbeveel; maar ook om het leerrijke in vele andere betrekkingen en ſtanden van het menſchelijk leven.

Het heeft mij meermalen verwonderd, dat men deze verſen nooit met de Nederduitſche ſpreuken en ſpreekwoorden alleen, en met weglating van hetgene er uit andere talen is bijgevoegd, in onzen tijd, als een *handboek* op zich zelven heeft gegeven. Dit ſtuk wordt thans, als begrepen in het groote werk van CATS, veel te weinig gelezen en gebruikt.

(5) bl. 39. Gaarne zoude ik uit dit overaardig dichtſtuk meerdere ſtukken hebben ingelascht,

lascht, of bij deze aanteekeningen medegedeeld, maar de keuze viel mij moeijelijk en voor eene geheele overneming is hetzelve te uitgestrekt.

Alleen zij gelegd, dat het vers in den jare 1624 is uitgegeven, dat eenige burgers van *Delft*, die zich hierbij beleedigd waanden, daar tegen optrokken met een lang en lam rijm, en dat dit laatste door overaardige verweerschriften werd beantwoord.

(6) bl. 48. Ik heb dezen wensch in *Amsterdam*, – de steun en de ziel van alles, wat goed en edel is, in betrekking tot het Vaderland, – gerustelijk durven slaken, en dit is destijds met goedkeuring vereerd.

Zoo ooit, dan leeren wij het in deze dagen, dat de aankleving van *eigen* taal en het volksgezang in het Nederduitsch een hechte steun is der vaderlandsliefde. Misschien denk ik hierver te gunstig, maar ik meen opgemerkt te hebben, dat men thans betere gezangen hoort, dan voorheen. Lof verdienen voorzeker onze Dichters, die bij onze herrijzenis tot een volk in 1813 en 1814, en na den afval der Belgen in 1830, bijna allen de lier stemden voor de edele en heilige zaak des Vaderlands.

Versmading en verachting zij het loon van

hen,

heu, die het Fransche en vreemde nog aan dit heilig en edel eigen voortrekken.

(7) bl 49. Over geene teleurstelling of miskenning bij de uitgave van eenig werk, heb ik mij meer verwonderd en beklaagd, dan over den mingelukkigen opgang van dit *Jufferboekje*, uitgegeven in den jare 1820.

Mij verzekerd houdende, dat deze poging zoowel nuttig als aangenaam was, had ik mij hiervan veel genoegen beloofd, en derhalve met lust voortgewerkt tot de *beide* andere boekjes, in de verhandeling vermeld. Waren ook deze met goedkeuring ontvangen, dan was ik misschien overgegaan, om *een* nieuw *Hollandsch gezangboek uit* oude *liedeboeken* en eene *verzameling van* vergetene *en* verlorene *minnedichten*, in het licht te geven, waartoe ik van den jare 1806 tot 1820, met eene schroomvallige zorg voor kieschheid, gestadig *afschriften* en *aanteekeningen* had vervaardigd, uit zeer vele, thans bijna geheel onbekend gewordene boeken en boekjes.

Bij mijnen thans vergevorderden leeftijd, zal aan de voortzetting en uitgaaf van dit een en ander niet meer kunnen gedacht worden.

(8)

(8) bl. 51. CATS liet het geenszins bij het gebruik van *deze* ſpreuken blijven. In zijn dichtſtuk: *het Huwelijk*, afdeeling: *Vrijſter*, komen hieromtrent verſcheidene redeneeringen voor, waaruit wij het volgende vermeenen te mogen overnemen.

Ik wenschte dat men in dit land,
Soo groote vrijheid niet en vandt;
Ick ſie men laat de jonckheyd toe,
Te mallen ick en weet niet hoe;
Oock dikmaal in den ſtillen nacht,
En dat alleen en ſonder wacht.
Let, Ouders! let op dit bejagh,
En bindt het vrijen aan den dag.

Als weelde met een losſe vreugdt,
En donkre nacht en gulle jeugd,
En heete min en malle praet,
En ander dartel ongelaet,
Op eenen tijd te zamen koomt,
Zeg wat en dient er niet geſchroomd?

Ick zegge noch en blijf er bij,
Dat jae het dartel nachtgevrij,
Baart al te licht een ongeval.

De

De nacht en is maar enkel waên,
De zonne wijst de feylen aan;
In 't duister pleegt men vuyl bejag,
Maar tucht vermaakt haar op den dag.

(9) bl. 54. Bij welgestelde lieden in *Groningerland* werd er doorgaans op den dag der beslissing een maaltijd aangerigt. Wanneer er alsdan een ham (*schinke*) verscheen, dan mogt men zich verzekerd houden, dat het voorstel zoude worden aangenomen; maar werd er geen ham opgedragen, dan mogt, ja moest men zoo al geen afslaand, ten minste een uitstellend antwoord verwachten.

(10) bl. 58. Het gebruik om eene weduw als de *raadsvrouw* aan te nemen, gold alleen te *Hindelopen* en niet op de dorpen *Koudum*, enz.

Het *strunen* is nog in *Friesland* eene zeer gewone zaak, en dit woord heeft aldaar verschillende beteekenissen. Ook elders wordt de *struner* binnengelaten, maar hij vertrekt spoedig, na de pijp te hebben opgestoken en nadat hem de brandewijn een of tweemaal is toegebragt, zonder verder eenigen overlast te doen; maar werd zulk een bezoek afgewezen, dan

volgden allerlei kwellagiën of kattekwaad. Eene geestige beschrijving van zulk bedrijf komt voor in het dichtstukje: *Aad-Janom.* (Oude Jan) op bl. 90 van de behagelijke verzameling door de Heeren E. en J. HALBETSMA uitgegeven, met den naam: *de Lapekoer-fen Gabe skroor* (de lappemand van Gabe de kleermaker), van welke wij eene nieuwe uitgave, aanzienlijk vermeerderd, mogen verwachten.

De gezelschappen der jongelieden hebben nog in *Friesland* verscheidene namen; voorheen heette zulks: *veemen* (bijeenkomen).

(11) bl. 59. Mij kwam alleen de tweede druk van 1697, *Amst.* bij WILLEM LAMSVELD, ter hand. De schrijver was Fiscaal geweest van wege de Oost-Indische Maatschappij aan de *Kaap de Goede hoop.* Daar bestaat nog een vroegere druk, vergezeld van eenige Mengeldichten: *Vrolijke uren* getiteld. Deze zouden verdienen vergeten te blijven. Bij de zamenstelling van het werk is eene zeer groote menigte van verschillende geschriften en werken geraadpleegd. De beroemde dichter JOHANNES VOLLENHOVEN heeft hetzelve met een lofvers vereerd.

(12) bl. 61. Behalve in het aangehaalde werk van Mr. P. DE NEYN vindt men berigten over het *kweesten*, bij P. VAN CUYCK, *brieven over Texel*, *Delft* 1780, bl. 107-108, WINSCHOTEN, *Zeeman*, in voce: *queesten*, DIRK BORGER VAN SCHOORL, *Chronijk van Medemblik*, bl. 243, VAN EFFEN, *Mysantrope*, III, 171, LE FRANCQ VAN BERKHEY, *Nat. Hist.* III, 3, 932. Verder bestaat er een afzonderlijk boekje, hetwelk thans, waarschijnlijk ook door het onkiesche, zoo in woorden als in prenten, zeldzaam is geworden, maar anders door den korten en klaren stijl en om verscheidene berigten aangaande sommige voorvallen wel belangstelling verdient. Het is getiteld: *Historie der queesters op de Noordereilanden van Holland gebruikelijk, met de voornaamste practijken en aankleven van dien, vol aardige voorvallen, die onder dit queesten gebeuren*, *door* JAQUES DARDANELLI, *Vrijheer in het land zijner geboorte, tot Vermakelijkhuizen. Te Queestendam, bij* KRELIS MELISZEN, *groot liefhebber van het queesten*, 1683. De zaak zelve wordt aldaar beschreven of genoemd: „ Eene bijlegging van *eerlijke* ongehuwde lieden, om bij elkander te volbrengen hetgene jongelieden gewoon zijn op an-

 de-

„ dere plaatſen, op ſtoelen of ſtoepen te doen,
„ het zij ze malkander meenen of niet."

In het werk van VON SCHUBART, *Reize nach Sweden*, wordt vermeld, dat een gelijk gebruik in de provincie *Westerbotten* algemeen is. Deze ſoort van vrijen wordt aldaar *kom-innachten* (als kom bij nacht) genoemd.

Verder zouden zich van dergelijke gebruiken nog ſporen opdoen in *Zwitſerland*, in *Tijrol* en in verſcheidene gedeelten van *Duitschland*; verder in *Noorwegen* en *Zweden*, ja in het geheele Noorden. Het is thans nog in gebruik op *Helgoland*, blijkens het werk van F. VON DER DEKKEN, *Untersuch uber die inzel Helgoland; Hanover* 1806. 8°. 116; ook op andere eilanden, voor *Jutland* liggende.

Gelijke gewoonten zouden er ook beſtaan onder de laagſte volksklasſen in het landſchap *Boston*, aldaar *Terrijing* geheeten, (*Letteroefeningen* 1775, II, 295). Bij MOUBACH, III, 76, is een verhaal der minnarijën in *Canada*, veel overeenkomst hebbende met het kweesten; de vrijer komt aldaar met een brandend licht aan het bed; blaast het meisje het licht uit, dan is hij welkom; maar kruipt zij onder den doken, dan moet de bezoeker ongetroost he-

nen

nen gaan. Aldaar is dit een en ander op vier fraaije prenten afgebeeld.

De beroemde Rector der Latijnsche scholen te *Alkmaar*, E. W. Hicht, heeft eene verhandeling over het *kweesten* nagelaten, maar ik heb dezelve nog niet kunnen opsporen. Hij zoude insgelijks overblijfsels dezer gewoonte gevonden hebben op het *Bildt* en in de visschers dorpen *Paesens* en *Wierum* in *Westdongeradeel* in *Friesland*. De inwoners der eerstgemelde Grietenij zijn meerendeels afkomstig van Noordhollanders, derwaarts verhuisd uit de dorpen bewesten *Medemblik*; die der zeedorpen moeten in velen eenige overeenkomst hebben met de bewoners der eilanden, voor de kust van *Jutland*, of met de *Strandfriezen*; deze overleveringen zouden alzoo eenigzins zijn op te helderen.

Volgens meer zekere berigten is er op *Texel* in de zeventiende en achttiende eeuwen gestadig geijverd, om deze gewoonte te doen ophouden; dan alles vergeefs, tot om het midden der vorige eeuw.

Een zeer geacht, nog levend geleerde, die verscheidene jaren op *Texel* heeft gewoond, heeft het naauwkeurigste onderzoek gedaan van hetgene hij bij oude lieden omtrent deze zaak

heeft kunnen opſporen. Door dezen heb ik het berigt erlangd, dat het kweesten om den jare 1760 allengskens is afgenomen en opgehouden.

Vroeger was het eene vrij algemeene zaak, zelfs onder geheel onbeſprokene jongelieden. Schande en verachting zoude het deel geworden zijn van den man, door wien zulk een nachtbezoek eenen kwaden keer had genomen; hij meende grond te hebben tot de verzekering, dat deze afſchaffing geenszins een gunſtigen invloed heeft gehad op de zedelijkheid.

Ook van een ander achtingwaardig man erlangde ik een gelijkluidend berigt.

(13) bl. 63. In het reeds meermalen aangehaald werkje van Mr. W. Kist, is de opgave van zulk een geſprek, hetwelk afgeluisterd zoude zijn, en zeker geheel in den geest is van den vorigen tijd. Veel is er in dezen veranderd en de oude gewoonten geraken ook aldaar hoe langer hoe meer in vergetelheid.

(14) bl. 68. Ik heb gelegenheid gevonden om zeer naauwkeurige berigten aangaande deze uiterst vreemde gewoonte te *Schermerhorn* in te winnen, welke om het midden der zeven-

vertiende eeuw insgelijks te *Oosthuizen*, tusschen *Hoorn* en *Purmerend*, zoude hebben plaats gevonden. Op beide plaatsen is er thans geen zweem van overig. Een bejaard man te *Schermerhorn*, had van zijne grootmoeder vernomen, dat deze markt tusschen de jaren 1730 en 1740 geheel heeft opgehouden. Daar zouden om of na dien tijd nog wel eens uitnoodigingen door den omroeper zijn gedaan, maar de meisjes waren niet meer opgekomen, en zoo was de zaak van zelve uitgesleten.

Gevraagd hebbende, of oude lieden aldaar nog iets wisten van de ordonnantie van den Schout, zoo is mij deswege alleen een flaauw berigt gegeven; waarschijnlijk is dit stuk voor ruim veertig jaren gekomen in handen van Mr. L. Dyl, die zich in zijne jonge jaren bijzonder beijverd heeft, om nasporingen te doen, naar allerlei volksgebruiken in *Noord-Holland*, en zeer vele zeldzame stukken zoude verzameld hebben. Indien 's mans aanteekeningen nog ergens bewaard mogten zijn, dan zoude ik ze gaarne willen zien en gebruiken.

Te *Schermerhorn*, moeten voorheen meer vreemde gewoonten bestaan hebben. De *Pinksterbloem* is bij Claas Bruin en in het werk van Moubach afgebeeld. Vier net gekleede meis-

meisjes droegen aldaar op zaturdag voor Pinkfteren een ander meisje op eene kaasburrie rond, hetwelk, omhangen met zeer vele gouden en zilveren fieraden, giften verzamelde in een zilveren fchaal; zij blies op een fluitje, wanneer het gefchenk voldoende was.

(15) bl. 78. Een dergelijke knoopdoek kwam mij later ter hand, welke misfchien van vroegeren tijd en minder en fijn fraai beftikt is, maar met meer letters en bloemwerk was voorzien.

Uit de eerfte kan men lezen:

Schoon liefken jent,
Ontvang wat ik U zend.
Al is de gave kleen,
Gij weet dat ik het meen.

Sedert vond ik nog eene breedvoerige aanteekening over deze zaak, in de leerrede door den Eerwaarden R. Posthumus gehouden, ter nagedachtenis van den Eerw. Petrus Brouwer, in leven predikant te *Blija* enz., bij welken vriend en voorftander van *Friesland* en *Friefche gebruiken*, insgelijks een oude knoopdoek berustte.

Op dezen doek bevindt zich eene foort van lief-

liefdeverklaring, in acht gebrekkige rijmregels, welker mededeeling ik thans niet noodig oordeel.

De geleerde uitgever heeft er in zes zijden schrifts veel bijgevoegd, hetwelk tot opheldering van het gebruik en de afkomst der *knoop*- of *knotte doeken* dient.

Volgens andere berigten zoude het in *Friesland* in gebruik zijn geweest, dat bij het vrijen om het jawoord, aan de vrijster de doek werd aangeboden, waarin een losse knoop geslagen was, welke dan als het meisje tot trouwen genegen was, werd aangehaald en tot een vasten knoop, als het zinnebeeld van hun verdrag, gemaakt. Bij Gijsbert Japiks wordt ergens van eene verloving gezegd: *en dear mei wier dy knotte fest*, (hiermede was de knoop vast) en hierop werd dan het geld als pand der minne overgegeven.

Ook op andere plaatsen schijnt dit zinnebeeld der verloving, blijkens de spreekwoorden: *het houwelijk beknuppen*, *de knoop leggen* enz., insgelijks in gebruik te zijn geweest; nog meer opmerkelijk is het, dat na het toehalen van den knoop en het geven en ontvangen van het geld, de *echt* als gesloten werd beschouwd en bij velen dadelijk voltrokken.

Bij Mr. G. VAN HASSELT (*) komen ook berigten voor van dit *trouwen op den ring* of *op den penning*. Zulk eene verbindtenis werd aldaar wel een *echt* genoemd, maar het *trouwen voor de Heyliger Kerk* werd vereischt, om tot ambten en gilden te worden toegelaten, wanneer men eerst zeggen konde: *in der Heyligen echt vereenigd.* Misschien is het nog aan deze oude costum toe te schrijven, dat in eenige streken van *Gelderland* en elders het niet als eene berispelijke wordt zaak beschouwd, om na de aanteekening voor het geregt en voor de kerkelijke inzegening als man en vrouw bij het gezin te leven.

(16) bl. 92. Wij zouden gaarne eenig berigt hebben willen geven van de *bijzondere* huwelijksplegtigheden der Joden, maar dezelve beperken zich niet tot deze landen, en zijn *algemeene* volksgebruiken bij die verspreide Natie.

Hunne *wetten* en *costumen*, in betrekking tot het huwelijk, zijn zeer opmerkelijk. De jongste wetten zouden zeer veel bevatten, hetwelk de aandacht van den wetgever en van wij-

(*) *Arnhemsche Oudheden*. I. 45.

wijze menschen - vrienden waardig is. Men zie over de *plegtigheden*, zoo als ze bij de Portugesche en Hoogduitsche Joden, hier te lande in gebruik waren, het werk van Moubach, en de fraaije afbeeldingen van dezelve, I. 58 - 151.

(17) bl. 93. Ten opzigte van de *pracht* en vreemden toestel bij bruiloften zijn er voorzeker nergens meer verwonderlijke berigten dan aangaande de bruiloft van Hertog Karel den Stouten. Destijds werden er nagemaakte walvisschen in de eetzaal rondgeleid, vergezeld van dansende zwijnen, zingende ezels en musiceerende apen. Men leest aldaar ook van *donder - banketten.* Door de zich openende zoldering van het vertrek kwam eene wolk, die met het geluid van het onweder losbrak en een hagel van suikerwerk en een regen van welriekend water op de gasten deed nederdalen. (*)

Opmerkelijke berigten zijn er in de werken van Mr. G. van Hasselt, aangaande de pracht bij het banket, ter gelegenheid van het huwelijk van Hertog Karel van Gelder. De stad

Zut-

(*) Streezo, *over de leefwijze der Nederlanders*, bij Teylers 2de Gen. D. XIX. bl. 80.

Zutphen was voor een groot deel tot een juichend bruiloftshuis ingerigt; de ſtraten waren met ſcheepszeilen behangen; de wijn ſtroomde uit fonteinen, enz.

Ten bewijze der *overdaad* zij alleen aangevoerd, dat Heer NICOLAAS VAN ADRICHEM, Abt van *Egmond*, ſtierf door het overmatig gebruik van wijn, bij de bruiloft van WOLPHERT VAN BORSSELEN, in den jare 1481 te *Veere* gehouden. (*)

Mij kwam een uitvoerig berigt ter hand, van de bruiloften in den burgerſtand, om het midden der zestiende eeuw, te *Antwerpen* gehouden; het lust mij dit ſtuk onder de Bijlagen te geven. Zie N°. I.

(18) bl. 96. Men zie aangaande de eerstgemelde bruiloft mijn *Mengelwerk*, D. II., bl. 111, en aangaande de tweede, aldaar D. III., bl. 213. Omtrent de eerſte kwam mij onlangs een nader berigt ter hand, luidende als volgt:

„ Ik ANDRIES MAHIEU trouwde mijne huis„ vrouw den 21 Februarij 1574, 's dags te „ vooren, toen de ſtad van *Middelburg* over„ ginck

(*) VAN ALKEMADE, *D. P.* I. 57.

„ ginck in handen van den Prince *van Oran-*
„ *gien*, en wij hielden onze bruyloft met lijn-
„ saet-wafelen ende peerde vleys; het pond
„ voor twee stuivers, ende een pond brood
„ ses schellingen, en was nog niet wel te krij-
„ gen, en een pond boter vier schellingen."

Volgens een berigt in de *Leeuwarder-courant* van den 25. October 1831, staan deze woorden op den binnenkant van een omslag, van een oud trouwboek, ter griffie van *Middelburg* berustende.

(19) bl. 100. Deze *Nieuwe Courant* is bewaard in het *Groot Hoornsch Liedeboek* (het Mopsie) druk bij KANNEWET, I. 253.

Het is wel mogelijk, dat deze *advertentien* gelijk verscheidene der berigten aldaar voorkomende, geheel versierd zijn.

Dat FLOOR DE GEEST, om den jare 1720, Boekverkooper te *Amsterdam* was, bleek mij uit een ander boekje bij hem uitgegeven, met den titel: *Bruiloftsbanquet.* Ik heb hetzelve voor ruim twintig jaren gezien, maar heb het voor deze gelegenheid niet kunnen terug bekomen. Gaarne zoude ik van eenige behagelijke versjes gebruik hebben gemaakt. Dit boekje is thans uiterst zeldzaam geworden. Vermits

al-

alhier de walgelijkste brokken bij de lekkerste versnaperingen liggen, zal hetzelve, gelijk verscheidene andere dergelijke boekjes, door verstandige huisvaders vernietigd zijn.

(20) bl. 103. De *bruids-kroon* werd eerst op den trouwdag opgezet, en wel op de gevlochtene of in golven nederhangende haren.

Over die kroonen zoude veel te zeggen zijn, dan zij zijn thans, behalve bij Vorstelijke personen, hier te lande geheel onbekend.

Op *Java* is het dragen van eene bruidskroon als nog onder de Nederlanders in gebruik, en wel naar het vermogen van de huwenden. Bij de huwelijken van aanzienlijken wordt dezelve op den dag na de bruiloft aan de moeder van de Bruid op een zilveren schenkblad aangeboden.

Aldaar moet de lust voor staatsie, welke vroeger hier te lande bestond, niet alleen bewaard zijn gebleven, maar dezelve is bovendien nog door de Oostersche weelde aanzienlijk vermeerderd.

De Bruid zit aldaar op eene verhevenheid en onder een verhemelte als op eenen troon, tusschen een *compater* en *commater*, en verder zijn er kroon- en strooijonkers en juffers.

De

De slaapkamer wordt aldaar nog geheel naar oude costumen versierd, en door velen op den trouwdag en vroeger bezigtigd.

In de reisverhalen van S. ROORDA VAN EYSINGA, D. I. bl. 185, zijn berigten aangaande zulk eene bruiloft op *Macasser*.

Een aanzienlijk ambtenaar, vroeger te *Batavia* wonende, heeft mij belangrijke bijdragen aangaande de huwelijkszaken in *Indiën* gegeven, welke ik thans niet kan mededeelen, om dat deze zaken buiten het veld onzer beschouwing liggen.

(21) Moeijelijk zoude ook de keuze te dezen opzigte zijn, vermits een ieder in dezen naar zijnen smaak, lust en stand te werk ging. Ik herinner mij alzoo eens van een bejaard Heer, met groot genoegen, het vers: *de Bloemenstrijd der Nymphen met Cupido*, te hebben gehoord, waarbij onder de aangenaamste zinspeling eene heilzame les aan de jongedochters wordt gegeven, om niet uit jok met de liefde aan te leggen. Een jonger gast bragt toen veel ter verheuging bij, uit het Dichtstuk van CATS: *de Maagdenroof der Benjamieten*, alwaar iedere vrijster zich op eene bijzondere wijze, met daden en woorden, aan de ge-

geweldenaars wil onttrekken, maar allen met geest en aardigheid worden beantwoord.

Deze verzen, zoo bijzonder door VAN EFFEN aangeprezen, zijn in veler handen en behoeven flechts aangewezen te worden.

Twee andere ftukken, welke op zulke feesten dienden, kwamen mij in het geheugen, en daar ik bevonden heb, dat zij thans aan zeer vele jongelieden geheel onbekend zijn, vermeen ik wel te doen, met beide als Bijlagen te geven.

Het eerfte is een liedje of liever eene *tweefpraak*, vervaardigd op het bekend verhaal bij CATS, over het verfchuiven van den voorfchoot en het fcheef zetten van den hoed bij een paar jongelieden. Nergens heb ik eenige melding van hetzelve gevonden, behalve in den Vaderlandfchen Roman: *Sara Burgerhart*, van E. BEKKER, Wed. WOLF, en A. DEEKEN.

Het andere is de *Herderskout*, uit de Gedichten van Mr. J. ELIAS MICHIELSZOON en T. VAN SNAKENBURG, welke zijn uitgegeven met den naam van: *Proeven van Dichtoefeningen* van A. L. F. en A, P. S.

Dit vers was voorheen met den naam van *flag op flag* bekend, en werd veelmalen op brui-

bruiloften en andere gezelfschappen, ten minfte in *Friesland*, gereciteerd.

Ik geef deze beide ftukken als Bijlagen bij N°. II. en III.

(22) bl. 114. In *Gelderland* was het voorheen in gebruik, dat, wanneer een Lid van een ftads-beftuur trouwde, dezelve van regeringswege met een gefchenk van wijn, foms ook van koeken, vereerd werd.

Bij Mr. G. VAN HASSELT, *Arnhemfche Oudheden*, I. 53, zijn hiervan voorbeelden bijgebragt. De fchrijver zegt, dat hij vele berigten deswege vondt, zoo zelfs, „ dat men den „ Scherpregter, Meyster HANS, op fyn Breu„ loft fchonk twee tonnen biers"

(23) bl. 116. Deze berigten heb ik erlangd uit de *aanteekeningen* van een aanzienlijk Regent van *Dordrecht*, voor ruim veertig jaren overleden.

Bij die aanteekeningen wordt nog het volgende gevonden:

„ Neef TERESTEIJN VAN HALEWIJN, heeft mij „ verhaald, dat wordt er bij BALEN vermeld, hoe „ bij de begrafenis van zijnen over grootvader, „ die als regerend Burgemeester ftierf, alle de

„ leden der gilden mede ter begrafenis gingen,
„ en dat dit eene trein uitmaakte van meer dan
„ drie en twintig honderd menfchen; hij wel
„ wist, dat bij bruiloften van leden zijner fa-
„ milie, nog meer menfchen *eene lekkere of*
„ *vette mond hebben gehaald.*"

(24) bl. 122. Over de moeiten, om den jare 1732 verknocht aan de plaatfing der gasten aan tafel en het werk der conditiën, leze men het fraaije vertoog van VAN EFFEN, aangaande een verjaar-feest in eene fatzoenlijke burgerfamilie. *Holl. Spectat.* II. 85.

(25) bl. 122. Over den toeftel van het Bruidsbed zoude veel te zeggen zijn. Hoe meer ik bij dit onderzoek achteruit ging, hoe meer berigten ik vondt aangaande het oppronken van hetzelve, met palm en bloemen, met kusfens en lakens met kanten enz.

Eene keurige afbeelding van zulk een bruidsbed is in de *Emblemata* van JOH. DE BRUNE, bl. 9. met het opschrift:

'T Houwelicks bed
Sy onbefmet.

Moeder en de fpeelnoots ftaan gereed om afscheid te nemen.

Het

Het versieren van het bed is nog geenszins overal buiten gebruik.

(26) bl. 122. Men vindt de zeer bevallige beschrijving van dit *palmknoopen* en van hetgeen er op dien vermakelijken avond voorviel, in den *Hollandschen Spectator*, IV. vertoog 209, met het motto: *O noctes, coenaeque Deûm*, en bepaaldelijk bl. 380. Nog lang na VAN EFFEN hadden er bij deze gelegenheid bijzondere gebruiken en beleefdheden plaats; aan de juffers werden handschoenen geschonken, enz.

(27) bl. 123. Deze vreemde gewoonte: *het brengen van de solte koek* geheeten, kan misschien verklaard worden, uit eene andere gewoonte, welke nog in *Friesland* plaats heeft.

Wanneer een knaap of meisje aldaar als te groot wordt beschouwd, om in de kindergeschenken bij het St. Nicolaas-feest te blijven deelen, dan wordt hij of zij *afgezout*. Men vindt een papiertje met zout, waarop den naam geschreven is, in de mand, en dit is het teeken, dat men op een ander jaar niet behoeft te rug te komen. Het aanbod van de *zoute koek* zal of kan alzoo beteekend hebben: „ dat het

 „ jong-

„ jongvolk van de gehuwden affcheid neemt
„ door hen *af te zouten*."

(28) bl. 131. Aangaande dit gebruik van het *witte ſnoer* of de bruidsvlecht, komen naauwkeurige berigten voor in het *Kabinet van mode en ſmaak*, bij A. Loosjes, alwaar ook vrij goede afbeeldingen zijn van de gewone Hindeloper vrouwenkleeding.

Daar ſchijnt in het aanleggen van de bruidsvlecht eenige verſcheidenheid te zijn geweest; eens kwam mij het berigt ter hand, dat er als dan *vier* fraaije fijne doeken met akers in het haar werden gevlochten, welke met zestien punten naar beneden afhingen; hoe behagelijk dit ſieraad ook ware, moet het eene groote last voor de Bruid geweest zijn, om deze ſlippen van vrijdag tot dingsdag zonder kreuken te bewaren.

Opmerkelijk kwam het mij voor, dat, gelijk het bekend is, dat de Hindeloper of oud Frieſche kleeding, wat de *zondoek* betreft, eenige overeenkomst heeft met het hulzel op zegels en afbeeldingen van aanzienlijke vrouwen uit de veertiende en vijftiende eeuwen, ook op deze laatstgemelde afbeeldingen eene afhangende ſluijer voorkomt.

Dat

Dat er ook elders een *wiel*, *wijle* (*ſluijer*) door de Bruid, als een blijk van ſchaamte en eerbaarheid op den trouwdag gedragen werd, is bij VAN ALKEMADE, I. 181, in het breede betoogd, en ik vond deswege nog een getuigenis in zeker boekje, in 1561 te *Antwerpen* gedrukt, alwaar gezegd wordt: „ Hier pleegt „ men voortijds de bruydt te leydene tot den „ bruydegom, bedekt en met een dwael om- „ hangen. Wat wast van noode datze den „ volcke ghetoont ſoude worden, die eenen „ Man ghevonden hadde, 't Is genoegh datſe „ eene alleene bekend is, die maar aan eenen „ behagen moet." (*)

Vermits de Hindeloper vrouwenkleeding op het punt is geheel in onbruik te geraken en alzoo vergeten te worden, zoude ik gaarne eene afbeelding van eene Bruid in haar trouwgewaad gegeven hebben; maar ik ben in mijn aanzoek deswege, gelijk ook om meerdere berigten aangaande de bruilofts-costumen aldaar, niet naar wenſchen geſlaagd. Het laatſte wordt misſchien veroorzaakt, door dat er thans zeer weinige perſonen leven, die eene echte oude Hin-

(*) Het Suyverlick tractaatgen bij Bijlage II. breeder vermeld.

Hindeloper bruiloft hebben bijgewoond. Gelukkig zijn vele der oud Friesche *bruilofsliederen* en andere gezangen door den geleerden taalkenner J. Halbetsma opgespoord en bewaard, die onze letterkunde, zoo ik hoop, weldra door de uitgave verrijken en aan zich nog meer verpligten zal.

(29) bl. 135. Dat er in *Rhijnland*, *Delftland* en *Schieland* zoo bijzonder veel pret en omslag bij het trouwen plaats vondt, kan mijns bedunkens toegeschreven worden aan het vroeger bestaan van kamers van Rederijkers in vele der dorpen. De leden van die kamers beijverden zich dan, om iets aangenaams te bedenken, zoo bij het uitbrengen der zegenwenschen in rijmen, hetwelk hier den eigen naam verwierf van *prononceeren*, als bij de optogten naar de kerk met geschilderde blasoenen, wagens met groen (Haagspel) enz.

Het *schutten* van den Bruidegom en de Bruid wanneer zij naar de kerk en naar huis gingen, moet ook in andere gewesten ten platte lande hebben plaats gevonden. Zulks gaf dan eenen bijzonderen toeloop van volk en soms veel moeite. In *Gelderland* waren deswege bijzondere voorzieningen noodig.

Bij

Bij Mr. G. VAN HASSELT is eene bijzondere keure uit het stadsboek van *Arnhem* aangeteekend: „ Item als men die bruydt trouwet in „ der kerken of voer den huse, wie daer den „ anderen sleughe in spot ofte in ernste, die „ verloor XX ss."

(30) bl. 137. Dit strooijen van geld en suikerwerk moet eene zeer algemeene gewoonte geweest zijn, en is het nog te platten lande in eenige onzer gewesten. In eenige gedeelten der provincie *Utrecht* maakt het artikel *Bruidzuiker* een vrij groot gedeelte der kosten uit, en de Bruid, welke niet mildelijk strooit, wanneer zij ergens voorbij rijdt, wordt *eene koude Bruid* genoemd.

(31) bl. 138. Het wisselen van ringen bij het kerkelijk inzegenen van het huwelijk had voorheen somtijds zoo wel bij de Lutherschen plaats als bij de Roomschen.

Misschien zoude het wel eene wenschelijke zaak zijn, indien deze gewoonte algemeen werd ingevoerd. Het zoude ten minste aan een verstandig leeraar gelegenheid geven tot ernstige vermaningen en beden, op dat de ring mogte dienen ter herinnering van de plegtige beloften

tot trouw en liefde, op den gewigtigſten dag des levens, en nooit tot een onderling of zelfverwijt.

Men zie over zulk eene plegtigheid in *Neêrlands Indiën* de Reizen en Lotgevallen van S. ROORDA VAN EYSINGA, I. 203.

(32) bl. 138. Het kortſte formulier, hetwelk mij voorkwam, is bij Mr. G. VAN HASSELT, *Arnhemſche Oudheden*, I. 53, van den jare 1554.

De Priester gebruikte alleen de volgende woorden, „ Ick bynde U tſamen mytten band „ daer Got Adam ind Eva myt bonde;" en hij noemde de gehuwden: „ echte getrouwde „ luyde vur Got ind die werlt."

(33) bl. 142. Ten opzigte van deze aanregting of *opdisſching*, beſtonden er wettelijke bepalingen in verſcheidene ſteden.

De opmerkelijkſte kwam mij voor in de *Regten en gewoonten der ſtad Deventer*, van 1644, met name:

„ Op bruyloften, kinderbieren, of andere „ maaltijden, ſal alle ſpijze teffens en niet „ meer dan eenmaal aangericht worden, bij „ poene van vijftig Goltguldens, zijnde het

„ ban-

„ banquet hieronder niet begrepen." Onder het „ banquet zullen geen marcipainen, confituren „ of suykergebak voorgezet worden, bij poene „ van honderd Goltguldens."

(34) bl. 147. Vooral moet de weelde en pracht der bruiloften te *Haarlem*, ook in andere opzigten, tot in uiterften geloopen hebben. VAN EFFEN zegt van de bruiloften der Doopsgezinden aldaar niets minder dan: „ hunne „ bruiloften verflinden kapitalen, daar deftige „ familiën van zonden hebben beftaan." *Holl. Spect.* I. 289.

Voorheen beftond er een bijzondere lust, om de verzen over te geven, fraai en kunftig gefchreven, en wel in het midden van zoogenaamde bruilofts-prenten, waarvan als nog ongemeen fraaije voorhanden zijn. Ik zag onlangs eenige van het graveer-ftift van PICART, WANDELAAR, HOUBRAKEN, FOLKEMA en PUNT, aangenaam en rijk in vinding, met eene bijzondere bevalligheid in het uitdenken van de huwelijks-prieëlen en het fchikken der beelden van VENUS, CUPIDO, HYMEN, en wat dies meer zij. Waarlijk, men ziet dergelijke kunstftukken thans al

te veel voorbij; dezelve zijn geheel Nederlandsch. (*)

(35) bl. 147. Dit algemeen bruilofts-vers is getiteld: *Stichtelijk banquet, of eenvoudige christelijke Echts- en Bruiloftswetten, op alle deugdlievende en bondvaardige jongelieden toegepast*, met de ſpreuk:

„ 't Begin en ſlot zij heiligheid en deugd,
„ En met één woord: doe wel en zijt verheugd."

De voorlezing werd gewoonlijk gevolgd, door het opzingen van een daarbij behoorend *liedeke*, in eene gelijke hartelijke godsdienſtige ſtemming geſteld, hetwelk als de wedergalm van het gezelſchap konde worden aangemerkt, op de treffende toeſpraak van het geëerbiedigd hoofd van het gezin.

Aangaande dit fraaije dichtſtuk heb ik meerdere berigten gegeven in mijn *Mengelwerk*, D. III. St. III. bl. 57 en vervolgens.

(36) bl. 152. Dit huwelijks-vers is in zijn geheel medegedeeld bij de uitgave der Gedichten van Mr. Tonco Modderman, door Mr. H. Spandaw.

Het

(*) Le Francq van Berkhey, 1136.

Het geval te *Groningen*, op bl. 163 en 164 vermeld, vond plaats na de bruiloft, waarop dit vers gelezen werd; hetzelve is vermaard gebleven door het luimige dichtstuk van E. WOLFF, geb. BECKER, getiteld: *de Menuet en de Domine's pruik.*

(37) bl. 153. In het boek, getiteld: G. BRANDTS *Poësy*, 1688, komen de uitgestrekte versen voor op de huwelijken zijner zonen, alle vergezeld van gezangen; voor GERARD, bl. 336, voor CASPAR, bl. 341, en voor JOHANNES, op bl. 346. De vader heeft destijds deze vier regels, voorkomende in een ander vers, op bl. 284 vermeld, uitgesproken, waarschijnlijk om dat de gasten reeds vele versen gehoord hadden.

(38) bl. 153. De bedoelde verzen zijn vervaardigd door FRANCISCUS RIDDERUS en SIMON SIMONIDES, beide predikanten, ter gelegenheid van het huwelijk van CAROLUS URSINUS, predikant te *Hellevoetsluis*, en CLARA BONTIUS, in den jare 1658.

Het vers van den eersten kwam mij ter hand, het is getiteld: *Priësterlijk bruilofts-bed, geheiligd door nuttige gedachten, en alzoo be-*

reid

reid voor enz. Aan den kant ſtaan zes en dertig aanhalingen uit de H. Schrift.

Dat van den tweeden is ook in de tale *Canaäns;* ik ken het alleen uit de tegenſchriften, met name uit een deftig vers, getiteld: *Stekelige krans, gevlochten ter eere van twee Venus-priesters voor hunne minnezangen.*

In de beide bruilofts-verzen wordt alles wat zinnelijk is vergeestelijkt, en al het geestelijke verzinnelijkt; de welvoegelijkheid laat niet toe hiervan bewijzen bij te brengen.

Alle ſpreeuwen werden gewekt, en alle ſpotvogels geraakten aan het ſchateren. Men kan geen begrip geven hoe vele verzen en liedjes er verſchenen. Het *bed* werd *opgeſchud* en *omgekeerd;* allerlei *beddeſtokken* werden er voor den dag gehaald, om de ſpreiders te kastijden; eindelijk liep het zoo hoog, dat de voornaamſte tegenſchrijvers zich opgewekt vonden, om, ware het mogelijk, een einde aan het geſchrijf te maken. Het laatſte vers was getiteld: *het priesterlijk bruilofts-bed opgeſneden;* nu verſtoven de veêren en de klucht was uit.

Voor hen die lust hebben om het goede uit de afwijkingen te leeren kennen, zij gezegd, dat er bij onze Letterkunde eene keurige verza-

zameling van overflechte verzen, meerendeels *huwelijks-gedichten*, beftaat, met den titel: *Parnasfus Kunstcabinet;* zoo ik meen is het door DAVID VAN HOOGSTRATEN uitgegeven. Hetzelve is doorgaans voor eene kleine prijs op de ftalletjes te koop, maar indien het waar is, dat het lagchen de gezondheid bevorderd, dan is het boekje meer geld waardig. Tot aanbeveling dient, dat de inhoud van den geestigen brief van ALIDA RIJZIG, in den Roman: *Willem Levend*, waar zij berigt geeft van de vrolijke avond, met haar man doorgebragt bij het doorgrollen van een pak met zotte bruilofts-verzen, waardoor het huis van het lagchen daverde, meerendeels uit dit boekje ontleend is.

(39) bl. 154. Het bleek mij later dat het liedje, waarvan ik op deze zijde het begin gaf, tot het tafelvermaak: *de Gelderfche hutspot* betrekkelijk is. Ik geef hetzelve onder de Bijlagen N°. IV.

Over het op *fommetjes drinken* vond ik eene opmerkelijke plaats bij HUBER; maar ik meen mij ontflagen te mogen houden, om het alhier mede te deelen.

(40)

(40) bl. 155. Men zie C. DE KONING, *de Voorvaderlijke leefwijze* enz. bl. 220.

Eene naauwkeurige beſchrijving van deze Frieſche drinkgewoonte is bij VAN ALKEMADE, II. 170. Volgens oude kronijken zoude RONIXA, de dochter van een der Frieſche grooten, den Koning van *Engeland* begroet hebben met het verzoek, om aan hem een dronk wijns te mogen aanbieden, hetwelk gebeurde met de woorden: *Heer Koning, wacht heil!* en een kusch, welk een en ander gevolgd zoude zijn van een huwelijk en van de gewoonte in *Engeland* om iemand toe te drinken, en de vrouwen bij de groete te kusſchen.

Of deze gewoonte aldaar nog beſtaat, kan ik niet bevestigen.

In de opdragt van J. STARTER, aan de jongvrouwen van *Friesland*, komen deswege de volgende verzen voor.

Al trekt men over zee naar Eng'lands ruime palen,
Daar hoort men tot uw roem uw ſchoonheids lof verhalen;
Want de eerſte Frieſche vrouw, die ooit in Eng'land kwam,
Was

Was die de Koning tot zijn echte huisvrouw nam.
RONIXA was het zelf, die met haar lief'lijke oogen,
Zijn koninklijk gemoed heeft tot haar min getogen.
RONIXA was de maagd, het overzoete dier,
Dat dadelijk zijn hart deed branden als een vier.
Zij bragt hem eenen dronk en gaf hem, naar de wijze
Die men in Friesland houdt en die men hoort te prijzen,
Een liefelijke kusch, een liefelijke mond,
O kusch! o zoete kusch van zulk een schoone mond!
Dou leaver Kingh wacht heyl! dat waren hare woorden,
Getempe'd met een lach waardoor zij hem bekoorde.

(41) bl. 165. Bij ons is echter geen zweem, dat er eene bijzondere verpligting op de speelmeisjes lag, om bij het uitkleeden van de Bruid vooral te zorgen, dat er geene speld aan haar nachtgewaad bleef. De *legende* was, dat wanneer zij zich hierop niet toelagen, zij zelve, binnen het jaar geenen vrijer zouden erlangen,

en

en men gisse derhalve hoe naauwkeurig zij toezagen.

(42) bl. 169. Over de *pandspelen* kwamen mij voorheen verscheidene berigten voor; het opleggen om vergelijkingen te maken, ten einde het pand te lossen, was reeds in gebruik ten tijde van Jan de Brune, zie de *Wetsteen der vernuften*, I. bl. 56, en deswege is ook iets vermeld bij van Effen, IV. bl. 380. Ook zijn er in sommige liedeboeken melding en afbeeldingen van het *handje-plak*, en wel van het *Haarlemmer handje-plak*, en meer dergelijke spelen.

(43) bl. 171. Dit berigt aangaande het *Orakel* is mij voor eenige jaren medegedeeld door den Heer Hidde Heremiet, die zeer veel wist en had opgeteekend aangaande *Amsterdam* en Amsterdamsche zaken en personen.

Op de kinder- of schoolprent, het bedrijf van Tetje Roen voorstellende, is geene melding, dat hij tot de bruilosten geroepen werd. Aldaar is als het laatste bedrijf vermeldt:

Tetje is nu rijklijk Baas,
Rijd zijn liefje in de Chais;

en

en derhalve gis ik, dat de prent alleen betrekkelijk is, tot zijne bedrijven als jongeling, en dat het ſpelen voor het Orakel in de ton op de bruiloften plaats heeft gevonden, na dat hij tot eene zekere welgeſteldheid was gekomen.

Ik vond verder nog aangeteekend, dat hij, in wiens ſpreeuwerij men veel belang ſchijnt geſteld te hebben, om den jare 1697, zijn dagelijksch verblijf hield in het wijnhuis: *de Olyphant* op de *botermarkt*, alwaar Czaar PETER DE GROOTE zich meermalen met hem inliet en aan hem een groot aanbod heeft gedaan, indien hij naar *Rusland* wilde verhuizen.

Later moet hij in het huis: *Blaauw Jan* geheeten, zijn aangenomen om 's avonds het gezelſchap te vermaken, en daarna heeft zijn ſchoonzoon een wijnhuis of zoogenoemde *gemeene haard* op de *Nieuwe markt* gekocht of aangelegd. Wanneer de ſchoonvader aldaar komen zoude, om zijne kunsten en grappen uit te kramen, dan werd zulks des voormiddags door het ſteken van de trompet uit een bovenkamer aangekondigd.

De man zoude, gelijk ROBERT HENNEBO, veel gelds gewonnen hebben in den tijd van den Actiehandel, en heeft later geacht en in eene burgerlijke ruimte nog vele jaren op

de Raamgracht gewoond, alwaar hij in den jare 1740 zoude overleden zijn, twee dochters nalatende met een vrij aanzienlijk vermogen.

Het ſpel of vermaak: *het Orakel hooren*, moet ook elders bekend zijn geweest. Een geestig berigt aangaande vragen aan en antwoorden van een wijzen uit zijne ton, zoude het beste en fraaiſte gedeelte zijn in het morſige boek van J. Buma, *de Boere bruiloft.*

(44) bl. 171. Men zie *de Hollandſche Spectator.* Ik heb in mijne jeugd nog twee zulke *vervrolijkers* of *lachverwekkers* gekend. De een werd gewoonlijk gevraagd bij burgerbruiloften, en vermaakte dan het gezelſchap met den dans van den dronken boer, en het bijbrengen van allerleije grappen.

De ander zorgde voor het genoegen van meer beſchaafde ſtanden; het heugt mij nog, welk een blijdſchap het gaf, toen wij hem eens zagen optreden, met eenen mantel en eene zwarte paruik, en de heerlijke alleenſpraak van *Anſelmus* uit *de Krispijn Philoſooph* van S. Stijl hoorden reciteren, waarbij hij door twee andere Heeren in de rollen van *Revelaar* en *Zemelknoper* gevolgd werd. Op een anderen Bruiloft gaf hij de alleenſpraak van *Meester*

ter Jochem van LANGENDIJK, en een brok uit de *ingebeelde zieke* van MOLIÈRE.

(45) bl. 172. Eens zag ik bij de familie-portretten op den huize *Duvenvoorde* onder *Voorschoten*, hoe eene kostbare haarnaald met juwelen, onveranderd gedragen werd door vier of vijf vrouwen in verschillende generatiën, aan Heeren VAN WASSENAER-*Duvenvoorde* gehuwd.

(46) bl. 174. Tegen het misbruik bij de *weerreizen* of van de *nabruiloften* door de leden der familie, werden er te *Zwol* en te *Groningen* stedelijke keuren gemaakt, welke bij VAN ALKEMADE, *D. P.* I. 221. vermeld staan.

(47) bl. 171. *Tien van ien* (één) zegt het Friesche spreekwoord; doch hierbij zal wel iets vergroot zijn.

Over het belang der *bruiloften* voor de minnende jeugd, vond ik nergens behagelijker plaats dan bij VAN HEEMSKERCK, in de *Minnekunst*, bl. 14:

De bruilofts-feesten, ook het gastgaan en zulk leven,
Een inganck tot de min, en 't soete mallen geven.

Wat anders zoekt men daar, als lek'kre ſpijs en wijn,
Cupido gaarne wil bij vader Bacchus zijn.
Die als hij, ſpeelziek, heeft zijn vleugeltjes begoten;
Het vliegen is gedaan; de min blijft daar beſloten,
Hij ſchudt wel daad'lijk af, de druppel half geſtoord,
Doch 't afgeſchudde nat brengt wondre kuurtjes voort.
De wijn, de wijn maakt moed, en mildelijk geſchonken
Verwarmt ze 't vrolijk hart en doet het vlammig vonken.
Dan komt het zoet gelach; de ſtatigheid vertrekt,
Het veinſen is gedaan; 't verholen wordt ontdekt.
Daar blijft door 't meysjes oog, het knechtjes hart geſtolen,
Vrouw Venus en de wijn, 't vuur ligt in 't vuur verſcholen.

BIJ-

BIJLAGEN.

BIJLAGEN.

I.

Iets over de Bruiloſten te Antwerpen, *om den jare* 1550 - 1560.

Tot wat eynde comen toch die openbare raſende maeltyden ende banckette en die verwaende danſeryen ende huppelingen van ſmiddaeghs tot ſavondts te pas; bij danſeryen magh een teêre Maeght niemanden ontſeggen en weygheren te danſene, maar *alle die gemeynte* compt int huys, daar die bruyloſt ghehouden wert; aldaer moet een onnozele Maeght ſomtyds haar rechtehandt geven, aen dronckaerts, en rappighe vryers; ſomwylen oock mede den ghenen, die in de Bruyloſt meer comen om te ſtelen, dan om te danſene.

Na d' avontmael danst en raast men weder, dan reposeert men een weynig, alsoo dat die vermoeyde lichamen van allen den nacht gheen rust en nemen.

Een weynich tyts daer naer, soo compt men met groot geruysch voor de slaepcamer, dieselfde opbrekende en overvallende, daer worden dan oneerlyke en ontydighe woorden gheralt en gheroepen, al waert in het bordeel; alsoo compt men dan weder tot die voorighe rasernye en dullighheyt van s' anderen daeghs.

't Worden voor bedelaers bruylosten gherekent en ghehouden, ten sy dat er groote Heeren en Vrouwen ende rycke menschen totter pompe en pronckerye des Bruylofts gheroepen en ghenoodt worden. En men noemtse geene eerlijke bruylosten, daer gheen groot ghelt onnuttelycken verdaen en wordt en daer men niet deur overvloedicheyt van spyse en dranck, die coortse op den hals en crijght, en daar men oock mede niet oneerlycken en schandelycken en handelt.

Dit berigt is ontleend uit een zeldzaam geworden werkje, getiteld: „ een suyverlyck traktaatken voor den gheenen, dye den houwelycken Staet aanvaerden willen." *Antwerpen* bij

HANS

HANS VAN LIESVELD, 12°, 1561, en wel op het Capittel: „ Hoe men die Bruyloft behoort „ te celebrenene ende te houdene."

Het gebruik van dit werkje heb ik mede aan de heuschheid van den Heer JAN SCHOUTEN te danken; en ik heb deze getuigenis met te meer lust bijgebragt, om dat dezelve ten bewijze dient, hoe het ook in en om *Antwerpen* costum geweest is, om bij eene bruiloft *open hof* te houden, werwaards *wild* en *gild* (vreemd en eigen) zich begaven.

II.

JAN EN GRIET.

Onze GRIET, dat aardig dier,
Was getrouwd met JAN PLAISIER;
Naauwelijks een dag geleden
Na de Bruiloft was gedaan,
Kwam MARGRIET tot JAN getreden,
En ſprak haren man dus aan:

„ Wij zijn nu, gelijk 't betaamt,
„ In het huwelijk verzaamt;

„ Ik ben zoet en goedertieren;
„ 'k Ben een vrouw van zachten aard,
„ Als je mij maar wat wilt vieren;
„ Als je mij fomtijds wat fpaart.

„ 'k Ben een' vrouw van goed fatfoen,
„ Maar het is niet altijd groen,
„ Want ik heb foms vieze grillen.
„ Zoo je die wilt vieren, man!
„ Kan je ligt mijn' pasfie ftillen;
„ Let er wel op., als je kan.

„ En op dat je klaar zult zien
„ Als ik heb mijn' kwade miên,
„ Zal ik mijnen voorfchoot draaijen,
„ Lings of regts, en fcheef en krom;
„ Zoo je mij dan maar kunt paaijen;
„ Als je 't ziet, zoo denk er om."

JAN.

„ Ik ben ook goed buur, goed JAN,
„ Daar en is geen twijfel an;
„ Maar ik heb ook dikwijls quinten;
„ En dan draay ik mijnen hoed,
„ Dat hij fcheef ftaat met de linten,
„ Zoo als jij jou voorfchoot doet."

Als

Als nu GRIETJE kreeg een part,
In haar hoofd of in haar hart,
Ging zij haren voorſchoot draaijen,
En zij ſtak de horens op;
GRIETJES haan begon te kraaijen
En zij toonde haren kop.

Maar zoodra als JAN zijn GRIET
Met de ſcheeve voorſchoot ziet,
Zet hij zijnen hoed daartegen,
En beziet aldus zijn' vrouw,
Opdat zij van harentwegen
Haren man wat vieren zou.

GRIET en JAN en JAN en GRIET,
Zij vermeedden het verdriet
Zij en hebben in hun leven,
Dat hen God te zamen geeft,
Met elkanderen nooit gekeven,
Maar geſtaag in vreê geleefd.

III.

III.

HERDERSKOUT.

(*Slag op Slag.*)

THIJRSIS.

Zal dan mijn' trouwe dienst uw' fierheid nooit verwinnen?

PHIJLLIS.

Neen; 'k heb 't u meer gezegd; ik haat het dartel minnen.

T.

Hoe, noemt gij dartelheid, een kuische minnevlam?

PH.

Ja! dartel is de drift, waar uit zij oorsprong nam.

T.

De drift is zuiver, die mijn boezem heeft bezeten.

PH.

Dan moest de gansche buurt niets van uw handel weten.

T.

Men lastert mij. Geloof, dat gij me alleen bekoort.

PH.

Maar ROSEMOND heeft ook van u die taal gehoord.

T.

Ik haat haar losfen aard, en prijs uw stille zeden.

PH.

Zoo, zijt gij langer niet gedachtig aan uwe eeden?

T.

Wat eed heb ik gedaan? wat heeft men tegen mij?

PH.

Dat vraag haar; die haast waant te pronken aan uw zij.

T.

T.

Zij wane 't geen zij wil. Zulks zal haar nooit gebeuren.

Ph.

Hebt gij 't in uwe magt die banden lòs te ſcheuren?

T.

Gemakk'lijk; wijl ik niet aan haar verbonden ben.

Ph.

Zwijg, Thijrsis! zwijg, en weet dat ik uw' ſtreeken ken.

T.

Bemin mij, en gij zult verand'ren van gedachten.

Ph.

Ik haat u en ik hoop mij voor uw list te wachten.

T.

Uw oom gaf mij zijn woord; hij ſtemt in onzen trouw.

Ph.

Gaf hij zijn woord aan u? hij zorg dan dat hij 't houw.

T.

Meent gij u vrij te ſtaan, zijn wil te wederſtreven?

Ph.

Ik zal mij naar zijn wil nooit in den echt begeven.

T.

Kent gij mijn rijkdom wel, mijne ouders, mijn geſlacht?

Ph.

Ja, maar is 't u bekend, dat ik die weinig acht?

T.

Het is mijn eigen land, hetgeen wij ginds zien leggen.

Ph.

Voor mij, ik heb er niets ter wereld op te zeggen.

T.

Het huis, dat ik bewoon, heeft vader zelf gebouwd.

Ph.

PH.

Dan moogt gij zien dat gij het deftig onderhoudt.

T.

Ik kan wel leven van het zuivel mijner koeijen.

PH.

Zoo hoeft ge uw ligchaam niet met werken te vermoeijen.

T.

Mijn schouw hangt vol van spek van ham en ossenvleisch.

PH.

Gij kunt uw honger dus verzaden naar den eisch.

T.

Mijn kasten zijn gepropt met wollen en met linnen.

PH.

Dat komt den luijaart wel, dan hebt gij niet te spinnen.

T.

'k Heb onlangs ter uwer eer een nieuwe pij gemaakt.

PH.

Die kan u dienen, want de kermis tijd genaakt.

T.

'k Min de wetenschap, en lees wel fraaije boeken.

PH.

Dan hebt gij in de kroeg geen tijdverdrijf te zoeken.

T.

Ik heb het rijm van Poot doorzien van blad tot blad.

PH.

Gelukkig zoo gij ook zijn snedig oordeel had.

T.

Zijn oordeel faalt mij niet, zulks tuigen mijn rondeelen.

PH.

Zoo kunt gij naar de kunst voor Rederijker spelen.

T.

T.

Ei, lees dit lied maar eens, ik heb 't op u gedicht.

PH.

Steek weg, wijl zotteklap mijn ooren steeds ontsticht.

T.

Zult gij dan eeuwig wreed en ongevoelig blijven?

PH.

Ja! 'k min de deugd veel meer dan overvloed van schijven.

T.

Wat is de deugd, die met geen schijven gaat gepaard?

PH.

Iets, dat ons t' allen tijd een stil genoegen baart.

T.

Is deugd met geld vereend, dan is zij 't hoogst te roemen.

PH.

Zoo is 't, maar kunt gij mij wel zulk een voorwerp noemen?

T.

Zoo ik mij niet bedrieg, dat voorwerp ziet ge in mij.

PH.

O! gij bedriegt u wis, want niemand spreekt als gij.

T.

Het is der menschen aard zijns naasten eer te schennen.

PH.

't Geen al de wereld weet is moeijelijk te ontkennen.

T.

Stel me op den toets; gij zult mijn onschuld daadlijk zien.

PH.

Neen! 'k zoude u meerder nog dan ooit voorheenen vlien.

T.

Ach, PHILLIS! geef mij troost. Ik zal van liefde sterven.

PH.

PH.

Wacht gij naar troost, zoo moet gij haast het leven derven.

T.

Ziet gij mijn lijden dan dus onmeedogend aan;

PH.

Kan 't geen mij niet en raakt mij wel ter harte gaan?

T.

Niet raakt? Hoe zijt ge 't niet, die mij dit leed doet dragen.

PH.

O! gij verveelt me: Ga uw pijn aan and'ren klagen.

T.

Uw wreedheid dwingt me er toe; maar ach gij zijt te fchoon.

PH.

Weg, weg, ik leen geen oor aan zulk een valfchen toon.

T.

Wat zoudt gij zeggen, zoo mij ROSEMOND verhoorde?

PH.

'k Zou zeggen dat haar 't goed meer dan de deugd bekoorde.

T.

Gij fpreekt van deugd, als of ge aan 't Hof waart opgebragt.

PH.

O neen! want aan het Hof wordt zij niet veel geacht.

T.

Bezit gij meerder deugd dan and're herderinnen?

PH.

't Getal is bijster kleen van haar, die deugd beminnen.

T.

'k Merk uw verwaandheid nu; gij zijt een trotfche maagd.

PH.

Gij hebt nog niets gezegd dat mij zoo wel behaagt.

T.

T.

'k Zal al de Nymphen ftraks uw dwaasheid gaan ontvouwen.

PH.

Zoo zal men zien, hoe veel men op u mag betrouwen.

T.

Ik zal met ROSEMOND vereenen, u ten fpijt.

PH.

Het is geen mintriumph, die PHYLLIS haar benijdt.

T.

Denk welk een harteleed dit aan uw' oom zal baren.

PH.

Hebt gij malkander lief, zoo moogt gij t' zamen paren.

T.

Ja, fpot vrij; 'k zal u ook befpotten op mijn beurt.

PH.

Het is gewis een gat, als 't zeil aan ftukken fcheurt.

T.

Vaarwel, ontaarde! 'k ruk uw beeld uit mijn gedachten.

PH.

Ga, fpoed u; ROSEMOND zit u misfchien te wachten.

T.

Vaarwel, ontmenschte! ik zweer dat ik u doodlijk haat.

PH.

'k Zweer dat uw haat of min mij weinig fchaadt of baat.

T.

Vaarwel! gij zult misfchien te laat aan THYRSIS denken.

PH.

Zoo 't al gebeurt het zal uw rust in 't minst niet krenken.

T.

Geenzins! want dat ik u ooit lief had doet mij leed.

PH.

Waartoe zoo dikwijls mij te melden wat ik weet.

T.

Op hoop, of gij nog van gevoelen mogt verandren.

PH.

Wat 's dit! wij immers zijn ontſlagen van elkandren.

T.

Nog zoo niet of men kan weer komen overeen.

PH.

Ik zal zoo dwaas niet zijn; neen, laffe ziel! ga heen.

T.

Vergeef 't mijn ſpijt, want die is oorzaak mijner woorden.

PH.

's Is wel, naardien ze mij in 't minste niet verſtoorden.

T.

Zoo neemt gij mij dan weer in uwe vriendſchap aan.

PH.

O ja! indien gij ſlechts terstond wilt heenen gaan.

T.

Ach! 'k had u ligt bekoord, had ik wat meer gezwegen.

PH.

't Zij hoe 't wil; vertrek; uw bijzijn ſtaat mij tegen.

T.

Ik ga en hoop nog op een gunstiger geval.

PH.

Eer rijst de zon in 't West, eer zulks gebeuren zal.

IV.

HET LIED

BEHOORENDE TOT HET TAFELVERMAAK:

DE GELDERSCHE HUTSPOT.

'k Breng 't u op een dronkje,
Een kuschje met een lonkje,
  Dit glasje, dat gij ziet.
Onze ouders hadden reden
Dat zij 't zoo gaarne deden,
  Wel waarom wij dan niet.

Wat is dit wijntje krachtig;
Het lonkje is engelachtig;
  Hoe ſtreelt mij deze zoen.
Laat andren mij benijden,
Dat ſtel ik gansch ter zijden,
  Als ik het maar mag doen.

Ik zal 't driemaal hervatten;
Mijn buurman zit te pratten

En ſtoot mij telkens aan.
Nog ééns, voor dat wij ſcheiden.
Ik laat het aan u beiden,
Gelijk ik heb gedaan.

TOE-

TOEVOEGSELS

EN

NALEZINGEN.

TOEVOEGSELS

EN

NALEZINGEN.

Tot bl. 22. Het is op verzoek van eenigen mijner hoorders, dat ik het tweede der aldaar vermelde liedjes mededeel. Het eerste is te lang en minder behagelijk.

Vrijers, wilt gij gaan uit vrijen,
Zet uw pols niet al te veer;
G'lijk bij g'lijk dat kan bedijen;
Dan zoo krijgt gij lof en eer;
Mint geen maget, trotsch en teêr,
Daar gij ſtaag moet hopen,
En op 't lest,
Met de rest,
Ongetroost moet loopen.

Blaauwe ſcheenen zijn de ſtranden
Daar het ſcheepje op verzeilt;

Voor de klippen, voor de zanden,
Is het noodig dat men peilt.
Zoo een vrijer eenmaal feilt,
't Geeft terstond een lijên;
Menig man
Hoort het an,
Met een zoet verblijen.

Ieder zal u smadig kwellen:
„ Vriend uw liefje was te rijk!"
Let hier wel op, jong-gezellen!
Best te minnen zijns gelijk.
Ziet gij van de min geen blijk,
Troostloos zult gij dwalen;
Ieder zal
't Ongeval
Tot uw leed ophalen.

Als een springer niet wil gissen,
Maar gaat los en onbedacht;
't Is een regel, 't kan niet missen,
Of men raakt soms in de gracht.
't Komt hem aan zeer onverwacht,
Mits hij niet wou peilen;
Maar hij ziet
Met verdriet
Naderhand zijn' feilen.

Schuw

Schuwt voorzigtig deze plagen,
  Meenig gaat er druipend heen,
Schoon zij witte kousen dragen,
  Onder schuilt een blaauwe scheen;
  Als men telkens, zoo ik meen,
Peilen mogt de gronden,
    'k Wed haar hart,
    Van de smart
Werde vol gevonden.

Tot bl. 35. Een mijner vrienden heeft, na het lezen der gedrukte bladen, de aanmerking gemaakt, dat ik over dit gedeelte, te weten: *over het begin van het vrijen*, of liever *over de eerste kennismaking*, niet alleen te kort ben geweest, maar ook te eenzijdig voor den fatzoenlijken stand, alsmede dat ik mij zelven hierdoor heb verstoken van de gelegenheid, om van meenig behagelijk punt in dezen te gewagen; naar zijn oordeel zoude dit *kennismaken* onder de burger- en boere standen een bijzondere belangstelling verdienen, vermits hetzelve doorgaans zonder pronk en kunst, geheel uit het hart voortkomt.

Op deze aanmerking heb ik geantwoord, dat het uiterst moeijelijk zoude vallen, hieromtrent breedvoerig te zijn, en dat, al gebeurde het

eens dat het *eerste* aanzoek van eenen vrijer bekend werd, en eenige opmerking verdiende, hieromtrent zulk een uiteenloopend verschil plaats heeft onder onze landgenooten, dat zulks nooit als *costum* is aan te merken.

Hoezeer hij met mijn gezegde hoofdzakelijk instemde, raadde hij mij echter aan, om mijne gedachten hierover nader te laten gaan, vooral over de jongelieden onder de middelstanden, als hebbende zij, die tot de hoogere standen behooren, thans te over gelegenheid om kennis te maken, bij de wandelingen en andere sedert eene halve eeuw ingevoerde, kostbare en onkostbare gezelschappen, zonder dat dezelve hunne toevlugt behoeven te nemen tot de deurklopper.

Hij verlangde tevens van mij, dat ik den *boerenstand* in dezen niet moest voorbijzien, en meldde mij, hoe de jaarlijksche kermissen en ook de weekmarkten in de maand *Mei* in *Friesland* de geliefde dagen voor het jongvolk zijn, en doorgaans veel opmerkelijks in dezen opleveren.

Ik beloofde hem mijne aandacht hierop nader te zullen vestigen, en had kort daarna het genoegen, door de gunst van een' anderen vriend, zeer breedvoerige en aangename berigten te er-

lan-

lingen, over het begin der vrijagien bij de zonen van *gezetene* boeren in *Zuid-* en *Noord-Holland*, welke wel in de hoofdzaak overeenkomen met die in *Friesland* en elders, maar echter eenige opmerkelijke wijzigingen aan de hand geven.

Volgens deze berigten gaan de jongelingen en jonge dochters, zoo lang zij nog vrij zijn, elk afzonderlijk naar de kermis.

Na dat de eerstgemelde eenigen tijd hebben rondgeslenterd, laten zij de oogen gaan over de meisjes, en niet zelden is de keus vroeger bepaald. Voor dat de avond valt vormen zich hier en daar kleinere of grootere groepen.

Men lacht en stoeit eenige oogenblikken, en hij die vinden wil, en zij die gevonden wil wezen, hebben elkander schielijk aangetroffen.

Eerlang ziet men het jongvolk bij paren op de kermis, en als dan kan men het onderling vertrouwen, of liever de vrijmoedigheid der vrijers van lieverlede zien toenemen, vermits men het paar eerst aan elkander de vinger, en kort daarna de hand ziet geven; spoedig gaan zij gearmd, en niet zelden ziet men den jongeling eerlang voortgaan, met den arm om het lijf van het meisje geslagen.

De-

Deze paren vinden zich in eene der herbergen te rug, en hier ſpringt en danst men dan, wel met mindere elegantie dan men in de hoogere kringen waarneemt, maar met geene mindere opgeruimdheid en vergenoegdheid.

Na alzoo kermis te hebben gehouden, geleidt de vrijer het meisje naar huis, en behaagt hij aan het voorwerp zijner keuze, dan komt er ſpoedig de genoegzame vrijmoedigheid, om het verzoek te doen, van naar plaatſelijk costum op eenen zaturdag of zondag avond te komen vrijen.

Op eenige plaatſen in *Zuid-Holland* is het een vrij algemeen gebruik, dat de jongman bij het te huis brengen van de jonge dochter aan haar eene *kermiskoek* vereert, en te *Streefkerk* en in de ommeſtreken is het als nog costum, dat, wanneer de jongman binnen den tijd van veertien dagen bij het meisje komt, zij hem eene ſnede van die koek aanbiedt, wanneer zij wenscht, dat de vrijerij wordt voortgezet; de keuze bij het meisje, of die ſnede genomen wordt uit het midden (het hart) van de koek of van de enden, verſtrekt dan tot een blijk van de meerdere of mindere genegenheid. Is de koek geheel opgegeten, dan is het een genoegzaam teeken, dat er voor den vrijer al-

daar

aldaar geene hoop is, en dat hij het met eene andere kermiskoek bij een ander meisje zal moeten wagen.

In *Noord-Braband* bestaan insgelijks zeer opmerkelijke gebruiken bij het *begin* van het vrijen, verschillende vooral naar stand en vermogen.

De jongelingen hebben aldaar de gelegenheid de meisjes te spreken, omdat deze een groot gedeelte van den dag op het veld doorbrengen, ter *vertuijering* (verplaatsing) van de aan lijnen loopende koebeesten.

's Avonds komen somtijds eenige vrijers bij den boer om de pijp op te steken; elk hunner biedt dan aan de dochter de dienst aan, haar te helpen de ketel, waarin *de sop*, de groente voor de beesten, gekookt wordt, van het vuur te ligten, en naar de stal te dragen.

Hij, aan wien zulks wordt toegestaan, is de begunstigde, en hem valt het geluk ten deel, om, ten minste voor dien avond, bij het meisje te blijven, terwijl de overigen moeten vertrekken.

Geene vreemdere zaak kwam mij bij dit onderzoek voor, dan dat het in eenige dorpen om *'s Hertogenbosch* gewoonte was of is, dat een jongeling, die zijne zin op een meisje gevest had, eenen zijner makkers aan haar zendt, ten ein-

einde haar te verzoeken, om bij hem in de herberg te komen. Indien het meisje eenig behagen heeft in den verliefden jongeling, dan laat zij blijken, dat zij niet dan met schijnbare dwang zich tot hem wil begeven, en dan zegt zij: *trekken moet je.* Met hoe meer dwang zij alzoo aan den minnaar in de herberg wordt toegebragt, des te grooter is voor haar de eer.

Het is verder aan mij medegedeeld, dat het gebruik, om een peperkoek als *Hijlikmaker* vooraf aan het meisje te zenden, waarop de vrijer het oog heeft, ook in sommige dorpen van *Noord-Braband* geenszins heeft opgehouden. Wanneer hij op den volgenden dag komt koffijdrinken, dan kan hij in het al of niet opgesneden vinden van de koek zijn toekomstig lot lezen, even gelijk de vrijers voorheen uit het op straat werpen of bewaren van de bloemruiker, waarmede de deurklopper was voorzien geweest.

Het verdient opmerking, dat hetgene ik over het algemeen betrekkelijk het *begin* der vrijagien, bij de boeren in *Zuid-Holland* vond, nog in vele opzigten overeenkomt met de behagelijke berigten, welke over deze vrijagien gevonden worden bij Huygens, Westerbaen,

en

en vooral in de *boerenkermis* van ROTGANS, en aangaande *Zeeland*, enz. in het dichtstuk: *Walcheren*, van E. BEKKER, en andere.

De regtvaardigheid vordert hierbij niet onvermeld te laten, dat, volgens de eenstemmige berigten van bedaarde opmerkers, het jongvolk op de boere kermisfen zelden of nooit de matigheid uit het oog verliest.

In geene gedeelten van ons Vaderland werd het *begin van het vrijen* voor de jongelieden zoo gemakkelijk gemaakt, en door eene stilzwijgende goedkeuring der ouders bevorderd, als onder de bewoners van het *Kamper-eiland*.

Toen ik, van 1799 tot 1803, te *Kampen* woonde, heb ik meermalen opgemerkt, dat aldaar, vooral in de *kleeding*, (*) eene bijzondere gehechtheid aan de voorvaderlijke gewoonten plaats vond, en wetende dat velen der al-

daar

(*) De *Duitsche muts*, welke ook in *Friesland* in een vrij algemeen gebruik is geweest en in onzen leeftijd in de groote *Friesche kantmutsen* is ontaard en uitgegaan, is aldaar nog in hare oude eigene gedaante bij de vrouwen behouden, en de *lange rok* tot op de voeten, de *Paltrok* (*de Pfaltsrok*) is aldaar nog bij de mannen niet geheel onbekend.

daar gezetene boeren afkomstig zijn van Duitschers, welke in de zestiende eeuw of later in den *Elzas*, de *Paltz*, enz. om het geloof als Doopsgezinden vervolgd, herwaards zijn gevlugt, zoo werd het ook waarschijnelijk, dat aldaar nog verscheide *oude* volksgebruiken, ook in zaken van vrijen en trouwen, zouden zijn bewaard gebleven. Ik heb derhalve met bijzondere lust deswege onderzoek gedaan, en ben in mijne hoop geenszins te leur gesteld.

Aangaande de gebruiken bij het begin van het *vrijen* zijn de volgende berigten ter mijner kennis gekomen, welke wel van de costumen elders afwijken, maar echter tot een nieuw bewijs dienen van het algemeen vertrouwen der ouders op de zedelijkheid der jongelieden.

Voorheen, ja nog in onzen leeftijd, werden aldaar des zondags avonds, om de veertien dagen, bijeenkomsten aangelegd, alwaar dan de zonen en dochters van *gezetene* boeren bij elkander schoolden. Zulk eene bijeenkomst werd de *klips* of de *klipse* genoemd; misschien een woord, in oorsprong gelijk met het woord: *Club*.

Bij het uitgaan van de kerk maakten de vrijers (*de jongens*) afspraak, bij welk boeren-erf

de

de *klipse* zoude gehouden worden, en van deze afspraak werd dan weldra aan de vrijsters (*de meiden*) berigt gegeven; verder werd er de noodige orde gesteld, dat er licht brandde, en de knapen moesten dan zorgen voor het medenemen van eenige versnaperingen, enz.

Na melk- en voertijd kwamen de jongelieden opdagen, soms tot *dertig* of *veertig* in getale. De *jongens* plaatsten zich in het rond, en alsdan werd er dadelijk iemand tot *scholte* (*) (*schout*) gekozen, en deze nam dan iemand aan tot zijnen dienaar, die, *robhals* geheeten, zich op of bij een ledig vat of emmer, met een linnen zak bedekt, moest ter nederzetten.

Het eerste werk van de *scholte* was, de meisjes aan de knapen uit te deelen. Deze verrigting werd de *wilpaard* (waarschijnlijk het *welparen* of *welgepaard*) genoemd.

Behaagde de toegedeelde vrijster niet aan den vrijer, dan riep hij: *eene andere;* doch hij verbeurde dan een pand, hetwelk aan *robhals* moest worden ter hand gesteld, of deze had het regt er een te nemen.

El-

(*) Deze werd ook wel eens *de Bouwmeester* genoemd, welk woord ook elders voor den *gezagvoerder* geldt.

Elke knaap mogt driemaal om *eene andere* roepen, en terwijl de knapen zaten, mogt niemand aan eene der ſtaande of gaande meisjes een' zoen geven, als op verbeurte van een pand.

Eerlang ſprak de ſcholte, terwijl hij met een' ſtok tegen den zolder ſloeg, de woorden uit: *het onderſte boven*, en nu gingen de *meiden* op de ſtoelen zitten; de *jongens* namen weldra plaats op den ſchoot der eerſten, en hij die het laatſte hierin ſlaagde, verbeurde insgelijks een pand.

Elk meisje had vervolgens eene gelijke vrijheid als de jongen, en konde den knaap, die op haren ſchoot zat, afwijzen en *een' ander'* verlangen, doch ook niet anders dan op verbeurte van een pand.

Wanneer er alzoo een genoegzaam getal panden in de ton of emmer van *robhals* gekomen waren, dan begon het lieve leven der losſing, waarbij ook de kunstjes eene gelijke ſtrekking hadden als elders, te weten: ter geving en bekoming van ongeweigerde zoentjes.

De *ſpeulklanten* moesten zich voor den ſcholte vervoegen, om van dezen den doorgaans aangenamen last tot losſing van het pand te vernemen, en na het volbrengen van denzelven, moest elk zich op nieuw vertoonen, ten einde de-

dezelve overtuigd konde zijn, dat er geene onbehoorlijke verwijdering plaats vond.

Na dit *pandspel* volgden andere vermaken van zingen en raaijen, en onder deze laatste was eene der meest geliefde, de rondgang bij paren langs den deele, de *bruidegoms-gang* geheeten, wanneer er gezoend moest worden bij het pasferen van elke balk of gebint van de schuur.

Onder deze en dergelijke vermaken vond de *jongen*, die zijn zin op eene *meid* had gevestigd, eene genoegzame gelegenheid, om aan haar zijne voorkeur te doen blijken, en alsdan was weldra de eerste vraag: of hij haar mogt te huis brengen.

Kwam er een toestemmend antwoord, dan werd het verlof om weg te gaan aan den scholte gevraagd, waarna deze jongelieden de minzame gesprekken, het zij onder weg, het zij aan het huis van de ouders van het meisje, of in het bakhuis konden voortzetten.

Zij, die geene bijzondere keuze of aanvrage gedaan en alzoo zich nog niet gepaard hadden, gingen gewoonlijk om twaalf of één uur naar huis, en alsdan nam de eigentlijke *klipse* een einde.

Bij de meer breedvoerige berigten aangaande deze vermaken, kwam het mij, hoe groot ook de vrijheid voor de jongelieden ware, om tot aan den morgen, of liever tot melktijd uit te blijven, als eene zeer opmerkelijke zaak voor, dat aldaar onder hen eene bijzondere zedigheid en eerbaarheid plaats vond. De knaap, die zich ergens in vergreep en geene zorg droeg voor eenen goeden naam, zoude ſtellig zeker, uit de volgende bijeenkomst of *klipſe* geweerd zijn geworden.

Tot bl. 43. Een hooggeacht vriend heeft van mij verlangd, dat ik een nader berigt zoude geven van de *woeste* en *wilde vermaken*, welke, als voorheen plaats hebbende, hier vermeld zijn. Hij zeide, dat dezelve gerekend zouden kunnen worden te behooren tot de *Vaderlandſche Oudheden*, en alzoo dienen, om de vordering in beſchaving beter te doen opmerken.

Ik heb geantwoord, dat het geven van *breedvoerige* berigten deswege niet van mij konde verwacht of gevergd worden; en ook dat dit *woeste* en *wilde* wel mogt vergeten blijven.

Zulks werd niet toegeſtemd; ik meen derhalve hier nog alleen te mogen zeggen, dat er aan-

aangaande het *ſtoovebranden* en het *mengelbed* (aangaande welk laatſte mede melding is bij CATS,) breede berigten voorkomen in het boekje van GILLES JACOBS QUINTIJN, getiteld: *de Hollandſche Lijs met de Vlaamſche Belij*, 1629, lang 12°, alwaar de zeden van de Haarlemſche jongelieden van zijnen tijd niet onaardig, maar geenszins gunstig worden afgeſchilderd. (*)

Aldaar zijn op bl. 119 en 232, zeer fraaije afbeeldingen van deze zoogenoemde vermaken, met veel kunst vervaardigd, door DIRK MATTHAM.

Aangaande het zoogenoemde ſpel in *Friesland: de molen door de vang* geheeten, vond ik vermeld, dat bejaarde en wijze lieden aldaar, voorheen bij den dans: *de groote molen* genoemd, bijzonder toezagen op den ſtand der kaarſen, omdat het wel eens gebeurde, dat bij de woeligſte knapen eene afspraak beſtond, om elk op eene kaars aan te vallen, en deze dan uit te blazen. Werd hiertegen niet voorzien, dan gebeurde het wel eens dat *de molen* in waarheid *door de vang liep.*

In

(*) WITSEN GEYSBEEK, op het woord *Quintijn*, D. V. bl. 144.

In den tijd van onze jeugd was dit woest bedrijf reeds vergeten, en alle zorg deswege geheel onnoodig.

Tot bl. 71. Het heeft mij mogen gebeuren om aangaande de costumen bij het *voortzetten* der vrijagiën door de zonen van *gezetene* boeren in een gedeelte van *Zuid-Holland*, en met name in de *vijf Heeren-landen* en *in de Bovenwaard*, in onderſcheiding van *de Beneden* of *Alblasſerwaard*, zeer naauwkeurige berigten te ontvangen, en het lust mij een gedeelte van dezelve hier in te lasſchen.

De jongman begeeft zich gewoonlijk op zondag in den vooravond naar het huis der ouders van het meisje, met hetwelk hij op kermis heeft kennis gemaakt. Hij neemt plaats onder de leden van het gezin; ſtaat hij in een goed bladje, dan wordt hem eene pijp gegeven. Het meisje ſtaat eerlang op; de vrijer weet wat dit beteekent en verlaat ook ongemerkt den kring. Hij behoeft zeker niet lang naar het beminde voorwerp te zoeken. De tijd der terugkomst hangt af van het meer of min gunſtig antwoord. Is het meisje van begrip veranderd, dan valt er niet veel morgenſpraak,

en

en de afgefcheepte minnaar herneemt zijne plaats, om zoo fchielijk mogelijk met een lang gezigt en een blaauwe fcheen te vertrekken.

Wordt zijn verzoek in genade aangenomen, dan duurt de afwezigheid langer. Met een helder gelaat keert de gelukkige minnaar in den kring der praters terug. Hij fpreekt frisch uit de borst; zijne aanmerkingen zijn juister; zijne vertellingen meer belangrijk, want wat vermag de liefde niet.

Nu komt de tijd van het avondeten. Wie flechts om te *buurhuizen*, dat is, om een praatje, kwam, gaat heen; maar de vrijer behoudt zijne plaats, en gaat mede aanzitten tot het genot van den pot, gewoonlijk des zondags avonds rijstenbrij.

Vervolgens gaat elk der huisgenooten, behalve de dochter, de flaapftede opzoeken. Vader of moeder geeft de vermaning, om het vuur wel in te rekenen en goed op het licht te pasfen.

Aan dezen laatften last werd voorheen dadelijk voldaan, door de kaars of de lamp uit te blazen; doch thans is men ook hierin meer kiesch geworden. De gelieven blijven echter gewoonlijk bijéén tot in den morgen.

Deze bezoeken worden om de twee of drie weken herhaald; de wederzijdsche ouders bemoeijen zich, ten minste schijnbaar, niet met de vrijerij, en is het met en tot genoegen, dan werd het toegestaan om gezamentlijk naar eene volgende kermis of markt te gaan en het meisje hiertoe afgehaald. Dit is als het ware de opentlijke bekendmaking van hun voornemen, en weldra wordt de zaak van het trouwen door de wederzijdsche ouders geregeld en beklonken.

Mij kwamen verder nog vele berigten ter hand, aangaande hetgene bij het *voortzetten* der vrijagiën bij den boerenstand gebeurde; dan ik kan geenszins van *alle* deze zaken, als het *oonlisſen* in *Friesland*, het *onder het hoedje vrijen* in *Noord-Braband*, wanneer de nedergeslagen hoed het gulle mingekoos voor den afgunstigen bespieder bedekt, enz. in het breede gewagen.

Alleen zij deswege gezegd, dat hetgeen hierbij, door den opmerkzamen beschouwer, ten opzigte van uiterlijke beschaving wel eens gemist wordt, hij zulks gewoonlijk rijkelijk vergoed ziet door het bemerken van de hartelijke vreugde en de liefelijke gulheid, welke

hij

hij bij het jonge paar, onder het genot van deze ſtreelende vermaken, in eerbaarheid waarneemt.

Tot bl. 74. De *kwellagien* van *ongelukkige* vrijers en bij *ongelijke* huwelijken, waarvan ik alhier en op bl. 125 melding heb gemaakt, zijn als nog op meer plaatſen in gebruik gebleven.

In het Zutphenſche werpt men eenen hoepel met ſtroo omwonden en alzoo tot een krans gemaakt, over het hoofd van den jongman, aan wien een meisje ontvrijd is, en deze krans ſtroopt men over zijn lijf tot aan de voeten.

Ik vond ook hetgeen gezegd is op bl. 75 wegens het *ſollen* der oude vrijers in een' *hoppezak*, in *Zuid-Holland*, voldoende bevestigd. Mij kwam een liedje ter hand, hetwelk dan bij zulk eene gelegenheid in het land van *Strijen* gezongen werd.

Tot bl. 93. Wij hebben alhier en op bl. 94 en 95, uit de aanhalingen bij VAN ALKEMADE in zijne *dischplegtigheden*, van *drie* verordeningen uit den ouden tijd melding gemaakt; ware het *Stadboek van Groningen* van den

jare 1425, (*) aan ons vroeger bekend geweest, dan zoude er misschien nog wel iets meer en nader deswege gezegd zijn.

Bijzonder breedvoerig en naauwkeurig waren de verordeningen tot beteugeling der weelde en overdaad bij bruiloften, en mag men veronderstellen dat dezelve noodig waren, dan moet het aldaar zeer erg zijn gesteld geweest.

Volgens Kap. IX. Art. 5 van dit *Stadboek*, mogten tot het *bezoek* in het *bruuthuus* (in de bruidsdagen) de vrienden wel genoodigd worden, maar men mogt dan ghene onkoste doen als to bere, to kese, to botter, en to brode; en voor de bruiloft mogten er geene *soppen* en *wijncoop* gemaakt worden.

Bij Art. 6. werd de toeloop tot het kleeden van de jongelieden verboden, en deze mogten geene geschenken geven.

Art. 7. loopt over de bruiloft zelve. Op den dag der kerkgang vond er een avondmaal, en 's anderen daags een middagmaal plaats, maar slechts met twee *gerichten vleesches;* de *schin-*

(*) Hetzelve is uitgegeven door het Genootschap: *pro excolendo jure patrio* te *Groningen*, 1828, als het Vde deel van deszelfs werken.

schinken (de *ham*, de gewone kost,) ongerekend.

Art. 10. De Bruidegom moest op den tweeden dag te kerk, en mogt op dien dag *niet to wine en to bere* gaan.

Wij hebben gezien, dat hetgene wij op bl. 127, uit de *Groninger* keuren, aangaande de *noodiging*, naar VAN ALKEMADE vermeld hebben, door dezen schrijver uit dit Stadboek is ontleend, en zullen dit gezegde niet herhalen; alleen zij gezegd dat er in plaats van in de *zeventiende*, in de *vijftiende* eeuw moet gelezen worden.

Als zeer opmerkelijk kwam het mij voor, dat er in dit Stadboek wordt bepaald, dat elk Lid van den Raad, in geval van overtreding, de boeten *dubbeld* moest voldoen, zeker om het kwaad voorbeeld voor te komen, alsmede dat de gewezen Bruidegom konde genoodzaakt worden, om voor het geregt eene plegtige verklaring af te leggen, dat hij aan alle stadskeuren op het bruiloften voldaan had. (*)

De

(*) Deze laatste verordening tot handhaving van de wetten, vindt men insgelijks in de stadregten van *Deventer* en *Zwol*.

De aanteekeningen van den Hoogleeraar DE RHOER en van andere geleerden op deze keuren, zijn zeer belangrijk; ook ter opheldering der verouderde woorden; wij kunnen thans hierover niet breedvoerig zijn, en verwijzen den lezer, die belang ſtelt in dergelijke Vaderlandſche oudheden, derwaards.

Tot bl. 106. Ten opzigte van het ſchenken der *bruidstranen*, heb ik eene grootere verſcheidenheid van berigten gevonden, dan ik mij in den beginne had voorgeſteld.

In *Zuid-Holland* wordt de zilveren *bruidskom* doorgaans met groen verſierd, en ſoms met roode wijn met ſuiker, ſoms met brandewijn met ſuiker en rozijnen gevuld, en deze kom wordt dan aan alle komende en gaande perſonen aangeboden, om uit dezelve iets met den zilveren lepel te gebruiken.

In en om *Kampen* wordt jenever met ſtroop aangeboden; deze drank wordt aldaar nog met den ouden naam: *klongel-eul*, (*Meisjes-bier*) benoemd.

Het woord *klongel* wordt aldaar, gelijk de woorden *boel* en *boelagie*, voor *vrijer* en *vrijagie* bij onze oude ſchrijvers en dichters, in eenen goeden zin, genomen voor *meisje*; het woord

woord *eul* is meer kennelijk: *bier*, van het Engelsch *ale*, *eel*, of van het oud Duitsch of Noordsch: *oel*, *eul*, *heil*. Het woord: *bier*, gold bijna overal voor het woord: *pret*, *feest*, alzoo benoemd naar den gewonen drank, het bier, zoo als zulks nog blijkt uit de woorden: *kinderbier*, *huisraadsbier*, enz.

Tot bl. 120. In het *Zutphensche* geschiedt het *noodigen* gewoonlijk door den naasten buurman.

Deze noodiger draagt aldaar eenen gelijken naam als in *Drenthe*, maar meer met een Plat-Duitsch of Neder-Saxisch woord: *de koesenschlepper*; *koese*, *kuse* is zoo wel als: *kodde*, een *knods*, *kneppel* of *staf*,

De *noodiger* slaat aldaar niet met den stok op de tafel, maar op de deur, en zijne aanspraak is veel korter dan die in *Groningerland* en *Drenthe*. Hij noodigt de vrienden op naam van de Bruid en den Bruidegom, en wel:

Op bier en wiin
En geslagen osse',
En een gestoken swiin,
Old en jonck, huusgezetten
Niemand vergetten.

Men

Men laat ook hier den *koesenschlepper* nergens met een' droogen mond vertrekken.

De buren behooren aldaar zonder noodiging tot de bruiloftsgasten, en zij zijn tevens niet verpligt, om gelijk de overige, eenig huisraad aan de jongelieden te schenken.

Tot bl. 113. Deze vrolijkheid *Bruidje-ket* (Bruidspret) liep voorheen in de *Zaanlandsche dorpen* niet zelden tot uiterften. Aan het huis van de Bruid had alsdan een gestadig bezoek en onthaal plaats. Onlangs kwam mij een verhaal ter hand van zulk eene pret, bij een huwelijk van rijke lieden te *Westzanen*, waarbij op verscheidene dier dagen het huis te klein werd bevonden, om de *verzoekers* te ontvangen.

In het *Zutphensche* werd het bezoek door het jongvolk gegeven aan den Bruidegom, en deze pret erlangde alhier den naam van het: *boksen-bier*. Elke bezoeker draagt alsdan iets bij tot het feest, en de bruidegom geeft alleen eene zekere gematigde hoeveelheid *bier* en *brandewijn*.

Een der oudste boerenknapen vraagt dan vooraf de overgifte van de *bokse* (de broek). Men ver-

veronderstelt dat de jongman gezind zal zijn, om in den gehuwden staat zijn gezag aan de vrouw over te geven, en derhalve wil men dit kleedingstuk, hetwelk als het zinnebeeld van het gezag wordt aangemerkt en voortaan voor hem ontbeerlijk is geworden, wegnemen. Hier tegen kant zich de eigenaar, als voornemens zijnde het mannelijk aanzien in den gehuwden staat te behouden, en hij koopt de *broek* los met de gifte van bier enz.

In *Twenthe* wordt ook wel een gelijk bezoek aan den Bruidegom gebragt, maar de Bruid wordt aldaar geenszins geheel vergeten; voor het huis van deze wordt geschoten met geweren, en hoe meer glasruiten er in den voorgevel aan stukken worden geschoten, hoe grooter de eere is voor 's Bruids vader. Deze verheugt zich, wanneer men hem als van zoo veel gewigt beschouwt, dat het hem niet op een twintig of dertigtal glasruiten bij zulk eene blijde gelegenheid aankomt.

Mij kwam dit berigt als zeer opmerkelijk voor, omdat er nog sporen bestaan, hoe dit inslaan of inschieten van glasruiten in den voorgevel voorheen ook eenigzins tot eene bruiloft in *Friesland* behoorde. Aan eenen vader, die beminnelijke dochters had en zich over het be-

vrij-

vrijen van deze of over de gladheid van zijnen drempel, verheugde, werd wel eens, nog in onzen leeftijd, toegevoegd: „ wat zullen zij u „ nog aan glazen kosten!"

Te *Tilburg* en ommeſtreken, is het nog bij het aanteekenen van een jong paar, hetwelk aldaar op zaturdag geſchiedde, in gebruik, dat de buurjongens op den avond te voren eenige ſchoten met geweren of piſtolen doen, vooral bij het huis van de Bruid, en op den volgenden dag bij het gaan naar het Raadhuis.

Te *Waalwijk* en ommeſtreken werd behalve dit ſchieten gewoonlijk voor het huis van de Bruid eene eereboog geſteld, en de ſtoep met wit zand beſtrooid.

Wanneer de buurgezellen, ter belooning van zulk een eerbewijs niet behoorlijk worden onthaald, de jongens op bier, de meisjes op koffij met mikkebrood, dan *ſteken zij de Bruid en den Bruidegom uit*, door een groot vuur in de nabijheid van of voor hun huis aan te ſteken. Te *Dongen* blaast men dan de hoorn, ten einde de buren bijeen te krijgen; en alzoo te zamen, voor het huis der ondertrouwden, ſchimpsgewijze te zingen en te danſen.

Zulke zamenſcholingen moeten voorheen ſomtijds vrij wilde tooneelen hebben opgeleverd, wes-

weshalve er voorzieningen van wege de regering noodig waren. Het is mij gemeld, dat er een plakkaat van de Staten - Generaal zoude bestaan, waarbij aan de inwoners van dit gedeelte der voormalige Generaliteits - landen verboden werd, *Kwanfels* of *Boxums te geven*; ik heb zoo min de dagteekening van dit plakkaat kunnen opsporen, als de juiste beteekenis dezer twee vreemde woorden, en gis dat het laatste woord: *Boxum*, gelijk zal staan met het Zutphensche woord: *Boksenbier*.

Ook in gedeelten van *Zuid - Holland* (in en bij den *Alblasserwaard*), wordt als nog van dit bezoek tot den gelukwensch zeer veel werk gemaakt. De getrouwde vrienden van het jonge paar en derzelver ouders, aan wie het huwelijk is bekend gemaakt, blijven alsdan niet in gebreke, om op een' bepaalden dag hunne deelneming te betuigen, en zulk een bezoek heet aldaar: *de daag*, waarschijnlijk van het *noodigen*, het *indagen*.

Die vrienden komen van heinde en ver, en worden alsdan aan het huis van de Bruids - ouders gulhartig onthaald. De *bruidskom* gaat in den voormiddag gestadig rond, en wordt beurtelings gevuld en geledigd. Eerlang gaat

men aan tafel; de Bruid en Bruidegom zitten op verſierde ſtoelen, en wel op de bovenſte plaats.

Zoute visch en aardappelen komen het eerst op tafel, en daarna gebraden vleesch en ham, vergezeld van *kroos* (*) en *ſtapweg* (†), geliefde lekkernijen; op het einde wordt er nog gewone rijstenbrij met ſuiker en kaneel voorgezet. Waar wijn ontbreekt drinkt men bier, en het overige van den dag wordt in vrolijkheid geſleten.

Bij het ſcheiden van het gezelſchap worden de jongelieden door elk paar tot een wederbezoek voor den trouwdag uitgenoodigd. Overal vinden deze eene *bruidskom*, eene verſierde tabakspijp, gelijk ook de theekopjes en de wijnglazen met groen, enz. Het onthalen en opdisſchen heeft geen einde, zoodat Bruid en Bruidegom ſoms, ook om de overmaat in dezen, blijde zijn dat de trouwdag daar is.

Tot

(*) *Kroos* is eene ſoort van gebak, uit een beſlag van blom, eijeren eu boter vervaardigd, waarbij dan in den zomer kruis- of aalbesſen, en in den winter pruimen worden gevoegd, welk een en ander met veel boter en ſuiker wordt voorgediend.

(†) *Stapweg* is de ſchotel, welke elders: *Repje den brij* heet, en uit rijst met appelen en korenten beſtaat.

Tot bl. 127. Ook in het *Zutphensche* had er, bij het rijden naar de kerk, geene mindere vreugde plaats.

De naastbestaanden werden aldaar uitdrukkelijk gevraagd, om de Bruid met de *Bruidswagen* van het ouderlijke huis af te halen.

Deze wagen en ook de paarden werden met groen opgepronkt. De jongelieden en de gezellen, vooral de speelmeisjes, zouden zich niet van hunnen pligt gekweten hebben, indien zij bij het voorbij rijden der huizen van bekenden, niet luidruchtig zongen en juichten, en daarbij met de witte doeken zwaaiden.

De oude gewoonte, van den bruidswagen in den voortgang te belemmeren, of de *Bruid te schutten* of te *keeren*, is aldaar verdwenen, maar de zaak is niet vergeten; weshalve de Bruid zich den weg vrij maakt, door het werpen van eenig klein geld onder de kinderen. Aan de volwassenen wordt dan somtijds eenige brandewijn, somtijds suikerwerk of gebak aangeboden.

Bij het bruiloftshuis wordt de trein door de deelnemende dorpgenooten opgewacht, en dit huis is alsdan van buiten met palm en groen versierd.

Tot bl. 131. Het heeft mij mogen gebeuren, om na het afdrukken der *aanteekeningen* op bl. 193 en 212, nog meer *volledige* en zeer *naauwkeurige* berigten te erlangen, aangaande hetgene er *voorheen* bij het *vrijen*, *verloven* en *trouwen* van jongelieden, te *Hindelopen*, plaats vond.

Gaarne zoude ik deze berigten in haar geheel hebben willen mededeelen, maar de vrees voor te groote wijdloopigheid wederhoudt mij; ik vermeen echter nog iets deswege te moeten zeggen, omdat dit geheel zoo bijzonder ten bewijze verstrekt, dat het aangaan van een huwelijk aldaar weleer beschouwd werd, als eene zaak, bij welke de burgerstaat belang had en waarin *alle* leden van denzelven eenig deel namen.

De *costumen* bij het *vrijen* en *verloven*, ga ik thans voorbij. Bij het *verloven* werd gewoonlijk een zilveren trouwpenning gegeven, welke penningen somtijds later dienden aan een rinkelbel voor de kinderen, zoo als er een zeer fraaije aan mij gezonden is.

De openbare feestviering begon met eene *bekendmaking* van het voornemen der jongelieden aan hunne gezellen en aan de familiën, waartoe dan gezelschappen, maar zonder grooten omslag werden belegd.

Hier-

Hierop volgde het *nöodigen* door de jonge dochters, waartoe zij in grooten getale door de Bruidszusters benoemd werden, tot bijwoning der bijeenkomst van de ongehuwden op vrijdag.

Na dat de bruidsvlecht of het *witte snoer* was aangelegd, ging de Bruid, vergezeld van de Bruidszusters en andere, door de ſtad en in de huizen van de naastbeſtaanden, om haar hoofdſieraad te doen bezigtigen. Deze omgang noemde men het *zien laten*, of wel *aan de vrienden laten zien hoe mooi het toont.*

Werd er op den volgenden dingsdag avond aan de jonge vrouw geſchenken *in geld* gegeven voor het huisraad, bij dezen rondgang van vermogenden werden er ook giften gedaan aan eene der ſpeelnoots, en doorgaans *ſchellingen.*

's Avonds kwamen er ſomtijds twee honderd genoodigden en meer bijéén, maar er werden alsdan geene tafels aangerigt; alleen werd er wijn, koek en klein gebak aangeboden; het laatſte in geſchilderde houten nappen met handvatſels.

De Bruid zat onder eene kroon, maar het duurde niet lang of zij verliet met den Bruidegom het gezelſchap.

 Dit

Dit voorbeeld werd dan gevolgd door menig paartje. Elk vrijer zocht zijne gading onder de jonge dochters, en ging met het uitverkoren voorwerp naar haar huis, of naar de weduw, met welke hij bekend was, of naar elders, waar zulks beter voegde.

De knapen, die geene liefste hadden of zochten, en de meisjes, welke niet gevraagd werden, zagen zich alzoo verpligt naar huis te gaan.

Weldra kwamen de gepaarden op de ledige kamer terug, en alsdan begon eerst het vrolijke leven, met raaijen en zingen, en wat dies meer zij, het welk soms tot aan den middag van den volgenden dag duurde.

Over hetgeen er verder voor, op of na den trouwdag gebeurde, is reeds iets vermeld.

Zes weken na de bruiloft volgde er nog eene napret; alsdan werd er voor de noodigsters, en wel bepaaldelijk voor de gepaarde jongelieden, een maaltijd van koud eten aangerigt.

Doorgaans gebeurde zulks in een ledig huis, wanneer de meisjes de stoelen, het theegoed, enz. moesten bezorgen; en ware de inhoud van den pot niet toereikende voor de kosten van dit onthaal, dan moesten de vrijers bijspringen en er werden inzamelingen gedaan, welke men

de schellingen ophalen noemde, en van waar de geheele pret de naam van: *de schellingen opnemen* bekwam. Bij deze *napret* liep het somtijds zoo druk, dat er de geheele stad van gewaagde.

Van de *bijzondere* vermaken en gewoonten, bij deze en de vroegere bijeenkomsten, als het strengelen der handen met den naastvolgenden buurman aan tafel, hetwelk: *hossen* heette, en het zingen van liederen, vergezeld van verschillende verrigtingen, als *opstaan*, *drinken*, *zoenen*, enz. zoude ik nog veel kunnen aanvoeren; maar ik meld alleen, dat het mij uit dit alles ten volle bleek, dat te *Hindelopen* nog tot in onzen leeftijd, ten opzigte der gezellige vermaken, veel van de gewoonten uit de *veertiende* en *vijftiende* eeuwen, zoowel als in de *kleeding*, het *huisraad*, de *taal*, enz. was overgebleven.

Daar er in onzen tijd deswege zeer veel buiten gebruik, ja bijna geheel vergeten is, zoude misschien een *volledig* verslag voor eenige beminnaars der Vaderlandsche Oudheden welgevallig zijn; maar ik meen te mogen vaststellen, dat zulks voor het meerendeel der lezers min behagelijk zoude zijn.

De *oude* gezangen hebben ook veel eigen-

dommelijks van den tijd, hetwelk thans voor ons duister is; een der liefelijkste liedjes in het Hindeloper dialect van de zeventiende eeuw vervaardigd, zijnde een loflied der Hindeloper vrouwen op den *Noordenwind* (*dij Noordewijn*), welke, wanneer hij woei, de *afwezige* mannen en vrijers spoediger deed te huis komen, en de *aanwezige* langer deed te huis blijven, is door den Heer HALBETSMA bekend gemaakt, in het tweede stuk van zijne voortreffelijke *hulde aan* GIJSBERT JAPIKS.

Over kleine bijzonderheden, te weten: dat alles wat tot de bruidskleeding behoorde, ook te *Hindelopen* zeer lang en met zorg afgescheiden van andere kleedingstukken werd bewaard; dat *de bras* (zie bl. 77.) aldaar ook door nog niet verloofde meisjes werd gedragen, enz. zal ik niets meer zeggen. Alleen zij nog vermeld, dat, volgens de inlichtingen van verscheidene kanten, bij de bruilofts-feesten aldaar, over het algemeen, eene bijzondere hartelijkheid en gemeenzaamheid van en jegens allen plaats vond, door dat men er geen onderscheid van standen kende.

Aangaande het *witte snoer* kwamen mij insgelijks nog vele en keurige berigten ter hand,

wel-

welke mijne belangstelling in dezelve, of liever in de geheele *bruidskleeding*, nog aanzienlijk deden toenemen. Het haar werd keurig met witte linten doorvlochten en op een stuk rood fluweel gelegd. De *wink*, eene soort van *lang* jak, in tegenstelling van het gewone korte jak of het *karsekientje*, werd doorgaans van het kostbaarste Chits genomen, en was met zwart fluweel geboord. Eene afbeelding van het geheele pronkgewaad en van het hoofdsiersel, zoude thans van te meer belang zijn geworden, nu de zucht voor de nationale kleederdragt ontwaakt en men aldaar de *tunica* en de *sluijer* of *wijle* (wimpel) reeds in gebruik zag. Ik heb derhalve op nieuw pogingen aangewend tot het bekomen van eene afteekening dier bruidskleeding, maar ben hierin niet naar wenschen geslaagd.

Van de *gewone* kleeding der Hindeloper vrouwen en jonge dochters bestaan er, behalve in het *kabinet* van A. Loosjes, goede afbeeldingen in het werk van Grabener, *brieven over de Nederlanden*, en op de prenten, door E. Maaskamp, in 1805 uitgegeven. De *wink* is aldaar te zien.

Tot bl. 134. Te *Purmerend* en omgelegene

plaatſen werd voorheen bij de bruiloften een bijzonder werk gemaakt van eenen ſtatelijken optogt door de ſtad, welke aldaar den eigen naam verwierf van: *ſtrooken*.

In den namiddag, tusſchen het theedrinken en het avondeten, wandelden de Bruid en de Bruidegom, in plegtgewaad, voorgegaan door de ſpeelnoots en gevolgd door de leden der familie, bij paren door de ſtad, en alle de perſonen, die ter bruiloft genoodigd waren, ſtelden er dan eene bijzondere eere in, om *mede te ſtrooken*, en voegden zich bij den ſtatelijken trein.

Ik heb berigt bekomen, dat men nog voor weinige jaren aldaar zulk eene ſtaatſie heeft gezien van meer dan vijftig paren, met ongemeenen toeloop van ſtadgenooten en vreemden.

Te *Zaandam* gingen de genoodigden voorheen bij paren en in eenen ſtatelijken optogt naar het huis, waar de bruiloft zoude gehouden worden. Dit noemde men *elkander aanſpreken*; men haalde hen, die men wist dat genoodigd waren af, en zoo werd de trein al grooter en grooter. (*)

Tot

(*) W. Kist, bl. 314.

Tot bl. 136. In een gedeelte van *Zuid-Holland* wordt op den trouwdag minder omslag gemaakt, dan men uit de drukte in de bruidsdagen verwachten zoude.

In en bij den *Alblasserwaard* heeft er ongelijk minder statigheid en overdaad plaats, dan op de *daag*. Aan het huis van den Bruidegom komen slechts eenige der naaste vrienden bijeen.

Loffelijk is aldaar, gelijk ook nog op meer plaatsen, de algemeene belangstelling, om het huwelijk kerkelijk te doen inzegenen. Men verkiest daartoe geen' afzonderlijken dag, alsof men beangst ware dat de geheele gemeente de plegtige verzekering van liefde en trouw zoude hooren, maar men gaat gewoonlijk des zondags namiddags naar de kerk om *over te trouwen*, zoo als men het noemt.

De zwarte kerkkap, welke de vrouwen zondags voorheen over de muts droegen, wordt alsdan nog opgezet, en alles heeft aldaar nog, gelijk voorheen in *Friesland*, den plooi van statelijken of plegtigen ernst.

Tot bl. 139. Mijne hoop om mede breedvoerige berigten te erlangen, aangaande de *bijzondere* costumen bij de *verloving* en het *trouwen*

wen van jongelieden op het *Kamper-eiland*, is niet naar wenſchen vervuld geworden.

Alleen is mij gemeld, dat aldaar bij een huwelijk van de dochter van een gezeten boer, de gehuwde vrienden der ouders op den trouwdag des middags vergast worden, en dat de jongelieden tegen den avond worden genoodigd, die alsdan na het vertrekken der oude lieden komen opdagen, netjes opgeſchikt, de meisjes met witte boezelaars, om den verderen avond en den nacht met gewone vermaken en met danſen op den deele, in vrolijkheid door te brengen. De ſpeellieden zitten of ſtaan op twee tonnen bij de deur.

Het verhaal, dat er aldaar op de bruiloften eene *zeer groote pannekoek*, welke met eene bijzondere kunst werd vervaardigd, gelijk er eene, als een overblijfsel van eene zeer oude volkscostum, aan Prins Willem V, in den jare 1766, is aangeboden, ten gebruike van *alle* gasten zoude worden opgezet, heb ik bevonden met de waarheid niet overeenkomſtig, ten minſte ſedert *vele* jaren, geheel onbekend te zijn.

Tot bl. 142. Wij hebben, bij het vermelden van de algemeene bruiloftskost, alleen geſproken van de *rijstenbrij*; het bleek mij na-

der

der, dat dit wel een algemeen toevoegſel was, maar geenszins de voornaamſte kost zelve.

Deze was en is nog bijna overal te platten lande in *Overijsſel*, *Gelderland*, *Utrecht* en *Zuid-Holland*, ſtokvisch of zoutevisch; ſomtijds werd er ook een ham opgezet, en bijna nergens, vooral niet in *Friesland*, werd het korentenbrood vergeten.

Bij vermogende boeren ging het ſomtijds veel ruimer toe, en mij kwamen berigten voor, dat er wel eens een gemest kalf, ook wel eens eene koe, voor de bruiloft geſlagt werd.

Als dan volgde er gewoonlijk een feestmaal, hetwelk ſoms dagen duurde, om het kalf of het rund op te eten, volgens den ouden regel: *Het is bruiloft, het moet op.*

Tot bl. 143. Tot deze *Bruiloftslesjes*, welke bij de voorlezing bijzonder behaagd hebben, behooren nog drie coupletten, die ik destijds, om niet te uitvoerig te zijn, in den tekst der verhandeling heb weggelaten.

Het lust mij dezelve thans hier ter aanvulling te geven.

Het eerſte couplet volgt na de aanſporing van de ſpeelnoots.

N°.

N°. 2. Weg nare zuchtjes!
Weg ongenuchtjes!
Weg droeve fantasy!
Weg, weg melancholy!
Niet langer ſtuur en zuur,
Bij uw gebuur;
Want al te guur
Baart twistig vuur;
Beſtuur uw kwaê natuur.

N°. 5. (Volgt op het eerſte couplet, op bl. 144.)
Weest lief en geestig,
Niet boersch of beestig,
Te dronken of te vol.
Hol over bol noch dol.
Benijdt, verwijt, noch bijt,
En ſtrijdt noch ſmijt,
Maar lijdt en mijdt,
En zijt verblijd,
En vlijt u naar den tijd.

Aan de jong gehuwden werd op het ſlot de heilbede toegebragt, op de volgende wijze.

N°. 9. Vereende menſchen!
Wat zal 'k u wenſchen?

Ik

Ik wensch u met de rest,
Het allerbest op 't lest;
En dat de Heer u keer,
Van kwaê begeer,
En meer en meer
Naar CHRISTUS leer
Bekeer, ter zijner eer.

Het heeft mij meermalen verwonderd, hoe het Hoornsche liedeboek (*het Mopsje*) zoo lang, ja tot in onzen tijd, in gebruik is gebleven, omdat in hetzelve zoo veel onbehagelijks en onbehoorlijks, onder het liefelijke en welluidende, gevonden werd. Onlangs vond ik iets ter wegneming van deze bedenking.

Mr. NICOLAAS HINLÓPEN, de beroemde taalkundige, broeder van den hoog geëerden Utrechtschen Leeraar JACOBUS HINLÓPEN, moet zich, om den jare 1760 tot 1765, beijverd hebben, om eene soort van wegwijzer of leiddraad tot het zingen van de beste liederen te geven, zoo als dit voegen zoude in een gezelschap van fatzoenlijke en eerbare lieden.

De min behagelijke en ongepaste bleven alsdan doorgaans onaangeroerd.

Het geheel moet hierdoor eene soort van bruilofts-drama gegeven hebben; en deze leiddraad

werd

werd dan ook te *Purmerend*, aan de *Zaan* en op andere plaatsen in *Noord-Holland* gevolgd, wanneer men hieraan den naam gaf van: *het Mopsie afzingen.*

Ik heb tot nog toe vergeefsche pogingen aangewend, om van dezen *wegwijzer* meer voldoende berigten te erlangen. Het bleek mij alleen, dat alsdan met bijzondere lust het volgende liedje gezongen werd:

Toon: *Het vinnig stralen van de zon*, enz.

Het zoetste dat de wereld heeft
Is in de trouw te vinden;
Naar dien al 's levens leven leeft,
In 't lieven van beminden.

God zegent de ongeveinsde trouw
Met hartelijk genoegen,
En weet den braven man en vrouw,
Naar zijnen wil te voegen.

Hij wendt de weedom van het huis,
En slaat ze met geen plagen;
Of leert in weelde en lastig kruis,
Zich wijsselijk te dragen.

Het

Het gaat dan voor of tegen ſtroom,
Wat zal de vreugd beſnoeijen?
De liefde is als een notenboom;
Zij kan door ſlagen groeijen.

Welaan, vereenden! houdt dan moed,
En troost u met dien zegen;
En denkt gedurig: wat God doet,
Daar hebben wij niet tegen.

Het zoetſte dat de wereld heeft,
Is in de trouw te vinden:
Als ware deugd bij liefde leeft,
Wat kan dan vaster binden?

Het is mij bij dit nader onderzoek ten volle gebleken, dat de ſpeelnoots, bij eene bruiloft te *Hoorn*, (waar van op bl. 98 ter loops is melding gemaakt,) misſchien aldaar van meer belang zijn geweest, dan elders; zij werden ook *ſpeeljonkers* genaamd.

Wanneer de jonggehuwden, uit de kerk gekomen, op den ſtoep van het huis traden, werden deze door hen eenigzins plegtig begroet; de oudſte hunner zwaaide dan een kroontje over het hoofd van de Bruid, en wierp hetzelve daarna onder de omſtanders. Hij die

dit kroontje verwierf, verhief zich niet weinig over deze schijnbare eere.

Bij het komen van de vrienden en bekenden ter bruiloft, beijverden zich beide tot den ontvangst en tot het opleiden der gasten; de oudste (*de speelnoot hoog*) was alleen ceremoniemeester aan tafel.

Het gewigtigste werk voor beide was, om eerst de Bruid en daarna den Bruidegom te beschermen voor de listen en lagen, welke er door aanwezigen werden aangewend, om de jongelieden te beletten in de slaapkamer te komen; gelukte *zulks naar wenschen* met de Bruid, dan verwierven zij de kousebanden ter belooning.

Vervolgens wendden zij insgelijks alle mogelijke pogingen aan, om den Bruidegom te kunnen doen wegsluipen, hetwelk aldaar niet zelden met zeer veel moeite was vergezeld, en het gebruik van list tegen list vorderde.

Was alles naar wenschen afgeloopen, dan bond elk hunner eene kouseband om den arm; dit was dan het teeken van hunne zegepraal. De *Bruid is in de schuit* was de roep, en het groen werd vervolgens, op hunnen last, van den spiegel genomen.

In lateren tijd kwam er eene zachtere handel-

delwijze, en wel door den afkoop met de belofte van een vischmaal.

Tot bl. 154 en 221. Gaarne zoude ik het liedje of de liedjes, tot het tafelvermaak: *het Kloosterleven* behoorende, zoo wel als dat betrekkelijk: *de Gelderſche hutspot*, in zijn geheel hebben medegedeeld, maar ik heb ſlechts fragmenten van dezelve kunnen opſporen, welke mijne begeerte, om het geheel te zien, hebben doen toenemen.

Ik geef thans alleen het eerſte couplet, luidende:

Wie wil meê naar 't klooster gaan,
Die ſtoot mij maar eens aan,
En zien hoe dat de zaken ſtaan,
En wat er wordt gedaan.
Wij leven hier in vrolijkheid,
Maar ook in alle eerbaarheid,
Ha! ha! wie volgt mij na? (*bis*)

Op bl. 221 heb ik gezegd, dat ik vermeende mij ontſlagen te mogen houden, om de opmerkelijke plaats bij Huber, over het *op ſommetjes drinken* in te laſſchen; maar thans in deze *Nalezingen* breedvoerig zijnde geworden,

heb ik het dienstig geoordeeld, om van dit voornemen af te zien; ik doe het te liever, vermits zulks aan mij de gelegenheid verschaft, om nog iets te zeggen aangaande onzen grooten Landgenoot HUBER, ter wegneming van alle mogelijke verdenking, dat in dit werkje: *over en voor het dansen*, iets zoude vermeld staan, hetwelk aan zijnen naam als braaf, godsdienstig en naauwgezet op reinheid van zeden, zoude nadeelig zijn, vermits hij in dezen alleen tegen kerkelijken van dien tijd te velde trok, en het eerbaar vermaak boven eene ingewortelde onkieschheid stelde; vooral ook, om dat ik hiermede bijzonder zoude kunnen betoonen, geen blind goedkeurder te zijn van alle de zeden en gebruiken van onze voorouders, en dat ik, met voordacht, geen oog voor de waarheid zoude willen sluiten, om dat het hier de costumen in *Friesland* geldt.

Deze plaats komt voor, in eene zamenspraak tusschen twee Dominees en een uitheemsch Student.

De jongste Dominé begon het gesprek over den Academie-dansmeester, en nadat de oudste zich over deze aanstelling in zeer sterke woorden,

den, tot afkeuring, had uitgelaten, zocht de Student de droefheid daarover eenigzins te matigen en het nuttige van het kunstmatig dansen te betoogen; de Dominé zeide toen:

„ *Ach, ach, bidt Godt alleen met my, dat hy dese sonde ende straffe derselver afwende van Ons Land, en laten wy den Duyvel soo veel gehoor niet geven, dat wy ons tot redenkavelen over het dansen souden inlaten, ik stop 'er mijn ooren niet minder voor, als ik mijn oogen afwende van het gesichte der danseryen.*"

„ „ Wel *Domine*, seyde de Sudent, gy moet my dan toelaten dat ik u de memorie ververſche van het gene laeſtmaal gepasſeert is op de bruyloft van uw Neeff en Nichte, daer gy en ik mede waren genodigt, en daer ik meer op hebbe gelet, om dat ik noit hadde geſien, wat tijtkortinge men in deſe landen op ſulke by-eenſten hadde, daer men niet en danſte, gelijk in ons landt pleeg te geſchieden; ik moet u ſeggen, dat ik wel bedrogen ben geweest in mijn verwachtinge van een ongemene deftigheit en ingetogenheit in lieden die conſcientieshalven niet dorſten noch wilden dansſen. Gy weet, dat na d'eerſte graegheit van het eten was voldaen, verſcheidene geſontheden om gedronken

wierden, en dat elk die moeste bescheit doen, daer gy al mede geen swarigheyt in maektet, maer sloegt daer te boven noch doot al wat u aen boort quam. Na de gesontheden ving men aen te drinken op *sommetjes*, soo men het noemde; elk met sijn naest-sittende, doch niet eigene Vrouw of jonge Dochter. Doen het aen U was toegekomen, ginkt gy u al mede verschuilen met Uw buur-mans vrouw, die niet lelijk was, achter de Serviet, daar gy soo lange slorfdet, en kustet en lecktet, tot het glas met dikwils herhaelde teugjes uitraekte, terwijl d'andere gasten ondertusschen met messen en lepels klopten en tierden op de schotels en schalen, om soo 't geklap van de kusjes niet te laten hooren. Naderhant de tafels opgenomen zijnde, soo setten haer de wijven in 't ronde te sitten, en de mannen te staen, koutende ende klappende van ydele dingen; de jonge lieden setten haer in een dubbele rijge tegen elkander over, handen en voeten in en onder een ander en gaven daer ik weet niet wat woorden en spreukjes uit, of sonder sin, of so mal en sot, dat ik 'er een walge van had, en hij die het niet na seggen konde moest hondert faetse dingen doen, waer van ik onder anderen tegen mijn sin en dank rondom de kamer moeste gaen en gapen

pen yder een van de gasten in 't bakhuys soo wijt als ik konde, daer gy Vader mede wel hertelijk om lachte, als ik aen u toe gekomen was. De mannen en wijven het praten moede zijnde, begaven haer wederom tot sommetjes te drinken, staende twee en twee, maer noit eigen Man en Vrouw te samen, ende scheiden niet van elkander sonder over een glas meer als 25 kusjes te geven, het duirde niet lang of gij raekten er mede aen, dat gy niet weigerdet; alsoo gy wierdt geroepen van deselve buurmans vrouw, daer gy aen tafel by geseten had. Dit lang genoeg hebbende geduurt begonnen de wijven en dochters een raey te maken, de mannen gingen rontom sitten en sagent aen, doch verscheidene wierden by de vrouwen getrocken aen den rey, ende gy, hoewel een weinig schorvoetende raekte 'er ook aen; hoe men daer na met u omsprong, een witte schorteldoek om den hals wierp. in de kring haelde, op een stoel sette, rondom kuste, en wat meer brooddronkene grillen, zijn my te veel om te verhalen. Als het dus doende verre na middernacht was geworden, werd de Bruid eindelijk opgehaeld en al *dansende na bedde gebracht.*" "

Tot bl. 167. Weleer en misschien nog in eenige gedeelten van Oud *Nederland*, bleef het, na het aankondigen van het berigt: „ de Bruid is in de schuit," geenszins alleen bij het afnemen van het groen van den spiegel, maar het gold dan vooral de *kroon* van groente en bloemen, waaronder de Bruid gezeten had. Deze werd afgenomen en op een' stoel of op den grond gezet; na dat men eenigen tijd, somtijds onder het zingen van een daarvoor bijzonder geschikt lied, gedanst had, werd de kroon, als afgediend hebbende, *hor* of prijs verklaard, en daarna uit elkander gehaald met meerdere of mindere woestheid, naar gelang der beschaving; elk der gasten versierde dan zijnen hoed of zijne mouw met het groen, de bloemen, of de linten, welke men verworven had.

Wij vermeenden hiervan melding te moeten maken, om dat het spreekwoord: *het dansen om het kroontje van de Bruid*, op deze bladzijde vermeld, zich nu beter laat verklaren, dan wanneer hetzelve alleen betrekkelijk zoude zijn tot de poging, om het kroontje van het hoofd der Bruid te rapen.

In verscheidene dorpen van *Zuid-Holland*, is het als nog costum, dat de Bruid bij het spe-

ſpelerijden een verſierd kroontje, tot bedekking van de bruidſuiker, op den ſchoot heeft. Wanneer de voorraad is opgeſtrooid, dan werpt zij dit kroontje weg, en hij die het bekomt, verheft zich dan niet weinig over de onverwachte eere. Valt het aan eenen jongeling of een meisje, die verzegd zijn, ten deele, dan kunnen deze zich als tot het bijwonen van de bruiloft genoodigd beſchouwen.

Tot bl. 169. Men heeft mij te *Amſterdam* en elders bijzonder gevraagd, of ik aangaande het *Raadſel-ſpel* enz., geene meerdere berigten, uit de *vroegere* aanteekeningen, zoude kunnen en willen mededeelen, vooral ook om dat het mogelijk ſcheen, dat wanneer de jongelieden kennis erlangden aan *goede* Oud-Hollandſche tafelvermaken enz., zulks misſchien zoude kunnen dienen, om vreemde, ſchijnbare aardigheden te verdringen en te doen vergeten.

Ik heb geantwoord, dat de voldoening aan deze vraag eerder de ruimte van eene verhandling zoude vorderen, dan in eene aanteekening naar eisch kunnen behandeld worden.

Thans zij alleen gezegd, dat mij een onbeden-

kelijk groot getal van raadſelen, tot het *vrijen* en *bruilofthouden* betrekkelijk, van de uitgave van het *aanhangſel* der oudſte vertaling van de *Minnekunst* van OVIDIUS, (*) in 1599 af, tot op onzen tijd, zijn voorgekomen, maar dat dit getal, om dat er zeer veel kaf en onkruid onder het koorn is, ten minſte zoude moeten worden vertiend.

Het lust mij, uit dit groot aantal, thans ſlechts *twee* bij te brengen. Het eene van LAU-

RENS,

(*) De titel van dit zeldzaam geworden werkje is: „DE ARTE AMANDI OFT DE CONSTE DER MINNEN, in La„tyn beſchreven, deur den vermaerden Poët OVIDIUS „NASO. Alles tot een eerlick vermaeck der Jongher „Minnaren, uitghegeven. Van nieus overſien, verbe„tert, en met noch veel andere nieuwe Brieven, „Amoureuſche raetſelen en ander verſcheyden lieflick„heden vermeerdert ende vercieret." *Tot Dordrecht*, 12°. 1599.

Uit hetzelve, alsmede uit een ander werkje, getiteld: „D' BOECK DER AMOUREUSHEYDT, in houdende, diver„ſche Minnebrieven, Refereynen, Baladen, Meyſpra„ken, Tafelſpelen, Batementen, Gheraetſelen en meer „andere, ſeer genuchlijck voor den ſwaermoedighen „Minnaar," — met kerkelijke approbatie, als niets bevattende tegen het katholijk geloof, herdrukt en uitgegeven *t' Hantwerpen*, 12° 1656, en uit vele andere zoude ik, indien het mijn hoofdoogmerk ware gelach te verwekken, veel hebben kunnen ontleenen.

RENS REAEL, om dat het *behagelijk* en *vrolijk* is, het andere van JOHANNES VOLLENHOVEN, om het *hoog ernstige.*

Het eerste is getiteld:

BRUILOFTS-VRAAG. (*)

Jonge dochters, kloek van oordeel,
Die hier aan den Amstelkant
Boven and're hebt het voordeel,
Van te vrijen met verstand:
Wilt mijn slegtheid niet verachten,
Zoo ik u een vrage vraag,
Die om vreugde te betrachten,
Noch te hoog is, noch te laag.
Zegt mij wat er op der aarde,
t' Samen bitter is en zoet:
Dan geacht heel groot van waarde,
Dan vertreden met de voet;
Dan is 't plomp, dan scherp en spitsig;
Dan is 't vlug, en dan is tam;
Dan is 't koud, en dan is 't hitsig;
Dan is 't goed, en dan is 't gram;
Dan kan 't lagchen, dan weêr schreijen;

Dan

(*) Men zie mijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk,* D. I. St. III. bl. 119-123.

Dan vol droefheid, dan vol vreugd;
Dan kan 't knorren, dan weêr vleijen;
'T Zoekt meest geld, en zelden deugd:
'T Is van jongs af blind geboren;
'T Ziet noch deur noch venſter aan;
Kond' het, 't zou door muren booren;
'T Laat zijn werk en ruſt vergaan;
'T Doet u achter landen doolen,
'T Past op pijnen noch op dood;
'T Houdt zijn ziekte niet verholen;
'T Wordt genezen op uw ſchoot.
Dan zoo wordt het vergeleken,
Bij een jong gevleugeld kind;
Dat zijn pijlen heeft beſtreeken,
Dan met honing, dan met int;
'T Kan gelijk de katten ſtreelen,
'T Geeft zijn zoetheid als een bij:
Maar het ſtreelen kan verveelen,
En zijn angel brengt in lij.
'T Wordt gelijk een visch gevangen,
'T Wil in 't net alwillens zijn:
Doch gevangen zal 't verlangen
Om te wezen uit de pijn.

'T Is een vuur dat in zijn branden
Naar geen zee of water hoort.
Om te raken uit zijn ſchande

Moet het zijn met vuur gesmoord.
't Heeft betoverd goden, menschen,
Al wat op der aarde leeft,
Zelfs de vogels hierom wenschen,
En wat in de stroomen zweeft.
't Kan gelijk de duiven trekken
Mond aan mond, en bek aan bek.
't Kan zijn armen draaijen, rekken,
Als de wijngaard om een stek.
't Kan gelijk de mossels hechten,
Schelp aan schelp, en huis aan huis:
't Helpt zijn lientjes arbeid flechten,
't Voelt te zamen vreugd en kruis:

Bruidegom wilt dit versinnen,
Dat zoo gij zulks hebben wilt,
Gij uw weêrhelft moet beminnen,
Want zoo wordt uw lust gestild.
Zoo de Bruid zulks wil genieten,
Moet zij lieven haren man,
Anders zal zij met verdrieten,
Derven, 't geen zij krijgen kan;
Een en kan 't alleen niet geven,
Een en krijgt het niet alleen:
Want daar twee te zamen leven,
Wordt dit ding eerst recht gemeen;
't Leeft te zamen, 't sterft te zamen;

't Groeit

't Groeit en bloeit maar tusſchen twee.
Zoo er meer omtrent haar kwamen,
Straks zoo breekt het rust en vreê.

Wilt het bij u twee behouden,
Laat het waardigh zijn en zoet:
Laat het bij u niet verkouden;
Laat het blijven ſcherp en goet:
Zoekt het, doch om enkel deugden;
Zoekt het met een blijde mond;
Houdt het matig in zijn vreugde;
Maakt zijn blindheid weêr gezond.
Laat het u zijn pijlen ſmaken,
Zonder bitter, zonder gal:
Zoo er gal komt aan te raken,
Draagt gewillig 't ongeval.
Laat het vlechten zijne ranken,
Als de wijngaart-takken vast;
Dan zoo zult gij u bedanken,
Als u tegenſpoed verrast.
Is 't gevangen, laat het blijven
In het eerlijk huwlijks-net,
Zoo zal 't vangen wel beklijven,
En uw blijdſchap zijn gezet.
Laat het vuur met maten branden;
Stookt de vlam niet al te zeer:
Want de zon zal in dees landen,

Mor-

Morgen, acht ik, dalen weer.
Als het duifken veel wil woelen;
Als het musken dikwijls speelt,
Zal het, kaal van pluimen, voelen
Dat onmatigheid verveelt.

Bruigom laat uw Bruid verklaren
Deze vraag en haren zin;
Zoo zij die kan openbaren,
Is zij waardig uwe = Min.

Het ander heeft tot opschrift:

RAADSEL

en luidt als volgt:

Raadt, vrienden en vriendinnen! raadt,
Wat is de liefste en nutste staat?
Met vreugd begost, vollendt met zuchten;
De rijkste stof van ernst en kluchten;
't Gereedste werk tot veel geluk,
Of bittre bron van ramp en druk.
Gezocht bij 't grootste deel der menschen,
Schoon 't vele duizenden verwenschen.
De hoop der wereld, sonderling,
Haar stut, die anders haast verging.

Ge-

Geacht, verhoopt in alle landen,
Om de aanwinst van de liefste panden,
Door wondren van Gods zoon geëerd,
En echter nooit van Hem begeerd.
Van God beraamd en eerst gevonden
Voor 't menschdom, door geen vlek geschonden.
Bij Godsdienst, die volmaaktheid zoekt,
Nogthans geschuwd, verboôn, gevloekt;
De dood kan dit alleen vernielen,
Schoon 't leven schenkt ontelbre zielen.
Geen knoop noch keten fluit zoo hecht, —
Ei vraag niet meer. — Het is de = ECHT.

AAN-

AANHANGSEL

OVER DE

GEBRUIKEN

BIJ DE

VERJAARFEESTEN

VAN DEN

TROUWDAG,

OF

OVER DE *KOPEREN*, *ZILVEREN* EN *GOUDEN* BRUILOFTEN.

AANHANGSEL.

Na veel aangaande de costumen enz. bij de eigentlijke bruiloft, soms de *groene bruiloft* genoemd, gezegd te hebben, zal het niet ongepast zijn, nog eenige berigten mede te deelen, aangaande de *costumen* bij het *vieren* der verjaring van den trouwdag, welke bij het *achtste* gedeelte van de eeuw de *koperen*, bij het *vierde* de *zilveren*, en bij de *helft* de *gouden* bruiloft genoemd wordt.

Het verstrekt tot een bewijs der belangstelling van de Nederlanders in het huwelijk, als de gewigtigste verbindtenis, dat zulke verjaardagen hier te lande, meer dan elders, met eene godsdienstige dankbaarheid en met vreugde gevierd werden.

Eens vond ik eene geestige en bevallige vergelijking van de *vier getijden des jaars*, met deze opklimming of liever overgang van de

groene bruiloft tot de *koperen*, *zilveren* en *gouden* bruiloften, in zeker dichtstuk. (*) Het lust mij hetzelve hier in te weven.

De frissche Lente, rijk omgeven
Met bloemen, praalt in 't jeugdig *groen*,
De maagden, schooner dan 't saizoen,
Gaan schuw en bloozend langs de dreeven.
Dit is, o Jaar! uw ochtend uur;
Dit is de *bruiloft der natuur*.

De Zomer, trotsch op eerstelingen,
Staat van den teed'ren bloei beroofd,
Maar biedt ook reeds verkwikkend ooft;
De maagden zijn al echtelingen.
Nu roept natuur 't verbonden paar,
Ter *kop'ren* bruiloft van het jaar.

Nog heeft men slechts een proef genomen
Van 't geen de vruchtbaarheid vermag;
De voorraad meerdert met den dag;
De jonge telgen worden boomen.
Natuur biedt nectar, ooft en graan,
En rigt haar *zilv'ren* bruiloft aan.

Thans

(*) Te weten: van C. Perk, in het dichtkundig Woordenboek van Witsen Geysbeek, op het woord Perk. C.

Thans heeft de veldeling het koren,
Den gulden handel toevertrouwd,
En graan en zuivel worden *goud.*
Voor noeste vlijt gaat niets verloren;
Het uur der winterrust is daar,
En 't *gouden bruiloftsfeest* van 't jaar.

De koperen Bruiloft.

Werd het huis en de tafel bij de eerste bruiloft met bloemen en groen opgepronkt, het gebruik vereischte nu dat er *vruchten* in de festoenen werden ingevlochten, en zoo rees dan, nadat alles was gereed gemaakt, de blijde feestdag, welke in het midden van het nog jong en vrolijk gezin, doorgaans zonder grooten omslag, werd gevierd, en hierdoor eene der gelukkigste dagen uitmaakte, in het leven van menig paar echtelingen.

Het heugt mij nog van het vieren van zulk eene *koperen bruiloft*, om den jare 1800, met involging van alle de *oude*, te *Amsterdam* gewone gebruiken gehouden, eene zeer naauwkeurige beschrijving gehoord te hebben.

Een hoog bejaard vriend van den Bruidegom had zich, uit genegenheid, met de zorg en de kosten voor dat feest belast, en nu zag men,

behalve de gemelde versiering van de zaal met bloemen en vruchten, op de tafel zoo veel *koper* als men bekomen konde.

De echtelingen werden door hunne kinderen, bij de intrede in de zaal, met bloemen bestrooid, en alzoo, met bloemslingers omvat, naar de versierde stoelen gebragt.

Elk der kinderen ontving zoo vele dertiendehalven ten geschenke, als zij jaren oud waren; ook aan de dienstboden, voor zoo vele jaren als zij in het huis hadden gewoond; en het *verval* werd door de gasten ook met zulk een muntstuk voldaan.

De zilveren Bruiloft.

Aangaande de gebruiken, bij zulk eene feestviering te pas komende, zijn vele berigten bij onze dichters en schrijvers.

De eerste zorg der kinderen, of van andere feestgenooten was alsdan, dat er vele *vruchten* bij het versieren van de zaal en de tafel werden gebezigd.

Het costum bragt tevens mede, dat de kinderen het ouderenpaar in de feestzaal opwachtten, en beiden aldaar met gelukwenschen en heilbeden

den, somtijds ook met eenig geschenk van zilver, ontmoetten.

Het feest mogte dan door zorgen en verliezen en door de vordering in jaren van ouders en kinderen, eenen meer statelijken en meer ernstigen toon hebben aangenomen, als bij de *koperen* bruiloft, het ontbrak dan echter zelden aan vreugde, terwijl eenigen der vrienden daartoe het hunne bijbragten, door het voorlezen van verzen, welke dan in een' omslag van zilverpapier moesten worden overhandigd.

Van verzen op zilveren bruilofton, zijn er bij onze dichters nog zeer vele bewaard; gaarne zoude ik van eenige der voornaamste en beste melding hebben gemaakt of aanwijzing gedaan, maar de keuze was moeijelijk.

Het was ook gewoonte, dat de ouders aan hunne kinderen en aan de huisgenooten alsdan geldstukken van *vijfentwintig* stuivers ronddeelden; somtijds werden er door hen andere geschenken van zilver overhandigd.

Blijken zijn er tevens, dat wel eens door het gezegend paar aan de kinderen en gasten, of door dezen aan den gastheer, gedenkpenningen werden geschonken; van verscheidene afbeeldingen en opschriften zoude ik gewag kunnen maken, indien ik niet in de ruimte beperkt was.

Het metaal: *Platina*, was bij onze voorouders onbekend, anders ware er misschien ook een feestdag met den naam van de *Platina Bruiloft*, bij het beleven van een *derde* van eene eeuw of drie en dertig jaren en vier maanden, ingevoerd.

De gouden Bruiloft.

Door de zeldzaamheid van het geluk van een gehuwd paar, om gedurende eene *halve* eeuw bij elkander te mogen blijven, werd het vieren van zulk een feest bij onze Landgenooten, met reden als eene zeer gewigtige zaak beschouwd.

Bij Roomschgezinden vond alsdan gewoonlijk eene kerkelijke plegtigheid plaats, en bij Protestanten was het insgelijks eene bijna algemeene gewoonte, om de dankbare erkentenis opentlijk in de kerk te doen blijken, en den leeraar te verzoeken eene dankzegging te doen.

Ongemeen en algemeen was de lust, om, wanneer het vermogen der gespaarde echtelingen zulks toeliet, alsdan zeer plegtige en kostbare feesten te vieren.

Sporen zijn er, dat er in *Friesland* (*) en

in

(*) Van een gouden bruiloft, in de zeventiende eeuw

in

in *Noord-Braband*, ſomtijds gedurende acht dagen, het eene onthaal op het andere volgde.

Ten opzigte van gouden bruiloften, in *Holland* en *Utrecht* gevierd, zijn er berigten van eenige, waarvan het geheele land gewaagde.

Wij zullen ons in de beſchrijving dier feesten niet inlaten, maar ons ook hierbij tot de opgave der *gebruiken* bepalen.

Het

in *Friesland* gehouden, heb ik reeds iets gezegd in mijn *Mengelwerk*, D. IV. St. II. bl. 217. Dezelve werd gegeven door DOUWE VAN TEETLUM en ANTJE HEERES RISSELADA, rijke erfgezetenen te *Tzum*. Des zondags werden de kinderen en de bloedverwanten tot in de vierde knie of graad onthaald; op dingsdag de bekenden en buren; op donderdag de dienstboden en werklieden, zoo van den gastheer als van zijne familie, en op zaturdag werden de armen van *Franeker* en *Franekeradeel* genoodigd, tot het *orberen* van het overschot, of, zoo als men het noemde, op het *douwkslikken*, het aflikken van den deuvik van het biervat; opdat er niets verloren ginge. De berigten aangaande de hoeveelheid van spijs en drank, welke, blijkens de rekeningen, werd ingeslagen, vallen bijna in het ongeloofelijke.

In *Noord-Braband* werd er op het onderſcheid van ſtand gelet; op den eerſten dag kwamen de geestelijken en de leden der regering; op den tweeden de bloedverwanten; op den derden de vrienden en bekenden, enz. Ongemeen was aldaar de lust tot ſtaatſie, vooral wanneer men nog pronken konde met de eerſte bruidskleeren.

Het was dan costum, dat de kinderen en kindskinderen zich des morgens in diepe ſtilte naar het woonvertrek begaven, en hier de oude lieden bij het komen uit de ſlaapkamer afwachtten, om hen met dankbetuigingen, gelukwenſchen en heilbeden te begroeten.

De feestzaal werd wel met eenig groen opgepronkt, maar deze ſieraden moesten doorweven zijn met verdorde bladen.

Onlangs is er nog een gouden bruilofts-feest te *Utrecht* gevierd. Toevallig was er op deze costum niet gelet, en het gaf derhalve een bijzonder genoegen, dat een der gasten, na dat verſcheidene der aanwezigen geſchenken aan het hoogbejaarde paar hadden overhandigd, aan beiden een bouquet van *feuille-mort*, met weinig groen, met bloemen zonder geur en kleur, naar oud costum, aanbood.

Het was verder over het algemeen in gebruik, dat door het feestvierend paar rijksdaalders, geldſtukken van vijftig ſtuivers, als geſchenken aan de kinderen, kindskinderen en huisgenooten werden rondgedeeld, indien zij niet in zulk een' ruimen toeſtand waren, dat zij gouden of zilveren gedenkpenningen, hetzij geſlagen, hetzij geſneden en gedreven, aan de gasten konden aanbieden.

Bij

Bij VAN LOON, VAN ALKEMADE en anderen zijn afbeeldingen en de beschrijving van verscheidene gedenkpenningen, bij zulke gelegenheden vervaardigd.

Vooral viel dan de lust bij de dichters, om zulke feesten met ernstige en deftige verzen te vereeren, en deze werden dan in goudpapier ingenaaid. Verscheidene verzen zoude ik kunnen aanwijzen, welke de herlezing verdienen.

Een der voornaamste en meest toegejuichte is voorzeker het voortreffelijke vers van den godvruchtigen en ouderlievenden dichter JEREMIAS DE DEKKER, bij de *Gulden Bruiloft van zijne ouders*.

Gaarne zoude ik een groot gedeelte van dit aandoenlijke vers hier willen inweven, maar ik zal mij nu alleen tot het *begin* en *einde* bepalen, ten einde den lust bij den lezer op te wekken, om het geheel te leeren kennen.

Het *begin* is:

Wegh VENUS, met uw' blinden jongen,
Uw los gelaet en lichte sprongen,
  Zijn hier onsmakelijk en laf;
Hier eischt men statige gebaren;
Hier kroont April de winterjaren;
  Hier spreidt men 't Bruilofts bed op 't graf.

't Kan

't Kan wezen, dat de gulden schichten
Uws zoons iets wisten uit te rigten,
Iets nog vermogten op dit paar,
Toen zij, gekroond met myrte bladen,
Naar 't jeugdig bruilofts bedde traden,
Op heden over vijftig jaar.

Maar die Aprilmaand is verdwenen;
De jaren zijn gevaren henen,
En met de jaren ook de jeugd;
Dies zij naar hooger weelde trachten,
En bezig houden hunn' gedachten,
Met eene meer dan aardsche vreugd.

De zoon besloot de uitboezemingen van zijn hart, met de volgende regels:

Gij, zeg ik, oude stampilaren
Van driemaal vijf en twintig jaren,
Och of gij nog een wijl mogt staan!

Och of gij nog wat tijds mogt duren,
Och of de Hemel nog wat uren,
Ja jaren, tot uw jaren gaf.
Doch mits uw krachten bleven bloeijen,
Want wat is 't, of de jaren groeijen,
Als moed en krachten nemen af.

Zoo

Zoo 't wenſchen gelden mogt van menſchen,
Ik zou nog wel wat ſtouter wenſchen,
En roepen: och of mij die dag,
Die zalige ure mogt gewerden,
Dat ik deez' twee hier ook ten derden,
Hun bruiloftsfeest vernieuwen zag.

Doch zulke wenſchingen en beden,
Zijn meer gegrond op zucht, dan reden.
Ik laat dan 't ijdel wenſchen daar;
En om den feestzang mijner luite
Met eenen wijz'ren wensch te ſluiten;
Zoo wensch ik: dat gij, zalig paar!

Na beide uw aardſche bruilofts-feesten,
Verzelſchapt van all' 's Hemels geesten,
In de onuitſprekelijke vreugd, —
Vreugd, die nooit menſchen hart verſtonde;
Nooit oor, nooit oog bereiken konde,
Uw *derde* bruiloft vieren moogt.

Wij, Nederlanders, bezitten bij den ſchat onzer letterkunde een boekje, de beſchrijving van een *echt Hollandsch* feest, in een vermogend en deugdzaam huisgezin voorſtellende, getiteld: *de Gouden Bruiloft*, *gedicht* door Willem Messchert. *Leyden*, 1825.

Ik

Ik was in het eerst voornemens, om mijne aanprijzing te bepalen tot hetgene onze verdienstelijke N. G. VAN KAMPEN (*) gezegd heeft: „ aangaande dit *allerliefste* gedicht, een „ meesterstuk van *poëtische* uitdrukking, en „ hetwelk door eenvoudigheid van plan, gelijk in uitvoering der *details*, naïviteit der „ uitdrukkingen, en veredeling der taal des gemeenen levens, voor ons dat gene is, wat „ de *Louise* van Voss bij de Duitschers zoo „ beroemd heeft doen zijn."

Ik heb hetzelve voor deze gelegenheid op nieuw doorgelezen, en kan thans het gevoel van *genoegen* en van *weemoed*, hierbij ondervonden, niet verbergen. Van *genoegen*, om dat ik bij niemand onzer dichters en schrijvers, behalve bij JUSTUS VAN EFFEN, zoodanig, ten minste nooit beter, de gaaf heb bevonden, om den lezer *bij* het voorwerp te brengen en hem in de voorgestelde feestviering te doen deelen, als in dit zoo uiterst behagelijk *beschrijvend leerdicht*; van *weemoed*, om dat wij van dien

jon-

(*) *Beknopte geschiedenis der Letteren en Wetenschappen in de Nederlanden*, D. III. bl. 206. Zie ook aangaande de vroegere verdiensten van den Dichter hetzelfde werk, D. II. bl. 465.

jongen dichter, met een edel vernuft en warm hart begaafd, later geene nieuwe, even keurige juweelen erlangd hebben, tot versiering der kroon van onze dichtkunst.

NAREDE.

Eindelijk meen ik hier de pen te mogen nederleggen. Alleen zij nog gezegd, dat het mij een genoegen gaf, na het afdrukken der *Verhandelingen* te mogen zien, dat de Hoogleeraar VAN DER PALM, de hoofdman onzer Letterkundigen, in zijnen voortreffelijken *Bijbel voor de Jeugd*, XVIIIde Stuk, bl. 173, na vermeld te hebben hoe de Heiland verscheen op de bruiloft, te *Kana* in *Galiléa*, en bij het betoog van het geoorloofde van eene feestviering bij eene huwelijks-verbindtenis vraagt:

„ Wie zou zich niet dankbaar en gelukkig
„ rekenen? wie niet vrienden en magen in zij-
„ ne erkentenis en blijdschap willen doen dee-
„ len, wanneer hij eene instelling viert, de

„ ee-

„ eenige misschien, die wij uit het paradijs der „ onschuld hebben overgehouden?"

„ Het vieren van bruiloften," zegt hij verder, „ is daarom eene oude, eerwaardige gewoonte, waarvan men niet behoeft, of behoort „ zich te verwijderen; en het is een verkeerd „ begrip van betamelijkheid, of het behoort „ tot de *vreemde zeden*, wanneer thans het „ jonggehuwde paar terstond na het uitspreken „ van den huwelijks-zegen zich uit het ouderlijke huis naar elders begeeft, als beging „ men eene daad, waarover men zich schamen „ moet."

Mogten *zijne* en *mijne* wenschen en vermaningen door onze jonge landgenooten verhoord en gevolgd worden, ten einde zich van vreemde zeden onbesmet te houden, en zich te beijveren, om *Nederlanders* te zijn en met vermijding van het onkiesche en onbehoorlijke, gehecht te blijven aan de *goede* en *nuttige instellingen* van onze deugdgezinde voorouders.

LIJST

LIJST

VAN

EENIGE MINBEKENDE *WOORDEN*, *NAMEN*, *GEZEGDEN*, *SPROOKJES*, ENZ. IN DIT STUK VOORKOMENDE.

De

 Juf-

De

Het

KOR-

KORTE INHOUD.

De

TE VERBETEREN:

Bl.	7. r. 2. v. o.	en op meer plaatsen *staat*: MAUBACH *moet zijn*: MOUBACH	
„	8. r. 9. v. o.	*staat*:	STELE *m. z.* STEELE
„	33. r. 2.	„	daar *m. z.* waar
„	60. r. 6. v. o.	„	AKERSDYK *m. z.* ACKERSDYCK
„	61. r. 5.	„	afgenamen *m. z.* afgenomen
„	104. r. 2.	„	is, *lees*: is, ook moge zijn
„	223. r. 9. v. o.	„	getempe-d *m. z.* getemperd

